

GIZARTE-IKASKUNTZARAKO IDAZTI-SORTA

EGUZKITZA'TAR JÓN

Gizarte-Auzia

Jaungoiko-Zale-Bazkuna'ren
ARGITALBENAK
Zornotza. — 1935

2'50 lauerleko

12539

GIZARTE - AUZIA

Euskal Biblioteka Labayru

1011583

LITERATURA / N. 1140

Nihil obstat
Victoriae 11 Octobris anni 1934
Censor
Emmanuel de Lecuona

Imprimatur
Victoriae 13 Novembris 1934
Dr. Justus de Echeguren
Vicarius Generalis

Oara

EKIN'en 46'gn. zenbakian auxe idatzi neban:
«Gai au zeatz eta osoro azaltzeko asmuz enintzan asi. Asmu ofegaz EKIN'en idazten beste bazkide bat asi zala ba nekian. Zeaztasunak ofentzat itxi-ta, gauzarik jakingari ta beafernak lenbailen adierazo bear zirala neritxon: origaitik asi nintzan. Gure lugin, aiantzale ta alogereko asko be gizar-tekeriaren sarletan jausteko afiskuan; bear bada, beste inoz baño afisku andiangoan egozala-ta, andi-andiak al bait lastefen azaltzeko asmuz eldu neutsan arlo oni. Gero gauzak aldatu egin dira-ta, lengo asmuak be beste elburu batera zuzendu bear. Arlo au zeatz lantzeko asmuz EKIN'en idazten asi zan bazkide zintzo ta langile bizkora, gitxien uste genduanean, Jaungoikoak Berogana eroan dausku (G. B.), au dala-ta, esandakoak eta esan barik itxi dodazanak, plaka bat biribildu nai neukez».

Arlo osoa salean eroan ba'neu, orain atalok al-kafekin ezezago josi al izango nebazan: orl egin

enebalako, irakurle ofek utsuneak safitxu ta bifltan esandako gauzak be bein baño saflago idoroko dozuz. Ori akatz anditxua zala ta, EKIN'en agertu ziran lantxuok liburu baten—guatiak era batera— argitaratzeko nagi ta muker nengoan; baña bazkide batzuk zirika ibili yataz, eta norbere eretxia itxirik, noizean bein iñonena egitea be bidezko gauzea dalako, EKIN'en jauzika agertu ziran atalok, al bestean alkafekin josi dodaz, irakurle ofek eshuetan dozun liburutxu au egiteko.

Jaungoikoa lagun bekigu orain eta gero.

I

Gizartekeria, baltsakeria ta abar

Gizaseme asko buru-arliñak gara. Gauzea zer eta zelan dan jakin barik, bafiketari ekiteko ekandu txafa daukagu. Kristiñau-ikasbideko liburutxua be eztakien babalasto askok, erlejiñoko gauzetan euren buruak malxu andi egiten dabez; Salomon'ek baño be geyago daklela uste izaten dabe, ta guzur ta abar bariketa utsean diardue. Iñon diran tentelkeriak esaten dabez: ori ta guzti be, gizona okeferako makur dagoalako-edo, askok siñestu egiten dautse.

Bařena ardaoz berotu ezkeru, sozialismoa zer dan eztakien asko be, *Viva Rusia!* deadafez ibiltari dira. Gure baseřitarak egia egitzat, guzura guzurtzat eta zorakeria zorakerizat euki daglen, sozialismoa zer dan eta nora garoazan albait laburen azalduko dot.

Benetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela esan dausku Alta Santuak. Ori zegaitik dan aitu edo ulertu al izateko, sozialismoa zer dan jakin bear dogu.

Eta lenengo ta bein, sozialismo euskeraz zelan esan ete-geike? Nire eretxiz, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo. Izan be, erderazko «sociedad» euskeraz «gizartea» da. Sozialistak on-

dasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea egin nai dabe: gizonok geure gauze-tan daukagun jabetasuna, bakotxari kendu ta gizar-teari emon nai dautse: gizon bakotxa kapustu ta gi-zartea aberastu nai ei dabe: baña ori egitea—geroa-go esango dogunez—gizon bakotxentzat ezeze gi-zartearentzat be kaltegarí izango litzake. Beste al-detik edozelako egite txar eta kaltegaríak *keri* atziz-klaz adierazten doguz euskaldunok: nagikeri, ordi-keri, ustelkeri ta abar: beraz sozialismoak lufeko on-dasun guztien jabe gizartea egin nai daualako eta ori gizartean bizi garean gizonentzat kaltegarí izan-go litzakelako, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi geglkeo.

Ogasun ekarkor guztien jabe, lufalde bakotxean, bertoko gizabatza egin nai leukie *komunistak*. Orain-go estaduok baño gizabatza txikiagoetan bazkide bakotxak guztientzat eta guztiak bakotxarentzat lan-egiñaz, gizaseme oro baltsan bizitea, gauzarik zu-zen eta bidezkoentzat dauke. Onein eretxiz baltsan lan-egitera ta baltsan bizitera jo bear da, gizartera zoriona ekarteko: ori dala ta, *komunismoa* euskeraz, baltsakeri-izenaz adierazo geike.

Gizartekeri ta baltsakeriak bide bat eta bardiña eztae; baña baltsakeri ta gizartekeri osoa, euren asmu ta elburuetan alkarén antzekoak dira. Estadu andiak nai leukiez *sozialistak*; diñoenez, gizabatza txikiagoak, *komunistak*; baña ofetan be izanez baño izen utsez alkargandik ufunago dagozala deritxat, Efusi'ko komunistak edonongo sozialistak baizen nauskeri ta estadu andi-zale agertu dira-ta.

Gizartekeria gauza on eta txalogafitzat dauken askok zer dan eta nora garoakezan ba ete-dakie? Daukanari kendu ta eztaukanari emotea, gizartekeri edo sozialismoa orixe dala uste dabe askok; baña gizartekeria ori baño besterik da-ta, eztago olako masti-atxufik.

Patakon, aldi bateko lapur ospetsuak be, euka-nari kendu ta ez eukanari emoten ba-ekiela bein ba-ño saflago entzun dogu: Patakon lapur eta lapufen buru izan zala bai; baña sozialisten buru izan zanik egundo eztoгу entzun. Eta izan be, daukanai, ba -daukala-ta beste barik, berea kentzea, Patakon'en egunetan eta afezkero be, lapufetea izan da beti.

Sozialistak, euren buruak barik, afekeoak dau-kez lapurtzat. «Ogasunen jabe orain diran ugazaba ta jaunok, lotsa gitxiko lapufak ei dira-ta, ogasunok ofei kenduaz, benetako jabeari, gizarteari, blurtu bear ei yakoz». Ugazaben artean lapufik izan ezta-nik eneuke esango; baña guztiak lapur izan dirala esateko be zentzun eta lotsa gitxi bear dira.

II

Beñolako Kreta eta Esparta

Baltsakeria orain arte egundo gizar-
zartean ezagutu eztan asmakizun
bafiren bat ete-da? * * *

Baltsakeria edo komunismoa ofatzetik arako jantzla, labatlik arako opila dala uste dabe babalasto batzuk; baña eguzkiaren azpian gauza osoro bafirrik, auferago inoz ezagutu ez danik ¿ba ete-dago gero? Olako zerbait ba'lego be, baltsakeria ez da olakoa, antxiñako gauza zafa baño. Izan be, antxiña ta beñola Kreta-ugarteko biztanleak baltsan bizi ei-ziran. Txarto ala ondo, ori ez dakigu; baña gaur eguneko baltsazale ameslariok uste daben baizen bizikera zoragarria izan ba'litz, luzaroago iraungo ebaladeritxat.

Antxiñako Esparta'n be baltsakeria izan zan ainbat urtean nagusi. Likurgo'ren oñari-legeak ogeta emeretzi mila ataletan zatitu ebazan ango lufak, biztanle azke guztlak ondasunetan bardintzeko asmuz. Lur-sall guztien jabe estadia zan: sall bakotxa erabilanaka, ofen gozamina baño beste eskubiderik ez eukan. *Ilotak* eritxoen jopuak, bafiz, lufak lantzen ekin afen, ez eukan gozamenik be. Gixaxo andi aek, eze-

ren jabe ez izateko, euren buruen jabe be etziran, eta gizon azkeen baltsan sartzeko eskubiderik be ez euken. Orain be gizarzartean baltsakeria nausituko ba'litz, jopu edo erdi-jopu askok izan bearko leukie.

Esparta'en bardintasuna osoagoa izan eiten, jal-egunez gañera ilean bifitan gitxienez, guztlak batera ta janari bardinañak jan eroezan; zuku baltza ta beste zerbait. Mizkeririk inoz be ez. Gizaseme ta emakume guztiei aziera ta eziera bardina emoten eutsen efi aretako zuzentzaileak: gorputza indartu ta sendoagotzeko berebiziko kirol eta ekiñaldiak, gogoa lantzeko ain beara dan azi-ikaskuntza barlik.

Bere efi gudari bikaña egitea izan zan Likurgo'ren asmua. Erkin eta makal jayoten ziran umeak, estadari kaltea ekarteko baño etziralata, il egiten ebazan eruki gitxigaz. Bakotxaren eskubideak estadia irunsi ebazan Esparta'n. Irurogei urteraño gudari izaten ziran espartak, eta gudarien jaurbide gogorpean bizi ziran gizon eta emakume guztlak. Gudari anzo bizi zan Esparta zer eta zelakoa zan Pelentan' ek diño labur eta ederto: *zuku baltza janaz aize garbitan gudaletxeko bizikerea egiten eban efi*, orixe zan aldi bateko Esparta. Gizadiaren auferape nerako guztiz gitxi egin eban beñolako Espartak; oraingo baltsakeriak geyago egingo leukenik ez uste.

III

Gizartekeria ta Ebangelioa

**Baltsakeri, gizartekeri ta olakorik
iñoz irakatsi nai ontzat emon ete
eban gure Jaunak? * ***

Jaunak baltsakeria zuzenetsi edo ontzat emon ebala, lotsa gitxiko ameslari batzuk ori be esan dabe; baña ori guxur biribila da. Txiroen alde gauza eder eta onuratsu asko irakatsi ebazan, lander edo pobreaki bari ona emotera etofi zan Jaunak: bere jafaitzale guztiok alkar maite izan bear dogula; eskesari edo limosna egitea gauza osasungafia dala: daukanak ez-taukanari ta beafizanean dagoanari al eta bear bes-teko laguntza emon bear dautsala; lufeko aberas-kiak, zerua irabazteko, geyenez, eragozpenak dirala: guztiz eta osoro ornidua izan nai daunak, bere onda-sunak saldu, txiroai emon eta zeru bidean berari jafaitu bear dautsola ta olakoak, bai, irakatsi ebazan gure Jaunak; baña baltsakeri, gizartekeri ta onako-rik, egundo be ez.

Gizonen gogo ta biotzak lufeko ondasunetatik as-
katu nai ebazan Jaunak, goiko ta betiko ondasunetara
gar andiagoaz jo egien: baltsazaleak, oster, lufeko

ondasunok eskuratzea baño beste ames eta asmurik eztauke. Ondasunai buruz, artzea baño emotea zo-riontsuago zala esan eban Jaunak: baltsazaleak iño-rena artzeko beti dagoz prest; eurenik emoten ondi-ño eztabe ikasi, eta Jaunaren irakaspenak euren alde dagozala esateko, benetan lotsa gitxi bear da. Jau-naren irakaspenak aberats zeken eta zikoitz, biotza lufeko ondasunetan josita daukenen aurka bai, ofein aurka dira; baña gizartekeri nai baltsakeriaren alde ezelan be ez.

**Lenengo kistar edo kristiñauak
baltsakoyak izan ete ziran? * ***

«Apostoluen egintzak» deritxon liburuaren IV atzalburuan auxe irakurten dogu: Siñestedun guztien biotza bat eta berbera zan, gogoa be bardin: euka-netik ezer berea zanik iñok ez eban uste: bestera, gauza guztiak ziran guztientzat (32). Guztien onda-sunak guztientzat zireala, ori diñoalako, lenengo kis-tar zintzo aek baltsakerian bizi zirala esan daroe oraingo baltsazale edo komunista batzuk; baña aen baltsako bizitzeak geroko baltsakeri onen antz gitxi daukala jakiteko, burua ausi beafik eztago.

Lenengo kistafen artean ondasunak guztientzat zelan eta zegaitik ziran, liburu ofek berofek adieraz-ten dausku, onelan jafaituaz: Aen artean lander edo beartsurik ez egoan iñor be, bazter nai etxeen jabe zi-ran guztiak, ondasunok saldurik, ofein ordaña ekafi ta apostoluen ofetan ipinten ebelako ta lander bako-txari bear eban beste, ortik emoten yakolako (34-35). Jaunak esan eban: «Osoro ornidua izan nai badozu,

zoaz, daukazuzan ondasunak saldu-ta, txiroai emoyezuz eta ondasunetgia zeruan eukiko dozu. Zatoz eta jafaitu nagizu. » Jaunaren esan au osoro beteteafen; txiro bizi ta txiro il zan Jaunaren jafai joan eta zeruan ondasun andiagoak eskuratzeafen, lufeko ondasunen jabe ziran askok, ondasunok saldu ta ofein ordaña apostoluei emon eutsen, oneik txiroen artean banandu egien. Ori biotza lufeko ondasunetatik askatu ta zerukoetara jasotea da; ori maitetasun andi ta beroaren egiñena da.

Eleizearen lenengo egunetako kistafak, zintzo ta orniduak ziralako, ori afez egin eben; baña guztiei eskatu ezin leikeoen gauzea da-ta, biotzetan gofotoa baño besterik eztauken oraingo baltsazaleak, lotsarik ba'leukie, arpegia lotsaz gofitu barik aitatu be ezin leikie olakorik.

Ondasunak saldu ta ofein ordaña txiroen artean banatze ori ¿beafezkoa ete-zan? ❄ ❄ ❄ ❄

Jaunari ufagotik jafaitzeafen, lufeko ondasunak txiroen artean banatze ori aolku edo konseju ona bai; baña beafezkoa etzan orduan be. Orain eztan lez, orduan be beafezkoa etzala, apostoluen egintzak dakartzan liburu ofek, ufengo atzalburuan argiro adierazten dausku. Anani eritxon batek, bere baztefa saldu ta emazteak ekiala, aren ordañetik zerbait beretzat gorderik, enparaua ekañi ta apostoluen ofetan ipiñi eban. Simon Kepa'k esan eutsan: Anani, zeure biotz ofen jabe egiten ¿zer dala-ta itxi dautsazu Satanasi, Jaungoikoari guzufa sakatu nairik baztefaren

ordañetik zati bat zeuretzat gorde dozu-ta? Bazter ori zeukanean ¿zeurea ez ete zan? Saldu ta gero be ¿ofen ordañaren eskubidea ez ete-zeukan? Zegaitik bilbatu dozu, ba, iruzur ori zeure biotzean? Eztautsezu gizonai guzufa esan, Jaungoikoari baño (V-1-4). Anani'k nai baztefa nai onen ordaña bereak ba-ebazan eta ofein jabe irauteko eskubidea ba eukan, ondasunak txiroen artean banatzea orduan be aolkua bai; baña egipide beafezkoa etzala argi dago.

Geroago izan ete da kistafen artean inor bere burua baltsakeriaren alde agertu dauanik? ❄

Baltsakeriaren alde siñausle edo erejeak bai, noz edo bein agertu dira; baña Eleizearen seme zintzorik, bein bez.

Beste eretxi oker askoren artean lufeko ondasunak baltsan euki ta erabilteko egiñak zirala irakatsi eben *albitar* eta bifuguzleak deritxoegun siñausleak. Ondasunetzazko bardintza ori gizartean indafez sartu bear zala-ta, astakeri ta gaiztakeri asko egin ebezan batzuk eta besteak; baña gizarteari kalte egitea baño besterik ez eben lortu ta kalte ofein gomuta iguingafia baño besterik ez dabe itxi.

Moro'tar Toma'ren Utopi edo Amesa (1516), Kanpaniia'ren Eguzki-Uria (1637) Morely'ren Izate-Araudia (1755) deritxoen idaztiak, baltsakeria irakasteko baño ames bitxiiz gizonai jolasbidea emoteko egiñak obeto dirudle. Ameslariok alde batera itxi ezkerok, gaur zabal dabiltzan gizartekeri ta baltsakeria orain-tsuko asmakizunak dira.

IV

Gizartekeri ta baltsakeria noiztikoak ete-dira?

Gizon gitxi batzuen gogo-jolas eta txakur-amesak alde batera itxi ezker, gizartekeria oraintsuko asmakizuna dala esan dogu. Izan be olantxe da. Oraingo gizartekeria ez ei da amesa beñolako lez, benetako jakintza baña baño.

Egia esan, benetako jakintza baño guzur-jakintza obeto dirudi; baña edozelan be, gizartekeriari jakintza usaindun oñaririk igaro dan gizaldirarte inok ez eutsan ipini-ta, jakintza dala diñoen gizartekeri au XIX gizaldiko landarea dogu.

Gaur zabal dabilzan gizartekeri, baltsakeri ta abar egaberik goizera, geyagoko barik etofi ete-dira?

Gizarteko auzi andiak otóz-otoan, zeri ez dago-klola bein be ezтира etofi, astiro-astiro eta zerbaitek edo norbaitek ofetarako bidea emonaz baño. Mila zazpireun eta larogeta bederatzigafen urtean Pantze edo Prantzia'ko matxiñada andia geyagoko barik, otóz-otoan eta bapatean etofi zanik egundo inok eztau

esan, eta norbaitek olakorik esango ba'leu, senean dagoan gizonek ez leuskio siñestuko. Zugatz andiak efo andiak euki oi ditu; gizarteko gora-bera andiak be, efoak sakon eta urun. Prantzia'ko matxiñadea ango efege-Koldobika XIV eta onen birloba Koldobika XV'k egindako uts, oker eta zorakeriak, oneik ekafi eben batez be.

Egiz, matxiñada aren aziak Voltaire eta onen lagunak erein ebezan prantzitafen gogo-biotzetan; baña ereindako azlok ain laster eta ain indartsu etziran erne ta jagiko, aitaturiko efegeok ofetarako biderik emon ezpa-lebe. Voltaire eta lagunel azi txafoak ereiten itxiaz gañera, efege biok Pantze eña zoñez josi ta ondatu eben. Koldobika XIV. bataz edo besteaz gudan, gefan ibili zan beti; onen birlobea gudan etzan ibili; baña zantarkeri ta ustelkerietan begietaraño sartu ta ustelkeri ofen atsa alde guztietara zabaldu bai.

Efege biok Prantzia zor eta lorpean ipini eben. Gero zofok ordaindu ta lofetatik urten al izateko, zerga edo petxu andiak ezafi bear: petxuak efiaren lepora jausi; ori zala-ta askoren odola irakiten asi, eña asefatu ta matxiñadea sortu. Matxiñadea ain urin joango zanik lenengoan inok ez eban uste; baña bein asi ezkeri znok gelditu? Odola ibaika ixuri eban eta Koldobika XVI'ari burua moztu eutsan. Egia esateko, onek ezeukan efu andirik; baña safi jazo oi dan lez, ardien efuak bildotsak ordaindu bear.

Gizartekeri ta baltsakeria ¿zek ekañi ete-ditu?

Onyuen antzera, berez eta gaberik goizera erne ta jayo diranik ezelan be ezin uste izan geike: zegaitik edo agaitik etofi dira: zek edo zek bidea zabaldu dautse. Izan be, gizarteak gure erlejiñoko egi andiak zokondora jaurti ebazan; atsegin-zalekeria nausiturik, gizartea oitura ta ekandu txafez biziten asi zan; goiko ta betiko ondasunetzaz ailtuta, gizonak lufeko ondasunak baño besterik ez eben aintzat artu ta gizartekeri ta baltsakeriari ofelan bidea idigi ta zabaldu yaken.

Ori egia da; baña gizartekeri ta baltsakeria berariz eta batez be ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoenak), onexek ekañi ditu.

Eta ori ¿zer ete-da? Gizarteko legerik auzi ezik, bakotxak bere ondasunak geitu ta ugaritzeko, eskubide osoa; bakotxak ofetarako al dauana egiteko eskubidea daukala ontzat emon, esan eta irakastea. Eta eskubide ori artu ta erabili dagianak, aufferkoari porot-eragin ba-dagio, kale gofian itxi ba-dagi, ¿jorduan zer? Or konpon esan da kitu. Eskubi-

de ofegaz gitxi batzuk ondo ta enparauak txarto ba'lebiltz ¿zer? Gizarteko agintariak onako arazoetan eskurik iñoz be ez ei-dabe sartu bear, bakotxari al dauana egiten itxi baño. «Egiten itxi, igaroten itxi», auzla berez ebatzi daiten.

Ondasunetzazko bakoizkeria orixe da. Ainbeste urtez gizartean nagusi izan dan bakoizkeri edo liberalkeri ori, Pantzeko matxiñadearen semea da, ta ondoren asko izan ditu, txafak, onak baño geyago.

Ondasunetzazko bakoizkeri edo liberalkeri onen ondoren txafok ¿zeintzuk izan ete dira? * *

Lenengo ondorena, auxe: Antxiñako langile-batzak (gremioak eritxoenak) ausi ta ankañ gora bota.

Zeregin eta ogibide bakotxeko langileak, alkafi lagundu ta euren eskubideak obeto zaintzeko, antxiña be batzandu ta alkartu egiten ziran. Alkargo oneik Pantze'n 1791'gafen urteko Epala'ren 17'an emondako legeak ausi ta ezereztu ebazan. Langileak olakorik ez eben nai. Paris'en bakafik miñaka batu ziran, ogibide edo zeregin bakotxekoak toki berezietan. Bailly ango endore edo alkate jaunagana zuzendu ziran, laguntza eske, alkargoai ofean eusteko asmuz. Alkate jaunak erantzun eutsen: «Gure matxiñada ospatsuak glizon bakotxaren eskubideak sendotu, goratu ta aldarikatu ditu; matxiñada onen seme zarieñez, eskubide osoak daukazuez; baña zuen alkargo edo gremio ofeik legeak il ditu ta aufferantzean ezin bizi daitekez.

Langileak ukapen ori entzunaz etziran naikotu: Batzar Nausira jo eben, len lez alkartuta lan egiteko eskubidearen eske. Batzararen izenean Chapelier jaunak erantzun eutsen: «Zuen alkargo onelk gaur ez tira bidezkoak. Gizon bakotxaren eta estaduaren eskubideak baño besterik ezin aintzat artu gelke, ta langile-alkargoal eskubiderik ez emotea erabagita dago». Pantze edo Frantze'ko langile-alkargoak, ango matxiñadeak il ebazan: gerotxuago beste estaduetan be ankaz gora joan ziran, geyago ez jagiteko. Onelan langile gaxoak estaduaren ta ugazaba aberatzen afez-aur zatituta, bananduta aurkitu ziran, euren eskubideak nok zaindu ez eukela, eta ortixek etofi dira ainbat kalte.

Antxiñako langile alkargo aek gaur egunerako egokiak etzirala esan leike norbaitek; baño aek apurtu ta bafirik, ez obarik ez bardiñik, ez ipintea jego kiago izan ete-zan? Alkargo aek obetu eikezala guztiak autortzen dabe: apurtu barik, bear ebezan obariak sartu ta aldiak eskatzen eban eraz atondu ba'llra, mesederik asko ekañiko eben gizartera; baño kistar-usaña euken eta orixe etzan nai. Aen orde gerotxuago Bafabas-usañekoak etofi ziran eta bakearen orde gizartera gudu ta burukea ekafi dabez.

**Ondasunetzako bakoizkeri edo liberalkeriaren bigafen ondorena
¿zein izan ete da? * * ***

Ondasunetzako bakoizkeri onen bigafen ondorena, zein-geyaokea izan da (erderaz *competencia económica* deritxoena): ola-jaun, lantegi-jabe ta saleros-

leen zeingeyaokea, batak bestea zapaldu nairik. Zein geyaoka ori, bear dan neufiz erabili ta egin ezker, txaña danik ezin esan leike. Gaur daukagun Aita Santuak be, ori autortzen dau; baño Birjiliok aitatu eban ufe-gose txaña *auri sacra fames*, biotzen jabe egin ezker, zein-geyaoka ori neufiz eta bidegabe barik erabiltea, gatxa baño obeto, eziña da. Zein-geyaoka ori asi ta laster ¿zer jazo zan? Nai ta ez jazo bear ebana: *afain andiak txikia truntsi*: Ola ta lantegi andien jabeak txikiagoen jabeai porot eragin.

Au zala ta, auferago ugazaba lez euren kontura lanean ziarduen askok, ezin jaraitu izan eben, eta euren buruak, nai ta ez, alogereko egin beafa etofi yaken. Onelan lantegiak ufitu ta alogerekoak geitu ziran. Aldi berean bulzkin, tramankulu edo makiña bafalak asmau ziran; naiz eskuz naiz ur-indafez naiz lufun edo bapor-indafez erabilteko makiñak. Bape dan makiñeak, aldi bardiñean, beargin askoren lana egin daroa ta safitan olako tramankuluak ondo erabilteko, emakume nai mutiko bat naiko izaten da. Onelan auferago eskuz lan eginda, bizibidea ateraten eben asko, gura nai gurez, alogereko biurtu ziran.

Auferakuntzak txalogafi dira ta senean dagoan gizonak ezin gaiztetsi leikez; baño gitxi batzuen onerako barik, gizarte osoaren onerako diran auferakuntzak txalogafiago. Asmau ziran makiñok, denpora gitxiagoan lan geyago egiteko berebizikoak dira-ta, auferakuntzak dirala ezin ukatu; baño gizarteko gauzak egon diran lez, makiñak berariz eta batez be

ugazaben alde lan egin dabe. Ugazaba asko aberats okitu egin dira; langileak bizi al izateko euren aloger mufixa baño besterik eztabe euki: asafarako bide egokia da ori.

Ugazaba ta langileen arteko auzi au zelan ebiñan jakiteko, *Trade Unions* deritxon bazkuneak, batzorde bat izentau eban, ola ta lantegiak ikertu, ugazaba ta langileai itandu; batzuen ta besteena entzun eta erabagi zuzenagoak artu al izateko. James Nasmith, ola jaunak erantzun ei-eutsan batzorde ofi: «Ugazabentzat langile asko lan-biña ibiltea lakorik eztago; orduan aloger txikiagoak emon eta irabazi andiagoak egiten doguz: guretzat gauzarik onena, orixe da. Nik neure ola edo lantegian gizonen orde emakume ta mutikoak erabiliñaz, irabazi gizenak egin dodaz.

Baña ofetarako—erantzun eutsoen—len zeure olan zeunkazan langile asko bialdu egin bearko zenzuzan: Ofetizaz eta euroen sendietzaz zer izan ete da? Zuk ainbeste irabazi dozun bitartean zofeik zelan ibili ete dira? Ori ezta nire ardurea—erantzun eban Nasmith'ek—Legofa, itxasoa ta eguratsa indaritsuak darabilezan lez, gizarteko gora-berak be lege-aldatu eziñak, indaritsuak darabilez, eta nire lengo langile ta onein sendiak galdu ba'dira, gizartea darabilen indar ofein efua da ta ez nirea. Gizon baktzak bere buruaren ardurea dau naiko». Munduan Nasmith'en antzekoak asko izan diralako, Marx eta onen jafaitzaieak, batez be orixegaitik etofi dira.

Ondasunetzako bakoizkeri edo liberalkeriaren irugafen ondorena
zein izan ete-da? * * *

Bakoizkeri onen irugafen ondoren txafa auxe izan da: bere ofiafia ondasunetan daukan nauskeria (erderaz *dictadura económica* deritxoena). Afain andiak txikia iruntsi esan dogu len; afain andia be andiagoak iruntsi esan bear dogu orain. Onetarako ola ta lantegi andien ugazabak alkartu egin ziran. Alkargo onei toki batzuetan *Trusts* deritxoe; beste batzuetan *Kartels*.^o Onein elburua, merkatuen jabe izatea; salerosia ta onen gora-berak euren eskuetan eukitea izan da. Ugazaben alkargo oneik iru bufukaldi egin dabez. Alkargo ofeitan sartu nai izan ezeben burkideak, beste ola ta lantegi-jabeak, indafez azpiratu ta zapaltzeko egin eben lenengo bufukaldia.

Burkideok iruntsi ebezanean, *Trusts* edo *Kartels* ofeik merkatuen jabe egin ziran eta salerosle bakañak eurak izanik, zenbat-nai irabazi eben. Ondasun andien jabe egin ziranen, estaduetako jaurle ta agintariak euren menpean ipiñi ta eukiteko, egin eben bigafen burukaldia. Efietako ondasunik geyenak gizon aberatsok euren eskuetan erabilezan; indafaren jabe ziran ta efietako agintariei zaputzetik eldu ta legeak euren alde emonazo eutsezan: onelan ondasunen eta gizartearen jabe egin ziran, dirua baño beste Jaungoikorik ez euken gizonok.

Ola ta lantegi andletatik urteiten ziran gauza guz-

tiak saltzeko estadu bakotxean bear beste merkatu ez egoala-ta, nai ta ez atzerietako merkatuetara jo bear; onelan *Trusts* eta *Kartels*'ok zein geyaoka ibili bear eta batzuk besteen burkide ta arerio egin ziran. Atzerietako merkatuen jabe izateko, batzuk edo besteak burkidea azpiratu ta zapaldu egin bear. Zelan? Bestelan ezin ba-zan, izkiluz eta indalez. Onelan ola-jaun eta ugazaben alkargo oñeik estaden arteko burukea, gudu edo gēfea bein baño safiago ekari dabe.

Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondorenik nagusienak, ofexek izan dira. Garatz edo negozio andiak erabili dabezan gizonak, ola-jaunak, lantegi-jabeak —askok beintzat,—aldi laburēan irabazi gizen-gizenak egin ebezan; aberats andi, aberats okitu egin ziran, eta onelan lufeko ondasunik geyenak esku gitxitan batu. Irurogel, larogel, eun miloe lauerleko urteroko etofia edo eñentea daukenak be ei-dagoz. Beste aldetik alogereko langileak asko geitu ta ugaritu ziran.

**Ogasunetzazko bakoizkeri
onek zelako buztafia ezari
outsen langileai? ❄ ❄**

Lanaren bila dabilzan alogerekoak geyago ta alogerak txikiago. Bai ba: langileak asko, geyegi diranean, merketxuago lan egin nai dabenak be agertzen dira-ta, ugazabak olakoai begia argi egiten dautse. Ola ta lantegietan zenbat eta alogereko geyago euki; zenbat eta aloger txikiagoa bakotxari emon,

ugazabak ainbat geyago irabazi. Ori ta guzti be biotzak irabaziz ezin ase: *auri sacra fames*. Ute-gose txafa. Gaur egunean garatz edo negozio andiak, salerosketarik geyenak aberats gitxi batzuen eskuetan dagoz—ziñoan XIII Leon Aita Santuak—eta aberats okitu oñeik langileen aldra andiari antxiñako jopueñaren antzeko beste buztari bat ezari dautse. Olako buztaripean dagoana, artega ta urduri dago ta ostikoka asteko, kiñakada andirik eztau bear.

Ondasunetzazko bakoizkeriak gitxi batzuk aberats okitu, mundurik erdiaren jabe egin ebazan: asko baño geyago txiro edo pobre, alogereko langile. Lufeko ondasunak oso txarto bananduta egozala-ta; bakotxaren jabetzea orpotik ebagi ta gizarteari emon arte, gauza onik ez egoala-ta, ortik etofu zan batez be gizartekeri edo sozialismoa eta agirian egozan bidegabe oñeik emon dautse indafa be. Gizarteko malak eratsi, mala oñeik bardindu egin bear zirala ta, ortik etofu ziran ugazaba ta beargiñen arteko auzi ta burukea. Ondasunetzazko bakoizkeriak bidegabe andiak egin ezpa'litu, gaur buruka ori dan baizen garatza etzan izango. Bakoizkeri edo liberalkeri ofen alde egon diranak, eztauke onetan eñu gitxi. Jaungoikoak zigotik eskuan artu barik be, astiñaldi edeñak emoten daki.

VI

Gizartekeri edo sozialismoak aspaldian indar andia artu dau: zofen efua norena ete-da?

Auferago azaldu dogun ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz individualismo económico deritxoena): gizartekeria batez be ofexek ekañi dau. Urte batzuen buruan zugatz andia egin da, ta bere beso ta adarñak alde guztietara zabaldu ditu. Gaur egunean sozialismoak gizartean daukan indarña be, ondasunetzazko bakolzkeri ofek emon dautso berariz eta batez be. Egia latza, garatza ta margatza dalako-edo, ugazaba aberatsak olakorik entzun be eztabe nai. Ori aitutzen yakeneneko, buztanean zapalduriko sugea lez, asafe ta amufuz jagiten dira ta berariz euren dan efu ori, inñori ezafi ta egotzi nai leuskioe.

Jaun andi onen eretxiz, gizartekeriak ainbeste indar artzearen efua Eleizak eta eleiz-gizonak dauke. Langile txiro ta beartsuei eleiz-gizonak egoafi ta eroapena irakatsi bear ei-eutsezan. Ez ei-dautsez irakatsi, ta langile beartsuak ugazaben aurka orixegaitik jagi ei-dira. Jaun oneik eurak ondo ibilteafen,

enparauak egoafi ta eroapen andikoak izatea nai leukie; baña gosez edo erdi gosez dabilan langileari eroapena zñok irakatsi? ¡Ezta zeregin ezeza!

Ugazaba aberatsai langileekin zuzen, efukior eta eskuzabalak izan bear dabela irakastea, beste ori baño ezezagoa dala dirudi. Langile beartsuei eroapena irakatsi dautsen Eleizeak, ugazabai be euren langileekin zuzenak eta eskuzabalak izan bear dabela irakatsi dautse; baña ezezago dan ori ugazaba askok eztabe ikasi. «Luzaroan be—diño XI'gn. Pi Aita Santuak—domu edo kapitalak onura lafegi lortu dau. Etekin eta irabazl guztia domuak beretzat eskatu dau, ta langileari beronen indarñak bafiztau eta blfegiteko lagin ozta-ozta itxi dautso. Bidegabe ori zuritzeko, auxe esaten izan da: ondasunetzazko lege aldatu ezin baten bidez domu-biltze guztia aberatsen alde zala ta langileak, lege ori dala bide, betiko txirotasunera edo eskuarte mufixera beartuak egozala.

Geyenez mantxestertaña deritxan ondasunetzazko liberalkeri onen erara eztira gauzak beti ta toki guztietan ibili: ori egia da; baña gizarteko ondasun-arau ta legeak ofantz jo dabela be ukatu ezin leiken gauzea da. Au dala-ta, eretxi oker, eta zimarkunkeriok gogor eraso ta jauki dabez, ez bakafik eretxi ta eskakizun ofeikaz euren bizitzea obetzeko eskubide jator barik gelditzen ziran langileak, balta beste askok be, ta ori afigafi danik ezpegi inñok uste». Ugazabai euren eginbeafak XIII'gn. Leon Aita Santuak be argiro irakatsi eutsezan; baña gitxik baño ez ebezan ikasi. Eta euren eginbeafak ikasi ta beteteko ain nagi ibili diranok, langileai eroapena etxakela irakatsi ta, asafe

dira. Aberatsa dala-ta çba ete dauko iñok ofetarako eskubiderik?

çUgazaba, ola-jaun, lantegi-jabe
eta garatz andiak erabili dabezan
guztiak izan ete dira efudun? *

Artzañak bere artaldean ardi zuri ta baltzak euki daroaz; ugazaben artean be zuri ta baltzak izan dira. Au dala-ta, guztiak efudun izan diranik ezin esan geike; baña ugazaba askok, bide zuzenez nai okefez, euren ondasunak geitu ta ugaritzea baño beste asmu-rik eztabe euki, ta *ufe-gose* ori ase eziñik bidegabe asko egin dabez.

Langileak bere alogera baño beste etofirik eztaukala: egunero jan bear dauala atxakitzat artu-ta, ugazaba askok langileai domeka ta jayetán bé lan eragin dautse. Langileen efukiz; langile beartsuak pizka bat geyago irabazi egien, domeka ta jayetako lan egite ori, orixegaitik izan dala sakatu nai leuski-gue ugazaba batzuk; baña ori guzur biribila dala edo-nok daki. Domeka ta jayetako lan ofegaz ugazabak irabazi egiten izan dabe: irabaziaren orde z galtzaya euki ba'lebe, galtzai au txikia izan afen be, lan-gileetzazko efukirik etzan aitatuko ta jai domeke-tan, premiña barik, etzan lanik egingo.

Langileak, asto izan bai'liran, erabili dabez uga-zaba askok. Lanik gogofenak be ordu luzeetan egi-ñazoten izan dautsez, eta eurak geyago irabazteafen, langileai al bait alogerik gitxien emon. Langileen alogerak pizka bat geitzeko atxaki asko: auteskun-

deetan afokeriz milaka ogerlekoak jaurti afen, ardura gitxi. çLangileai eroapena irakasteko bide edefa da ori!

Ugaza oneik ufe-goseak itsutu ditu: origaitik bakotxari berea emoten be eztabe jakin. Domu edo kapitalak, lan barik, eztakar irabazirik; lan utsak be, domu barik, ezin lei gauza andirik; irabazia, domuak eta lanak alkartuta dakafe eta bien artean banandu bear da. Irabazia zenbaterañokua izan dan begiratu ta domu edo kapitalari berea ta lanari be berea emon ba'litzako; gizarteko zuzena zeatz eta osoro bete ba'litz; efukior dirala diñoen ugazabok langileekin esku-zabalagoak izan ba'lira, sozialismoak gaur daukan indafa ez eban artuko; baña ondasun bakoizkeria maite eben ugazabok ez egozan ofetarako; langileak eroapena galdu eben; sozialismoaren aziak indafa artzeko, gizartea ondo landuta egoan; azi erelea agertu zan eta Marx'en eskuz ereindako aziok, lan-gile askoren biotzetan erne dira. Ugazaba aberats askok efudun diranik eztabe autortu gura; negargafi-ena orixe da, ofelan osabidefik eztago-ta.

VII

Gizartekeria zer oztan

Gizartekeriaren izenaz bateatu dogun sozialismua zer dan adierazo baño len, zer oztan esan bear dogula deritxat. Aspaldian gizartekeri edo sozialismoa asko zabaldu da, langileen artean batez be. Zegaitik? Gizartekeria bere izatez eta unez kaltegarri da: baño langileen alde gauza onak be egin ditu, ta langileak mesedeak egin dautsezalako, orixegaitik zabaldu da. Kalteak baño ekarri ezpa'litu, zabaldu dan beste etzan zabalduko. *Baña gizartekeria dala-ta, egin diran gauza onok, langileak etorri yakezan mesedeok, aren etayetan sorturiko ale, arnari ta fruituak ete-dira?* ¡Ez, ufik emon bez! Gizartekeri barik, gizartean zuzentasuna erabiliaz beste barik, egin eitekezan eta egin bear ziran gauzak dira langileak aspaldian lortu dabezan obaririk geyenok.

¿Obari oneik zeintzuk dira?

Oraindik urte asko eztirala, meatoki ta oletako langileak, abere baño izan ezpa'liran, lanerako gauza ziran bestean baño ez ebezan ugazabak aintzat artzen: min artu nai gexotu ezkerok... or-konpon.

Orain, oster, berezko gexo, laneko ezbear eta zartzarorako laguntza ta sorospidea olako edozein langilek dauko. ¿Au gizartekeria ete-da? Au langileak euren buruen ardurea eukitea baño besterik ezta-ta, sozialismoaz zer ikusirik eztauko.

Ola ta lantegietan emakume ta gaztetxuen lanari mugak ipini dautsaz legeak: ori dala-ta, ugazabak nai leukien guztia ezin dabe egin. ¿Au gizartekeria ete-da?—Ez, jauna!—Ugazaba batzuk ezegaz be ezin ase izan dira: euren lantegietarako emakume ta gaztetxuak bilatu dabez, gizonezkoak beste lan eragin eta aloger gitxlagu emon dautse, eurak geyago irabaztearen. Ute-egari gaiztoak erabili dauz, eta ori bidegabe andia dala, antxiña esan eban XIII Leon Aita Santuak.

Aspaldian alogerak geitu ta laneko orduak gitxitu egin dira. Oneik gauzok ba-ete-dauke gizartekeri az zer ikusirik? Sozialismoa irakatsi daben buruzagiak eta ori ikasi daben langileak aspaldian be obari ofein bila ibili dira; baño ofeik bakarik ez, beste geyago be bal. Gizartekeria alde batera itxita, langileak alkartuaz eta indara artuaz beste barik, bardin eskatu ta eskuratu eikiezan obariak dira-ta, sozialismoarenak baño langileen alkartzearen ondoren, arnari edo fruituak obeto dira.

Edozein langilek, bape begiratu ba-da beintzat, bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta zertxubait auzeratzeko lain izango dan alogeraren eskubidea daukala, antxiñatik irakatsi dau Eleizeak. Sendiko, famoliko buruari beste enparauak laguntzea ondo dago; baño ama ta umeak lantegira joan bear izatea, txarto.

Eleizearen irakaspen onei ugazaba askok jaramon gitxi egin ba-dautse, erua oneña da ta ez Eleizearena.

Zortzi ordu lan, zortzi ordu atsedan, zortzi ordu ikasi: orixe izan da sozialisten aspaldiko leloa. Azkenian, ezetarikof bufuka barik, langile guztiak lortu dabe zortzi orduko lan ori.

Zortzi orduko neufi ori lanbide guztietarako zegokia ete-da?

Lan batzuk besteak baño askozaz gogor eta neketsuagoak dira-ta, guztiei zortzi orduko muga bardiña ipintea egoki dan ala ez, auzira ekafi ta eztabaldan erabili leiken arazoa da: bakotxak bere zeregiña obeto ikasteko izan bear eben zortzi orduok be, ezer ikasten langile gitxik eta geyenak ardantegietan daroetz-ta, lege ori langileai mesede egiteko baño onein sakelak mufiztuta izteko ohea dala, batek baño geyagok uste dau; baña dan baño kaltegaragoa ba'litz be, ofetan gizartekeri edo sozialismorik eztagoala edonok daki.

Gizartekeriaren alde ibili diranak langileai mesederik ekafi ete-dautse?

Beti gaiztorako, txefena edo deabrua izan ezik, inor be eztago-ta, gizonik gaiztoenak be nozean bein gauza onak be egiten ditu. Gizartekeria (sozialismoa) berenez kaltegarfi dan afen, ofen alde ibili diranak be gauza on batzuk egin dabez, langileai onura

ta mesedeen batzuk ekafi dautsez. Egiz, mesede ofeik langileak alkartu ta indafa artuaz beste barik be eskuratu eikiezan: au dala-ta, auferago aitatu doguzan mesedeok gizartekeria zer ikusirik eztaukela esan dogu. Goazan aufera. Langile asko dabil-tzan ola ta lantegietako ugazabak, safi irabazi andiak egin dabez. Beargiñai ugabazarik geyenak egunoroko alogera baño besterik eztautse emon orain arte. Egin daigun langileak euren izakera ta bizikerea obetuaz doazala: Alogeraz gañera irabazletatik be zati bat eurentzat izatea lortu dabela...

Garatz edo negozioak txarto ba-dabiltz; irabazirik ezpa-dago, olakorik ezin egin leikela zetan esan bez; baña ola ta lantegietan ugazabak irabazi andiak be bein baño safiagotan eskuratu dabez, eta irabazia ugaritxua danean, esan dogun ori inoren kalte barik egin leikela ¿nok ukatu daike?

Ugazabakin batera langileak be garatzean domuzkide izatea zigizartekeria ete-da? ❀ ❀ ❀

Langileai zor yaken besteko alogera, domu edo kapitalari be dagokion besteko mozkiña emon, ola ta lankayak ofean euki naiz obetuteko bear dan beste be eratsi ta gero, enparetan dan irabazia ugazaba ta langileen artean bidez bananduko ba'litz, ¿ori gizartekeria izango ete-litzake? ¡Ufik emon bez! Oraindik geyago: langileak alogeraz gañera datorkien irabazi ori garatz edo negozio aretantxe ipiñiko ba'lebe; onelan, len langile soil ziranak, urte batzuen buruan,

langile ta garazkide (akzionista) egingo ba'lira ta auferantzean irabazi bikotxa, langile ta jabekide lez dagokien irabazia, eskuratuko ba'lebe, ¿ori sozialismoa izango ete-litzake?

¡Ezelan bez! gizartekeriaren auferapen eta garaitzea galerazoteko, orixe baño bide oberik eztagoala dirudi. Ori egingo ba'litz, ugazaba ta langileak alkar obeto artuko leukie, beargiñak gogozago ekingo leuskioe euren lanari ta opor edo uelgarako asmurik eleukie artuko, opor egiñaz naiz lankayak alpeñik galduaz, euren buruai kalte egingo leuskioe-ta. Ugazaba batzuk olantxe egin dabe ta ondo joan ei-yake.

Beste batzuk olakorik entzun be eztabe nai. Euren irabaziak asko gitxituko litzakezala-ta, bide ori artu baño langileekin auzian eta bufukan ibili nayago dabe; baño sozialismoa nausitu ba-dadi, nausitze au ugazabentzat, langileai irabazietatik zati bat emotea baño askoz be txarago izango da-ta, orduan kokoteari ats egiteak eztau balioko. Dana dala, esan dogun ori ugazaba askoren eretxi ta gurarien aurka bai izango litzake; baño gizartekeria, ezelan bez.

Orain arte domu edo kapitalaren alde egon diran legeak, lanaren alde, bear bestean, aldatuko ba'lira ¿ori gizartekeria izango ete-litzake? * * * * *

Gizonok osasunez, indafez, antzez, buruko argiz bardinñak ezkara-ta, lufeko ondasunetan guztiok bardinñak ezin izan geintekoz; bardintasun ori indafez

ipiniñiko ba'litz be, luzaro ezingo leuke iraun; baño gaur egunean batzuekandik besteakana ondasunetan dagoan aldea be lafegia ta gizarteko bakearentzat kaltegaria dala autortu bear dogu: batzuk zenbat dauken be eztakie; beste askok, ostera, gitxiegi edo ezer bez. Liberalkeria zabaldu zanetik aufera, gizarteko legeak arazo onetan ugazaben edo aberatsen alde egon dira: lege ofeik diruari dirua egiñazoteko, ondasun andiak esku gitxitan batzeko, berebizikoak izan dira. Ausartuak izan diran eta kezka gitxi euki daben askok, aldi laburanean irabazi izugariak egin dabez, ofetarako euren baño geyago inoren dirua erabiliaz.

Gitxi batzuk aberatsegi ta geyenak txiroegi diranean, gizartea eztabil ondo. Aitaturiko legeak txiro ta langileen alde aldatu ta urte batzuen buruan lufeko ondasunak gaur dagozan baño obeto, zuzen eta bidezago bananduko ba'lira; ondasunok obeto bananduaz, gizon guztiak edo beintzat geyenak zerbaiten jabe izatea lortuko ba'lebe, ¿ori gizartekeria izango ete-litzake? Gauzen jauntzea obeto banandu ta albait jaberik geyen egitea, gizartekeriari indafa kentzeko biderik onenatarikoa zala, irakatsi euskun XIII'gn. Leon Aita Santuak.

¿Eta ogasunetan guztiok erdi-bar-dintsu izatera elduko ba'gintzaz?

Gizonok, osasunez, indafez, lanerako jasez bardinñak ezkarealako, ondasunetan be bardinñak ezin izan geintkezala esan dogu; baño lapufeta barik,

legez eta bidez, oraingo alde andiok gixxitu-ta, guztiok erdi-bardintsu izatera elduko ba'giña be, ofetan gizartekeririk ez legoke. Diñogun onek gizarteari mesede ala kalte geyago ekafiko ete-leuskion, eztabaidan ipiñi leiken auzia da; baña gizartekeria ezelan bez.

Ugazabari berea emon eta basefitar maister bako txari bizi dan etxearen eta darabilan baztefaren jabe egin dalten, legearen bidez, ezeztasun andiangoak emongo ba'litzakeoz ¿ofek gizartekeri edo sozialismoaz zer ikusirik eukiko ete-leuke? Batzuk besteak baño askoz aberatsago izateak, gizartean nauskeri ta jauntxukeria sortu daroazala-ta, antxiñako euskaldunak ori galerazteko oiturazko legea eukela diñosku Zamakola'k (1). Onelan senargai ta emaztegayak, bako txak bere etxaguntzea ba-ekafen ezkontzara, etxaguntza ofeik oitura legeaz seme edo alaba biren artean banandu bear ei-ebezan gurasoak, etxaguntza asko esku batera etofita, ori nauskeri ta jauntxukerirako bidea izan ez eiten.

Aintxiñako gauzea da-ta, ori ofelan zan ala ez ziur eztakigu ta jakin be ezin gelke; baña legeaz eta bidez ofañoxe elduko ba'gintzaz be, ofek sozialismoaren antzik be eleuke eukiko. ¿Zer afano da ba orduan gizartekeri edo sozialismo ori? Ufengoan esango dogu.

(1) Historia de las Naciones Baskas, 1.º-80.

VIII

Gizartekeria zer dan

Gizartekeri edo sozialismoa ¿zer ete-da? * * * * *

Itaun oni itz gixitan erantzutea ez da egikizun efeza. Gizartekeri-zaleak euren eretxietan batera ba'lebiltz, ofein irakaskintzen muga ta litsak bardinñak ba'lira, gizartekeria zer dan itz gixitan be azaldu al izango geuke; baña gizarte-eraketa ofen alde dagozanak, margo askotako afañak dira; ur gazikoak asko; ur eztikoak be ez gitxi; bako txak bere eretxien erara igiri egiten daki; batzuk sakonagotik, besteak azalegotik dabiltz, eta guztiak sare baten sartzea, egiñen gatxa baño be gatxagoa da.

Gizartekeriaren irakasleok ¿ezetan be ez ete-dagoz batera? *

Esan dodanez, gizartekeriaren irakasleok buru bezenbat aburu edo eritxi erakutsi dabez; ofaitik be, batzukandik besteakana dagoan alde, eretxien jokieran baño geyago, ofein gazi-gazan agiri da.

Auntzak bere jokerea mendira:
gizartekeriak nora? * * *

Gizon bakotxaren eskubideak geyago edo gitxiago moztu, eta gizabatzarenak edo estaduarenak geitu ta sendoagotzea, gizartekeriaren jokerea orixe da. Estaduak bere eskua gizarteko arazo guztietan, edo beintzat geyenetan, sartu bear ei-dau, ondasunai dagokien arazoan berariz. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea ta ondasunok gizartean banantzeko ardurea; arazo bi ofeik be, geyago edo gitxiago, estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dauz. Gizartekeri-mueta guztien jokerea orixe da: bakotxak noraño eldu nai leuken, gero esango dogu.

Sozialista geyentsuen asmu nagusiak ¿zeintzuk ete-dira? * *

Lufeko ondasunak gizartean txarto bananduta dagozala-ta, beste era batera, oraingoaren antzik be ez-taukan erara, banandu bear dirala diño gizartekeriak. Emengo ta ango efietan, gizartekeriak sortu dauzan asafe, bufuka ta iskanbilien efo ta sustrai, ondasunen banatze bafi ori izan da; baña ofezaz gañerra gañantzi andiko beste gauza asko be zearo aldatu nai leukez gizartekeriak.

Gizonok izatez bardiñak ei-gara-ta, ondasunetan be bardiñak izan bear ei-geuke. Egiz, gogo ta soña,

gorputz eta arimea guztiok daukaguz; ofetan bardiñak gara; baña beste gauza askotan ez-kara bardiñak ez gitxiagorik be. Gizon batzuk besteak baño zoll ta bizkoragoak dira: buruan argi geyago, eskuetan antze ta indar geyago daukez, langileago dira ta irabazietatik auferatzen be batzuk besteak baño obeto daki. Au dala-ta, lufeko ondasunen jauntza edo jabetzea gizonen artean bardin bananduko ba'litz be, bardiñtasun ofek aste betean be ezingo leuke iraun. Gizartekeri-zaleak be ori argiro dakuse, ta argiro ikus-ten dalako, ondasun ofein jabetzea gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diño. Bardiñtasunerako bidea orixe ei-da.

Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztiak, gizartearenak ei-dira: ofein jabe bakafa gizartea ei-da-ta, olako zerbait eurentzakotzat daukenak; olako zerbaiten jabe lez agertzen diran gizonak, iñorena eurakandu daben lapufak baño besterik ez ei-dira. Solo ta baso, ibai ta mendi, abere, golde ta burdi; itxaso, itxasontzi, afantzurako potin eta sare; meatoki, ola ta lantegi, makiña ta lankiñak; naiz lugintzan, naiz afantzuan, naiz ola-ekintzan, zerbait irabazteko bide diran gauza guztiak, oraingo jabeai kendu ta gizarteak beretu egin bear ei-ditu ta bere-bereak bai'liran, ordekoen bidez eta ondoen deritxonez erabili.

Ondasun guztiak gizartearenak izan ezkerro, gizon guztiok ondasunetan be bardiñak izango ei-gara; baña ori, ondasunetan barik, arloterlan guztiok bardiñtasun dala edonok daki. Gizon bakotxak gizartearentzat lan-egin bear-ko ei-dau, ta jan, jantzi

ta jolasteko bear dauana, gizarteak emongo ei-dautso. Guztiok ondo baño obeto ibiliko ei-gara: bakoetak bear dauan guztia ugari ta oparo eukiko ei-dau. Gizartekeri-zaleak ori edonon eta edonoz eskini ta agintzen dabe: baña agindua bat ta emona bi ta inok emonaren begira dagonaren efukafi.

¿Eta erlijioatzaz zer diño? *

España'n gizartekeria irakasten diarduen mofo-yok, maixu txikiak dira: onetan be atzefitafak eta doixtar edo alemanak batez be, ofeik dira irakasle nagusi: emengo maixu txikiok doixtafak diñoena bafiro esaten baño eztakie, eta safitan, sozialismua zer dan azaldu barik, langileen odola ugazaba ta aberatzen aurka irakiten ipinteko egokien deritxaena baño besterik esan be eztabe esaten euren itzaldietan. Alemania'ko gizartekeri-zaleak euren eretxi ta asmuak Gottha'ko programa edo egitarauan agertu ebezan: Egitarau aretan erlejiñoa gizon bakotxaren arazoa dala diño; baña ori siñestedun langileak atzpetu, engañau ta eurakanduteafen baño ez ebela esan argiro ikusi da.

Gizartekeriak gizabatza ala Estadia baño beste Jaungoikorik eztazau: onen eleizea lantegia da; amar aginduak gizonaren eskubideak; elburua, zentzunen atsegiña. Dietzgen'ek argiro diño: Gizartekeriak erlejiñorik eztauko; guk erlejiñoaren orde z gizon bakotxaren argaltasuna, gizartearen menpean osoro jafiaz, sendotu ta osotu beafa daukan argaltasun ofen efukia, erlejiñotzat orixe ipinten

dogu. Geuk nai dogunez eraturako gizarte bafia, gure Jaungoiko orixe da, ta ofegan siñestu ta itxaroten dogu. Bebel'ek, ostera, zerua aingeru ta kurloi edo tofe-txorientzat izten dauala diño ta ondasunak guztienak dirala, Jaungoiko ta erlejiño bako eri-yaurgoa nai dau.

Gizartekeria ezkontza ta sendi edo familiaren arerioa be bada. Umeak azten dagozan ama guztiak Estadiak ardura andiz zainduko ei-ditu, berariz lagunduko ei-dautse; bein umeai bulafa kendu ezkeru, bafiz, ortik aufera ume guzti-guztien ardurea be Estaduaena izango ei-da. Ori dala-ta, ez ezkontzarik ez sendirik ez ei-da bear, eta gauza zar oneln gomutea be bein betiko kendu bear ei-da.

Ona emen gizartekeri edo sozialismoaren asmurik nagusienak. Eztau nai, ez Jaungoikorik, ez zerurik, ez ezkontzarik, ez sendirik, ez jauntza edo jabetzarik. Gauza guztien jaun eta jabe gizabatza edo Estadia ta gizon guztiok ofen mofoi ta jopu. Ori gauza ona ba-da, munduan gauza txafik eztago.

IX

Gizartekeri edo sozialismoa ¿zenbat eratakoa da?

Gizartekeri-zale guztiak aburu edo eretxi bardiñekoak ez dirala esan bear dogu. Izan be, aldi bateko gizartekeria alderdi bitan, batez be, zatitu da: alderdi batari baltsakeri edo komunismoa deritxo; beste lengo izenaz gelditu da. Alderdi bi oneik alkafi gofoto bizia dautse ta aspaldian be bata-bestearen aurka dabiltz. Baltsakeria bere burubide, eretxi ta asmuetan gizartekeria baño zorotz eta efotikoagoa da; ofaitik be elburuan baño ofa eltzeko bideetan alkar-gandik ufunago dabiltz.

Baltsakeriaren asmuak ¿zeintzuk dira? * * * * *

Baltsakeri edo komunismoak bere eretxi, asmu ta gurariak latsa ta bildur barik azaltzen ditu: gizarteko mañak eratsi ta bardindu arte, langileak ugazabai eten bako gudua egin bear dautsela ta bakotxaren jauntza edo jabetzea efotik eta zearo kendu bear dala, kolpekerietan ibili barik, argi ta garbi irakasten dau.

Erlejiñoa langileak lotan eukiteko *opioa* baño besterik ez dala-ta, Jaungoiko, eskontza ta sendi edo familiaren izenik entzun be eztau nai. Onen alde da-biltzanak, gizon azafi, gereka ta urduriak dira. Guztia guztiena ta ezer bez iñorena; gizon azafi onein gudu-zantzoa orixe da. Elburu ori, gerora begira egon barik, indarez eta matxiñadaz albait lastefen lortu nai leukie. Ofetarako bide guztiak on, egoki ta zuzenak ei-dira; ofaitik be jo ta kea ateratea, biderik labufena: augaitik geldi-geldika, geyenen eretxiz eta autarkien bidez ofa eltzeko asmu darakusen *sozialistak*, gizon txepetx eta euli epel batzuk baño ez ei-dira.

Baltsakeri ta gizartekeriaren artean beste alde andi bat be badago; baltsakeri-zaleak oraingoan antzeko *estadurik* ez dabe nai; euren buruen jabe ta eskuko izango diran giza-batzak ipiñi nai dabez, eta gero, ondo ba'llitz, bata-besteagaz alkartu, baña guztien buru izango dan jaurgo ta agintaritza barik. (1)

Bere muga-bafuan diran ondasun guztien jabe langile-batza egingo da: egin bear diran lanak eta ortik datoan irabaziak banandu ezkeru, ondo biziteko lagin guztientzat egongo ei-da.

Eta gizartekeriarenak ¿zeintzuk?

Gizartekeri-zaleak, ostera, *estadia* beahezkoa dala diño: efi-jaurgo edo efepublika bai, baña agintaritza nagusi ta guzti. Edozelako ondasuna

(1) Efusi'n besterik egin dabela badakigu. Izan be, ango efi ta erki guztiai buztafi gogofa ezafi dautse Moskou'ko agintariak.

ekarteko gai ta bide diran gauza guztietzaz *estadua* jabetuko ei-da: guztien eta bakotxaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizartean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da.

Gizartekeria, bere bideko asmu ta egintzetan, baltsakeria baño gaza ta biguntxuagoa dala esan dogu. Eta egiz, bere elburura blurikeriz eta indahez barrik, geyenen eretxiz eta autarki edo botoen bidez eldu nai leuke: langile ta ugazaben arteko bufukea pizka bat gazatu daroa ta gauza batzuen jabetzea, ondasuna ekarteko gai ez tiranena batez be, gizon bakotxari laketu lelkeola uste dau.

Onetan gizartekeri-zale diranen artean batasunik ezta agiri. Jabetza guztia bakotxari zearo kendu beafik eztagoala diñoe batzuk: gizarteari on eta mesede andiak egin dautsazanak, nasai biziteko lagin emongo dautsan ondasunaren jabe izateko eskubidea badaukala autortzen dabenak be badira: beste batzuk jabetzea bera baño ondasun andien jabetzeak dakaren almen eta indar lafegia, gizartetik baztertu nai dabela dirudi; baño geyenak, langile ta ugazaben arteko bufukea pizka bat gazatu afen, bufuka ori izteko asmurik eztauke ta gauzarik geyenen jabetzea be erotik kendu nai leukie. Gizarteko mañak bardindu egin bear ei-dira ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estaduak baño beste iñok ez ei-dau izan bear.

Baltsakeria ta gizartekeria, euren elburuan baño arako bidean alkargandik urunago dabiltzala esan dogu, ta ori egia dala edonok dakus. Lenengoak,

edozein ondasun ekarteko gai diran gauza guztien jabe, giza-batzak egin nai leukez: bigaenak, estadua. Baña naiz batera naiz bestera izan, gizon bakotxak jauntzarik eleuke eukilko; ondasunen jabe izateko eskubiderik bez. Gañantzirik andiena daukan arazo onetan, biak batera dagoz, ta bata bestea baño gaziago ala gazeago izatea baño beste alderik eztauke.

X

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nagusi Karl Marx

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nor? * *

Igazitako gizaldian sozialismoak irakasle asko ta margo askotakoak izan ditu; baña gaur egunean ango ta emengo gizabatzetan ondo efotuta dakusgun gizartekeriaren buraso ta irakasle nagusi Karl Marx izan da. (1818-1875). Onen aiskide mami-kutuna zan F. Engels'ek be ez eban egin lan gitxi: egiteko guztietan zintzoro lagundu eutsan Marx'eri eta onen «Domua»ren bigafen atala be Engels'ek emon eban argitara; baña Marx'ek besteko izen, ospe ta entzuterik eztau lortu. Euren buruei *ortodoxos* edo aburu zuzenekoak deritxoen edonongo sozialistak, Marx'en jafaitzaleak dira ta euren buraso ta malxu nausitzat doixtar ospetsu ori dauke.

Gizartekeriari jakintza-usalndun oñafiak lpiñi nai izan eutsazan Marx'ek, *Domua* (El Capital) deritxan bere liburuan batez be. Egia esateko, jakintza-usaña baño galkeri-atsa (materialismo-atsa) ugariago da-

rioe jaun ofen liburuei. Marx'en aldian, Alemani'ko ikastetxe askotan beintzat, galkeri edo *materialismoa* auzez irakatsi oi zan, ori gizonarentzat auferapide andia ba'litzan lez.

Galkeri ori izer ete-da? * *

Guk, gizonok, edozer gauza egiteko, gaya bear izaten dogu: buztafigiñak, buztafigaya: maya egin nai dauan arotzak, zura edo ola, ormea egin nai dauan argiñak, afia eta abar. Edozer egiteko beafezkoak doguzan gayok, soña edo gorputza euki daroe beti, guk gizonok soin bako gairik eskuartean erabiltzen be eztakigu-ta. Gaikeria irakatsi dabenen eretxiz, soin bako izakirik bat-egilnik be eztago munduan, ez goyan ez beyan. Munduan dan guztia, galkia ei-da, berengotik asi ta gorengoraño, ta azke dan gogorik iñongo lñon ez ei-dago.

Emen geure bafenean daroagun eta arimea deritxogun izaki au, soña edo gorputza baizen galkia ei-da. Gibelak beartzuna berez dakafen lez, garunak be gogaya alantxe ei-dakafe, ta gogai edo pentsamentua azaltzeko, galkia eztan gogo beafik ez ei-dago. Olakoxe gauzak ikasi ebazan Marx'ek bere gaztezaroon.

Diran guztiak galkiak ba'llra, gizona azke edo libre dala esatea, ames utsa baño besterik ez litzake: gizona bere egikizunetan azke izan ezik, oster, gizarateak eroan dauan baño beste biderik eroan egikeala: bide baten orde bestea artzea, ori gizonak euren eskuan euki dabela esatea be, zorakeri garbia baño ez litzake. Galkia deritxogun mundu onetan,

ortze ta lufeko gauza guztiak aldatu ezindako legepean dagoz eta indaritsuak darabílez.

Gaikeri zaleen eretxiz, gizartea be olantxe, indaritsuak, lege aldaezíñak darabíle: au dala-ta, aize txistulariak ekatxa sortu daroyenez, olantxe gizartean be aldi batek ufengoa bere indaíez sortu ei daroa eta dan lez baño ezln izan ei-daiteke. Gaikeriaren alde dagozan sasi-jakítunak ori díño. Onein eretxiz, mundua ta bertoko gauza guztiak eta bakotxa, soln-gayaren nai ta nayecko alkarketak baño besterik eztira: onelan mundu onek, berau ezlan eta Jaun eta Jabe lez, legeplan ipiñi dauan Egílerik ez ei-dauko, ta gizonak aukeramen eta azkatasunik be ez. Marx'en eretxia be orixe zan.

Eta gizadiaren edesti edo istoria
¿zelan ulertu eban Marx'ek? *

Gaikeri ori, guzur biribíla dan gaikeri ori onafítzat artuta, gizadiaren lengo ta oraingo edesti edo istoria olantxe ulertu ta azaldu eban sozialismoaren buraso ta irakasle nagusi dan Karl Marx'ek. Onen eretxiz gizarteak igikun eta zirkiñik txikienik be ez-tau egundo egin, lufeko ondasunen bat irabazteafen izan ezik. Itxasoko uin edo olatuak ekatxaren indaíak darabiltzan lez, gizartea be olantxe bere igikun, lofatz eta atzera-aufera guztietan lufeko ondasunak, eta oneik bakafik, erabili ei-dabe. Ondasun ofeitatik bat-edo bat irabazteafen izan ezik, iñongo gizasemek ez ei-dau egundo ezer egin.

Marx'en eretxi au guzur garbia dala edonok daki.

Ezpabe esan. Seme gexokia; geroago be buruko míñak baño besterik eztautsala ekafiko jakin afen, seme gexokia albait ondoen zaintzeko neke andiak artu ta gabak galtzen dituan ama laztana ¿zek igitu dau? zek darabil? Lufeko ondasunek ez beintzat. Eze-tariko izenik, ospe ta entzuterik bílatu baga, abefiaren alde bizia gogoz emon daben abertzaleak, ¿lufeko zeln ondasunek igitu ta erabili ete-ditu? Luferrako irabazte barik, aúfekoai on eta mesede egiteafen, neke latzak artu ta bizia galdu daben gizasemek, ainbat izan díra-ta, Marx'en eretxi ori guzufa dala autortu bear.

Marx'en eretxi oíeik goratu ala
eratsi egiten ete-dabe gizona? *

Marx'en eretxiok abereen malara erasten dabe gizona. Gizonaren gogo ta biotza igitu daikezan zio bikañagorik ezpai'legoan, sakela ta askea ipiñi eutsozan gizonari begien aúfean sozialismoaren buruzagiak. Sakelak eta askeak gizaseme asko be asko erabili ditu. Ori egia da; baña gizona igitu ta erabilteko, oíeik baño zio bikañagorik eztagoala uste izatea, ori, zíñez, gizona abere uts egitea beste da. Eta izan be, euren egitekoetan sakela ta askea baño beste zlorik erakutsi eztabenak, gizonik txatxafenak izan díra. Gizona dan gizonarentzat askea baño gauza bikain eta goragokorik ba dagoala-ta, Bernstein, Mac Donald, De los Ríos eta beste batzuk, sozialistak izan afen be, Marx'en esakun eta eretxi okerok, txartzat emon dabez. ¡Bai bear be!

X I

Marx'en asmaketak

Gizartekeriari jakintza usaindun
oñaria ipinteko ¿ze gauza bari
asmau ete-eban Marx'ek? * *

Edozein gauzak—ziñoan Marx'ek—aldin edo balio bi ditu: dana dalako gauza ofek erabilteko daukan balioa, ta beste zerbaiten ordez truketako nai diru-ordez saltzeko daukana. Balio ofel erderaz *valor en uso* ta *valor en cambio* deritxoe. Eta balio oneik ¿zer dira? Gauzea berenez zetarako egiña dan eta aretarakoxe daukan egokitasuna: esaterako, soñekoak gorputza estaldu ta janzteko daukan berezko egokitasuna, *valor en uso* orixe da; baña soñeko ofen jabeak, bere gorputza janzteko erabili barik, beafagoa dauan beste gauza baten ordez trukau nai saldu be egin leike, eta soñekoak onetarako daukan balioari *valor en cambio* deritxoe.

Baña gauza bakotxak balio biok
ba'daukazala ¿ez ete da, ba, egia?

¡Egla ete-dan, ba! Egl argi ta garbia dalako iñongo gizasemek egundo ukatu dauanik eztot uste.

Aristoteles ezta atzo goizeko gizona eta gauzen balio biok antxiña ta beñola aitatu, zenbakeu ta berezi ebazan Aristoteles'ek. Adibidetzat oski edo oñetakoak aitatu ebazan: oñiak babestu ta berotzeko balio dabe eta beste zerbaiten ordez truketako be bai.

Gauzen balio bikoitz ori antxiñatik
ezauna izan ba-da ¿ze gauza
bari asmau eban Marx'ek sozialis-
moari jakintza-usañoeko oñariak
ipini nairik? * * * * *

Marx'en asmakuntzea orain arte esan doguna baño besterik zan. Jaun onen eretxiz, gauzak erabilteko dauken balioa, *valor en uso*, berezkoa dabe; beste batzuen ordez truketako nai diru-ordez saltzeko daukena ta *valor en cambio* deritxoguna, ostera, guztiz eta osoro langilearen lanetik eta ortik bakañik ei-datorkie. Onelan eskuz egindako ta salgei dagozan gauzen balioaren neufi bakaña, langileak gauza ofeik egiteko erabili ta sautu bear izan dauan lan-indafa el-da. Neufi bakaña ori izan ezkeru,—zetan esan bez—egindako gauza bakotxak, langileak or sartu dauan lanak beste balio dauko, ez geyago, ez gitxiago.

Ori esaten ezezago da, onegiten baño. Ori ofelan dala erakutsi nairik, esan edo idatzi eban Marx'ek: Sañitan alkafen antzik apurik be eztauken gauzak truketan doguz; baña bata bestearen ordez gauzak truketako, balioan gitxi-gora-bera bardñiak izan bear dabe, trukeaz galdu nai dauanik eztago-ta.

Orain ba: alkafen antzik eztauken gauzok, langileak gauza ofeitari sartu ta ezari dauan lanean izan ezlik, beste ezetan be eztera bardiñak: balioan gitxi gora-bera bardiñak dira: augaitik gauzari truketako nai saltzeko dauken balioa, langilearen lanetik datorkela autortu bear da.

Marx'en esanok zehiak ete dira?

Egia erakusteko maltzurkeri ta azerikeririk ezta bear: olakorik darabilenak, geyenez, egia estaldu ta guzura egiztat saldu nai leukela darakus. Marx'en asmakuntzok maltzurkeri garbiak eta guzur biribilak baño besterik eztera. Gauzen balioa neurtzeko, langilearen lana aintzat artu bear da. Ofetan ba gagoz; baño langilearen lana baño besterik aintzat eztera artu bear dirioana, ori burutik ondo eztago. Ikusi daigun.

Lugin edo nekazari batek mendi aldapeko lur idor, elkor eta erdi-antzuari, lur ori lantzeko alak eta lesak egin ta gero, gari arloa erein dau. Zoriontsuago izan dan beste batek, askozaz be lan gitxiagogaz, lur mami, apatz eta gantzatsuan lenengo arek lango biko gariarloa. Artu dauan larimiña edo anega-gari bakotxean lenengo nekazariak bigafenak baño bifitan be lan-indari geyago sartu dauala-ta, zaren larimin-gari bakotzak bifitan geyago balioa ete-dau? Bifitan geyago eskatu ezin leikenik eztiñogu; baño zemon nok?

Bear ba da aren garia beste onena baizen ona izan be ezta-ta, bifitan be lan geyago egin aren,

beste onek baño merkeago saldu bear izango leuko. Gauzak truketako nai saltzeko dauken balioaren neurri bakara, langileak ofetarako erabili ta sautu dauan lan-indaña ba'ltiz, Marx'ek zinoanez, lan geyagogaz egin dan gauzeak geyago balioa leuko; baño ori geyenez ofelan eztera agirian dago. Masti jabeak ardao zara ta bari eukiteko egin dauan lana osoro bardiña ba'ltiz be, ardao zarak, luzarago ar-dantegian egon dalako beste barik, ardao bariak baño geyago balio izaten dau.

Langile trebe ta antzetsuak aldi laburagoan lan andi ta ederagoa egin daike langile trakets eta onga-tzak aldi luzeagoan baño. Ori egia dala edonok daki: Marx'ek be ba ekian eta azalera etorkion guzura estaldu nairik, beste asmaketa batera jo eban Marx'ek.

Marx'en asmaketa bari au zehin ete-da? * * * * *

Eskuz egindako gauzen balioa, langileak ofetan sartu dauan lanetik dator; baño balio ofen neurritzat —gañeratu eban Marx'ek—ezta artu bear langile bakotxaren lana, salgai dagoan gauza ori egiteko, nai ta ezkoa dan gizarte-lan ertain edo erdikoa baño. Eta *gizarte lan ertain ori zehin ete-da?* Langileak esku artean darabilan gaya ta lantegia zelakoak diran, langilea bera nor dan gomutau ezkerero, edozein gauza egiteko bear dan lana, luze edo laburagoa izan daitekela argiro ikusten da. Lanik luzeena ta laburuna alkafekin batu, kopurua erdibitu ta gizarte-lan ertaina orixe dozu.

Esaterako: langile trebeak lau orduan ondo egin dalken lanerako, beargin traketsak zortzi bear ba' ditu, gizarte-lan ertaña, sei orduko lana da. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken balloaren itufi bakaña, orixe gizarte-lan ertain ori zala irakatsi eban Marx'ek: baña ori ezta egia, ufik emon be. Gauzea egiteko erabili ta sautu bear dan lan-indaña gauza ofen balioa neurtzeko aintzat artu bear dala len esan dogu ta orain bafiro diñogu; baña ori bakafik, ezelan be ez.

Egindako gauza ori gizonentzat beafekoa nai onuratsua dan ala eztan be kontuan artu bear da. Egiz beafekoa ta onuratsua izatea be ezta beti naiko, gauzeari balio geyago emoteko. Ura ta eguratsa beafak eta onura andikoak doguz; baña ugari be ugari dagozalako, urak eta eguratsak nai saltzeko nai beste gauza baten ordez truketako balio gitxi dauke. Au dala-ta, gauzea ugari ala ufi dagoan be aintzat artzekoa da, ofen balioa neurtu al izateko. Afibitxiak ufeak baño geyago balio dabe; ufeak zidafak baño geyago, zidafak burdiñak baño geyago. ¿Zergaitik? Edefagoak diralako? Balelteke; baña batez be afibitxiak ufea baño, ufea zidafa baño, zidafa burdiña baño ufiago, eskasago dagoalako.

Gauzea salgai ta opaka askok ba-darabile ta erosleak gitxi ba-dira, geyagoko barik be gauza ofen balioa jatsi egiten da, eta bestera, erosi nai dabenak asko ta opatzen dabenak gitxi ba-dira, berealaxe salneufia goruntz doa. Ori egunero dakusgun gauzea da-ta, bere senean dagoan iñok ukatu ezin leikena. Gauzen balioa neurtzeko gizarteko oiturak eta glizo-

nen kasket-aldiak be aintzat artu bear dira. Jostunik antzetsuenak XVI mendean oitzen ziran lako soñekoa josiko ba'leu, soñeko ori apañenatarikoa ba'litz be, untzean eskegita eukiteko nai dauanen bat edo agertu ezik, erdi debalde be iñok eleuskio erosi gurako.

Truketako aldiña edo *valor en cambio* deritxoena langilearen lanetik bakafik datoñela, guzur biribila da. Marx'ek guzur ori egin eban bere irakaspén guztien oñafi, eta oñafi oker eta txafá ipiñi ebalako, ondoren oker eta txafak atera ebazan, ufengoan ikusiko dogunez.

XII

Marx'en eretxi ta irakaspen okeñak

Ondasun eta irabazkien itufi bakafá lana da—ziñoan Marx'ek.—Lanaren bidez egindako gauzak, gizonen beafizanak ornidu ta betetako dauken egokitasuna, gauza ofein *valor en uso* orixe da; baña ofezaz gañera gauza batzuk beste batzuen ordez truketako, nai diru-ordez saltzeko be, gai eta egokiak dira. Gaitasun edo egokitasun oni *valor en cambio* deritxogu, ta gauzai ofetarako dauken balio guzti-guztia langilearen lanetik datorkie. Au guzufa dala lenago azaldu ta adierazo dogu. Marx'ek bere ustariaren oñafitzat guzur ori artu eban eta ortik ondoren ustelak atera.

Gauza batzuk beste batzuen ordez truketeak, nai diru orde z saltzeak, berez gauza ofein balioa ezin geitu leike—ziñoan Marx'ek. Trukean artzen dan gauzea nai onen orde zko dirua, emoten danaren ordaña da ta; bataren balioa bestearena bezenbat izan oi da ta, ofetan truketzaleak nai salerosleak irabazpiderik eztauke, zuzenik beintzat.

Ori ta guzti be, domudunak, ola - jaun, lantegi - jabe ta salerosleak irabazpen gizenak lortu ta dirutza andiak egin daroez.

¿Zelan izan daiteke ori? * *

Marx'en eretxiz, pizti gaizto ofeik, zetan eztala, guzufe z eta maltzurkeriz gauzen aldin edo balioa geitu ta goratu egiten dabe, eta maltzurkeri ofen bidez euren irabazpenak geituaz, aberats okitu egiten dira. Ori ofelantxe dala erakusteko asmuz idatzi eban Marx'ek *Domua* (El Capital) deritxan bere liburua.

Marx'ek bere eretxi ori ¿zelan azaltzen ete-dau? * * * *

Lan-indañá be—ziñoan Marx'ek—aspaldian beintzat saldu - erosian dabil, eta beste edozein saleroskaik lez lan-indañak be auferago aitatu doguzan aldin edo balio biak daukaz. Lan-indañaren *valor en cambio*, egindako gauzan sartu ta ezafi bear izan dan gizarte-lan ertañá da: argiroago esateko, langileari, onek erabili ta sautu dauan indañá bifegitako, ugazabak damotsan alogera da, langileak aloger ofegaz jan, edan eta bere indañak bañiztau bear ditú ta; baña lan-indañak ofezaz gañera ba dau *valor en uso* deritxoguna be. Au langileak berezkoa dau, bape etxako kosta; baña ugazabarentzat irabazpide -itufi yori ta ugaría da.

Esan nai dodana auxe da: lan-indañak dagizan gauzai berak daukan baño balio andiagoa emoten daki, ofetarako almena dauko: almen au langilearena da; baña ugazabak malmuzkeriz beretu egiten dau,

eta onelan iñoren lepotik aberastu egiten da. Adibidez, irule nai eule dan langileak bost orduko lanaz esku-artean darabilan liñabera nai ariaren balioa ogerleko baten geitu ba-dagi, órenbesteko lantsari edo alogera ondo irabazita dauko; baña ugazabak, bear ba-da, beste bost orduan lan egiñazoten dautso ta amar orduko lan ori ogerleko bategaz ordaindu.

Bigafen aldiko bost orduetan be langileak izerdia atera ta lan-indafa sautu dau; baña bigafen aldiko lan onek langilearentzat ballorik apufik be eztau euki; guztia ugazabarentzat izan da, ta iñori «eskefik asko» be esan barik, polito polito sakelean sartu dau. Marx'en eretxia orixe da. Labur eta laster esateko: Lanak balio bi daukaz; ofen *valor en uso* langileak erabili ta sautu dauan lan-indafa da: *valor en cambio* ugazabak beargiñari damotsan alogera.

Langileak egindako gauzeak be balio bi ditu: ofen *valor en uso*, zetarako egiña izan dan eta atarakoxe daukan egokitasuna da: *valor en cambio*, beste gauzaren baten ordezkauk nau diru-ordez saltzeko daukan balioa. Bigafen balio au Marx'en eretxiz, langilearen lanetik eta ortik bakafik dator; baña ugazabak lanaren ordezkauk emon eta langileak egindako gauzea ogerleko bian (eta bear ba-da geyagoan) saltzen daki.

Langileai, egindako gauzan sartu eban lanaren balioa ordaintzea zanean, balio ori ogerleko bat baño etzan, eta langileak egindako gauzan sartu eban lan berori trukau nau saltzen danean, orduan ogerleko bi da ofen balioa. Au maltzurkeria ezpa-da, munduan eztago maltzurkeririk, Marx'en eretxiz.

Eta salneufi-gaña edo «plus valia»
¿zeri deritxo Marx'ek? * * *

Langilearen eskuetatik ogerleko baten urten zan gauzea, ogerleko bi ta-bear ba-da, geyagoan saltzen dabe ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosleak. Langilearen eskuetan ogerleko bat baño balio ez eban gauzeak, ugazabaren eskuetara ezker ogerleko bi ¿zer dala-ta balio ete-ditu? Salneufi-gaña gauzen balioa ofelan goratzeari eritxon Marx'ek. Eta ori baño be txarago dana—esaten eban—, salneufi-gañok domudunen eskuetara doaz beti eta onelan aldi laburtean asko lafegi aberastuten dira.

¿Marx'en irakaspenok egiak ete
«dira»? * * *

Ugazabak safitxu euren langileai zor yaken besteko alogerik eztautzela emon, iñok be ezin ukatu daike, Alta Santuak be ori-bein baño safiago irakatsi dabe-ta; baña Marx'ek bere asmuetarako arira etorkiona safiegi aitatzen eta oker etorkiona polito estaltzen ba-ekiala be esan bear dogu, au be egia da-ta. Gauzak truketako nau diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balio guztia, zeatz eta osoro, langilearen lanetik etorkiela; orixe ipini eban Marx'ek bere irakaspen guzti onein oñafitzat: baña oñafi ori guzura da-ta, Marx'ek ortik eratofi ebazan ondorenak be guzurak izan bear.

Eta izan be, ugazabak langileari, beronen lana egiteko, emon dautsazan gayak—diranak dirala—¿baliorik ez ete-dauke? Ugazabak bere ola nai lantegian daukazan tramankulu, bulzkin eta makiniak ¿balio bakoak ete-dira? Lantegia zuzen ibili dadin, ugazabak artu bear dauan ardurea, ¿txakur txiki bategaz ordaintzekoa ete-da? Ola ta lantegian egindako gauzak saltzeko, bein baño safiago datorkiozan buru-austeak ¿txanpon zar bat be ez ete-dabe balio? Galtzeko afiskua be bein baño safiago izaten da; ¿afisku ori be aintzat artzekoa ez ete-da? Lantegitik urteiten diran gauzetan Marx'ek alde bat baño ez eban ikusi; langilearen lana. Begietan lausoa eukalako-edo, aintzat artu bear diran beste asko, ez ebazan ikusi; origaitik Marx'en irakaspenetan, egia uri.

XIII

Karl Marx'en iragarpenak

Esku lanez egindako gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balioa, langileak ofeitan sartu ta ezafi bear izan dauan gizarte lan ertañarena bestekoa da, ez andiagooa, ez txikiagooa. Marx'ek bere irakaspenen oñaritzat orixe ipiñi ebala bein eta britan esan dogu.

Marx'ek ortik atara ebazan ondorenak eta egin ebazan iragarpenak ¿zeintzuk dira? * * *

Salneurri-gain edo *plus valia* guztiak—ziñoan Marx'ek—ugazabak malmuzkeriz eskuratzen dabez. Onelan egunerik-egunera aberatsago egiten dira, eta domukeria (kapitalismoa) da munduan nagusi. Dirua paña paña irabaziaz, ugazabak ola ta lantegi bariak ezez egiten dabez: lantegi ofeitan gero baño gero langile geyago darabilez. Langile geyago ta ugazabak eskuratzen dabez salneurri gañok be geyago. Ugazabak langileai damotsen alogera txikiago ta aen irabazpidea, aundiago. Emakume ta mutikoak lantegietan sartuaz be, ugazabak salneurri-gañak go-

ratu ta ugaritu egiten dabez, eta onelan baztafak guztiak irabazi ta eskuratzeko bidea daroe.

¿Onen ondorenak zeintzuk izango ete-Dira? * * * * *

Ugazaben joko txar onek ondoren izugafiak ekafiko ditu, Marx'en eretxiz. Domu txiki guztiak iruntsi ta lufeko ondasun guztien jabe domukeri andia egingo da, aldi gitxi bafu. Salneufi gain guztiak gero baña gero esku gitxiagotan batuaz, domukeria izugafian aziko dala begian afean dago. Domukeria aziaz, gero baño gero ola ta lantegi andiangoak izango dira: ola andiok beste enparauak, txikiagoak zearo zapalduko dabez, eta onelan domu txiki guztiak iruntsi be bai. Marx'en ustez, ibilian ibilian bufukari bi baño ez tira geldituko: domukeri andia ta langile aldra izugafia. Domukeria andiango ta domudunak gitxiago—diño Marx'ek—, ondasunak ufengorik-ufengora esku gitxiagotan batuaz joango dira ta: beste aldetik, domukeriak langileen odola edanago ta munduan txiro edo pobreak ugariago.

¿Orduan zer jazoko ete da? *

Marx'en ustez, egundo munduan ezautu eztan besteko ondarena. Bere burua igarle etsirik, Marx'ek iragarpenak egin ebazan: lufeko ondasun guztiak adu oneko aberats gitxi batzuen eskuetan batuko dira, ta mundu edo gizadia gero baño gero txiro, lander edo pobreago izango da. Marx'ek iragarpe-

nok egin ebazenetik ona, ainbat urte igaro ta igazi dira; baña arek iragafi ebanik ezta jazo. Marx'en iragarpenok egiak izan ba'lira, lufeko ondasunok esku gitxitan batze ori egin zan onezkero, ta aberats okitu bakanok izan ezik, enparau guztiok langile txiro ta arlote baño besterik ezkintzakez izango. Ori ofelan eztala edonok daki.

Domukeria, bai, azi ta geitu da, ta beste iñon baño geyago Ipar-Amerika'ko Lateri-Batzen; baña ain zuzen be domukeria beste iñon baño geyago azi dan efi aretan, domu txikia be beste iñon baño ugariago dago ta efiaren bizibide-malea beste iñon baño gorago. Ola ta lantegi andiak ipini ta erabilteko bear dan domutzea, sakel askotako dirua izan oi da-ta, irabaziak be askoren eskuetara doaz. Onezaz gañera, ola andien jabeak askotzak irabazten dabezanean, lantegi txikiagoen ugazabak be biziteko lagin baño geyago irabazi daroela, orain arteko jazoerak argiro diñoskue.

Beste gauza batzuetan lez, onetan be, Marx igarle ustela izan da. Ori ta guzti be, gizon txepetx batzuek Marx zalako ori igarle anditzat dauke. Oraindik sei ilabete ez tirala Aldama deritxon batek *Sozialista*'n esaten eutsen gure basefitafal: «Gure basefitafak akulua erabilten ezeze, besterik be ikasi dabe: Marx igarle andiaren abotsa ta deya entzuteko aldía etofi yakela uste dabe». Gure basefitafak Aldama (1) nor dan bai-edo dakie: Marx nor izan zan,

(1) Jaun onek afezkero besterik be esan dau; matzefak (erentado-reak) legez eta bidez bakotxa bere etxaldearen jabe izateari ondo deritxola adierazo dau. Katalunya'ko rabassaires'i zorionak bialduaz. Au, zinez, Marx'en irakaspenen aurka dago-ta, Aldama jaunaren asmuak zeintzuk diran jakin be ezta kigu.

bear ba-da, iñoz eztabe entzun. Marx'en iragarpenok origaitik azaldu dodaz, sozialistak ainbeste bidar aitatzen daben buru ta maixu au igarle txafa ta guzur-zalea izan zala basefitařak be jakin dagien.

Ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosle aberatsok, alkafi, zeln-geyaoka, egingo dautsen guda ta bufukeaz—diño Marx'ek—gitxituaz joango dira ta azke-nerako amar-amabi baño geyago eztira izango. Luřeko ondasun guztiak euren eskuetan batu dabezan aberats okituok ain gitxi izango diran ezkerok, ęzer kostako yake langileai aberats ofei daukena kentzea? ęzer, aberatsok ankaz-gora jaurti ta bilosik iztea? Onelan domukeria—diño Marx'ek—sagar eldua lez, bere astunez jausiko da luřera.

ęEta orduan zer? * * * *

Orduan langileen agintaritzta, obeto esateko, langileen nauskeria etoriko da: langileak estaduaren jabe egingo dira ta aberaskume guztiak buztaria ezariko dautse. Orain arte—ziñoan Marx'ek—domudun aberatsen alde egon dan estadia, langileen zapaltzale izan da. Estadia gero be zapaltzale izango da; baña ugazaba ta aberatsen zapaltzale, langileen alde.

Ori lortu al izateko, gudua bear zala ta, Marx'ek langileai gudu zantzoka jaurti eutsen; gizarteko mařak eratsi ta bardintzeko, eten bako bufukea bear zala ta, Marx'ek langileai eten bako bufukara dei-egin eutsen, esanaz: Domudunok lapur andi batzuk dira: efi leunari, langileai, safitan egindako lapufeten bidez, geldika-geldika ondasun andi-andiak batu da-

bez. Lapur ofei batu dabezan ondasunok kendu ta ofen jabe dan gizarteari biurtzea, zeregin eřez eta laburagoa izango da. Eta egin bear dana orixe da—ziñoan Marx'ek.

Eta ori ęzelan egin daiteke? *

Ori ondo egiteko eta domukeria gizartetik bein-betiko kentzeko, bide bat baño eztago, Marx'en eretxiz. Gizon baktxari ezereen jabe izateko eskubi-dea ofotik ebagi, ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estadia egiñaz, asmu ori lortuta dago: ofelan domukeriak ezingo dau egundo bururik jaso, ta luřeko ondasun guztien jabe langileak izango dira. Marx'en esan au sozialistak ao-miñean erabili oi dabe; baña guzur biribila da. Estadia gauza guztien jabe egin ezkerok, eskubide ta aukera guztiak agintari ta onein ordekoenak dira: eginbear, neke ta lan guztiak, enparauenak: agintari ta enpleauak ugazaba andi, enparau guztiak ofein mořoi txiki. Estadia aberats, gizon baktxa txiro ta arlote. Estadia baño biotz gitxiagoko ugu-zabarik ezta ezautu: onen mořoi izatera letorkezan langileen efukafi.

XIV

Marx eta Lassalle'k ¿alkafen antzik ba ete-dauke?

Biok ziran jayotzaz doixtafak, odolez judafak; blok aroideak eta blok gizartekeriaren irakasle ospatsuak; baña bakotxa bere bidez ibili zan-ta, bizikeran alkafen antz gitxi dauke. Marx'ek liburutzar andiak idatzi ebazan domukeriaren okefak eta gizartekeriaren obarri ta mesedeak adierazteko asmuz; Lassalle'k ez eban askorik idatzi, baña etofi edefeko izlaria zan-ta, langile-aldra andiak irakiten bal ipini ebazan bein baño safiago.

Ondasunetzazko gora-berak ikasten ekin eutsan Marx'ek: Jaun onen liburuak—*Domua* deritxonak batez be—gai oretzaz diardue ta Marx'en irakaspen guztiak, apainduri ta edergaluak kendu ta bilosik itxi ezkeru, Proudhon'en esan onetara datorz: *Yabetssea, lapufetea da*. Aberats, lantzale, bizkor, argi, andinai, gereka ta plzka bat uzu ta basati zan Lassalle: biotz eta kemen andiko gizona, izlari bikaña, entzularak ara nai ona erakafi ta erabilten ekian eletari gartsua. Bere bizitzako azken urteak batez be doixtar langileai gizartekeria irakasten, onen biotzak abe-

ratsen aurka gofoto-sutan ipinten igaro ebazan Lassalle'k, maitamiñak ekafitako bufuka zoroan il zan arte: baña Lassalle doixtar abertzalea zan: Marx ostera—berak ziñoanez—lur zabal guztia baño beste abefirik ez eukan gizona.

Eretxi onegaz batera munduko langile guztiei dei-egin eutsen Marx'ek, gudu-zantzo au jaurtiaz: «Domukeria, ofa or, langileak, zuen arerio ankefa. Ori eratsi ta zapaltzeko, efi guztietako langileok alkartu zaiteze». «Mugak ¿zetako dira? Gizartera asafe ta guduak ekarteko baño bestetarako ez tira-ta, eratsi daiguzan mugak, luzatu dayoeguzan alkafi eskuak, guztioak alkafen anai gareala autortu daigun»: olako gauzak idatzi ta irakatsi ondoren, lur zabal guztiko langileak bazpatzean alkartzeko asmua artu eben Marx'ek eta onen jafaitzaleak. Langileen Alkargo onei endefitarteko bazpatzak deritxoegu.

Marx'ek eta onen jafaitzaleak as-
mau ta irazan dabezan endefitar-
teko bazpatzok (internacionalok)
¿zeinbat eta zeintzuk izan ete
«dira? * * * * *

Sozialista ez tiran olako bazpatz batzuk: Alkargokeri-zale edo Sindikalisten endefitartekoa, zuriena ta oriena deritxoena be ba dira; baña oneik alde batera itxirik, marxtafak sortu ta irasi dabezan endefitarteko bazpatzak aitatuko doguz.

¿Lenengo endefitartekoa norena
ta noztik onakoa ete-da? * *

Lenengo endefitartekoa (internacionala) Marx'ek eta onen adiskide ta lagun andi zan Engels'ek sortu eben, eragozpen andiak garaituta gero. Aizkide biok olako zerbait egiteko asmua 1847'gafen urtean artu ebela dirudi; baña oraindik labea ez egoan ogia efektako gertu-ta, asmua aufera eroatea gerorako itxi bear. 1862'gafen urtean asmu onen adierazleak bialdu ebezan enderi askotara, gauzea gertu ipinteko. Urte bi geroago doixtar, pantzetar, englandar, suizar, belgikar eta poloniar langileen ordezkariak batzandu ziran London'dik ur dagoan Saint Martins Hall uritxuan eta araudia zuzenetsi ta ontzat emonaz, lenengo endefitarteko bazpatzaren oñafiak antxe ipini ebezan. Urte bi geroago, 1866'gafenean, araudi ori bafiro ontzat artu zan *Geneve*'ko batzafean.

¿Zenbat iraun eban endefitarteko
bazpatz onek? * * * *

Ezln gitxiago. Mugak eratsi, Kisto'ren legea alde batera itxi ta anaitasun maitakofa gizaseme guttien biotzetan sartu bear zala-ta, asmu ofegaz lanean asi ziran marxtafak, oka ta porot egin eben laster. Lenengo ta bein, Bakunin eta beste batzuk Marx'en aurka jagi ziran, nauskeririk etzala bear-ta: onelan

lenengo endefitartekoari kurubioak kolkora bota bai leutsezan lakoxe lazkea sortu zan aren bafuan; baña 1870'gafen urtean etofi zan guduak, pantzetar eta doixtafen arteko guduak batez be, endefitarteko lenengo bazpatz ofi ez eutsan azur osorik itxi. Gizonaren biotzak berez zer emon daiken ikusteko, aldi labur ori be naiko izan zan: langileak alkafen aurka gudura joan ziran: guduak gofotoa ekafi eban eta langileak gudu-ostean len baño be bananduago gelditu ziran.

Bigafen endefitarteko bazpatza
¿non eta noz sortu zan? * *

Bigafen endefitartekoa Paris'en sortu ta jayo zan 1888'gafen urtean. Bigafen onek bere irugafen batzafaldia Zurich'en egin eban 1893'gafenean. Alkar ezin aituta, eztabaida ta lazkea sortu ziran batzar aretan; azkenez ezkertar geyegikeri-zaleak jaurti egin ebezan bazpatzatik eta bafuan gelditu ziranak, gizartekeri aldakoi, otzan eta gazagoa, Marx'enaz zer ikusi andirik eztaukan gizartekeria, obetsi eben.

Bigafen endefitarteko onek luza-
ro iraun ete-eban? * * * *

Itufira safi doan pitxafarena jazo yakon bigafen endefitarteko oni be: afia jo ta apurtu. Jo eban afia, 1914'gafen urteko gudua. Gudu aretan Europa'ko eferik geyenak sartu ziran, batzuk besteen aurka, ta

langileak be lentxoago alkafi esandako maitakeri ta kolpekeriak zokondora jaurti-ta, txakur-katu izan bai'liran, bufukan ekin eutsen luzaro. Onelan endefitarteko bigafen bazpatzari be ardatza ausi yakon, eta burdia luperian sartuta gelditu zalako, 1915'gaf-en urtean beste bazpatz bat sortu ta irasi nai izan eben Suiza'n, Lenin eta Trotsky bafuan zirala.

Asmu au aufera eroateko aldi egokia be etzala-ta, gerorako itxi zan; baña endefitartekoarenak egin eba-la asmu orek argiro diño. Gudua amaitu zanean, zelan edo alan berbiztu egin bear zala-ta, banandutako atal batzuk batu ziran eta endefitarteko Alkargo-Batzafan izenaz, Amsterdam'en daukoz bere erdoki ta egoltza. Estadu bakotxetik langile-alkargo bat baño ezin sartu daiteke Amsterdam'go bazpatz ofetan eta España'tik Langilen Batz-Orokafa da ango bazkide. Guztien buru, omen eta entzutez beintzat, VanderVelde, beljikaña dala dirudi.

Irugafen endefitartekoa ¿noztik onakoa ete-da? * * * *

Irugafen endefitartekoari gofia deritxoe; bere burua lenen 1905'gafen urtean agertu eban Efusi'ko eun-ola baten; gero iltzat egoan; baña 1919'gafenean berbiztu zan, Lenin eta onen lagunak emondako arnaseaz. Moskou'n, Kremlin-jauregian ospatu eban bigafen batzafaldia ta irugafen endefitarteko bazpatz onetan sartu nai daben langile-alkargo guztiai ogetabat baldintza ertsi ezafi ta beteazoten dautsez. Ainbat ofitan langileak banatu ta alkafen aurka ipiñi

ditu, eta Efusi'ko nauskeriari eskefak, itxaron zeiteken baño indartsuago bizl da.

Egitarau edo programak geyenez Marx'en gogai, burubide ta eretxiak azaldu dabez. Egitarauok iru dira: Gotha, Erfurht eta Vürzburg'oa, zeazketaen batzuetan edo izan ezik, enparauetan irurak alkafen antzekoak. Endefitarteko Bazpatz oneik gizartean anaitasuna zabaldu ta sendoagotzeko asmuz ipiñi ei-dira. Asmua txafa danik eztiñot; baña Jaunaren legea zokondora jaurti ta endefitarteko bazpatzok ipiñi ziraretik ona ¿anaitasunean auferatu ete-gara? Abere gaiztoa da gofotoa ta aspaldian gofotoa da nagusi. Endefitarteko ofeik ¿zer ekafi dauskue? Bafiketa asko ta gauza on gitxi.

X V

Gizartekeri gazea

Gizartekeri gazarik ¿ba ete-dago?

Marx'en eta onen jafaitzailien gizartekeri edo sozialismoa, gafatz eta gaziegia dala-ta, pizka bat baño geyago gozatu nai izan dabe batzuk. Oneitari-koak dira Macdonald englandafa ta de los Rios españafa. «Trade-Unions» deritxon England'ako langile-batzak gizartekeri - irakaskintza berezirik eztabe eurakandu: ola, lantegi ta meatokietako beargiñen alde egitea, langile-batza aen asmua batez be orixe da, ofetarako aldi bakotzak eta onen zertzeladak eskatzen dabenez jokatuaz; baña gizartekeria onafitizat artu barik.

Marx'en gizartekeriak ¿England'an jafaitzale asko ete-daukaz? *

Marx'en irakaskintzak ara be eroan dabez; baña ezin izan dira bertakotu: doitxeritik eroandako landara ofek an ezin izan dau indafik artu. Ofaitik be gizartekeria naikotxu zabaldu da an be; baña gizar-

tekeri onek Marx'enaz zerikusi andirik eztauko: askozaz be gazeagoa da: Marx'enaren ondoan ur-epe-la dala esan geike. England'an gizartekeri-zale alderdiaren buru Ramsay Macdonald bakaltseña da. Jaun onek «Gizartekeria» deritxon liburu bat idatzi eban eta gai onetzaz dituan aburu ta eretxiak antxe agertu ta azaltzen ditu.

Eretxirik nagusi ta galenenak ¿zeintzuk ete-dira? * * *

Macdonald gauza askotan eztago Marx'egaz: onen gaikeri edo *materialismoari* txarto deritxo. Gizartearen zirkin eta igikun guztiak ogasun-egafiak eragindakoak izan dirala ta beste aldakuntza guztiak be ofexeri zor yakozala: gizartearen edesti edo istorian aldi batak bestea, auferagokoak utengoa adu- ez, alanbearez, nai ta nai ez ekafi dauala: eretxi onelik nozbait eta nonbait gizartekeriari indafa emoteko izan ba-dira be, Macdonald'ek egiak direanik eztau uste. Gizartekeria kistar uskurtzaz edo erleji-ñoaz alkartu leikela uste dau, ostera, Macdonald'ek; baña ofetzaz Alta Santuak besterik diñosku. Gizonaren elbururik gorenena Jaungoikoa dala diñosku geure siñiskuntzak: gizartekeriak, ostera, gizonaren elburu ori edo zearo ukatzen dau edo alntzat be eztau artzen: ori dala-ta, gizartekeria, benetako gizartekeria ba da, katoliku siñeskuntzeaz ezelan be ezin alkartu leike, diño Aita Santuak.

Gizon bakotxari bere gauzetan daukan jauntzea nai beste batzuen jabe izateko eskubidea gkendu bear ete-yako? * * * *

Marx'ek bayetz diño; Macdonald'ek, ezetz. Lulgintza ta ola-ekintzako domuak gizon nai lagundi bakotxaren eskuetan dagozala, zuzen eta gizartearen onean ezin erabili leikezala-ta, olako domuak gizartearenak izan bear dabela uste dau Macdonald'ek; baña ofetarako bakotxaren jabetzea kendu beafik ez ei-dago; zerbaiten jabe izatea, gizaseme guztien ames, asmu ta guraria dan ezkerro, bakotxaren jabetzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-yako. Lanaren irabaziaz lez domu etekiñaz (erenteaz) bizitea be baldintza bigaz laketu leikeo gizonari, Macdonald'en eretxiz. Baldintza biok onexek dira: ez ařanditsu ez lander ta bai itxura baten biziteko lagin emon bekio, ta emoten yakan domu-etekin ori gizarteari egindako mesedeen ordaña izan bedi. Jarauntzi edo erentzia be zearo kendu beafik ez ei-dago, neufira ekartea naiko ei-da-ta. Nai jabetzeak nai jarauntziak gizartearentzat kaltegarfi dan zerbait eta mesedegarfi dan beste zerbait ei-dauke: kaltegarfi dan ori kendu bear ei-da ta mesedegarfi danari bakean itxi. Bardintasun osoa ames utsa baño ez ei-da-ta, atzamarak alkafekin dauken antzeko bardintasunaz naikotu bear, nai ta ez, gizartekeri-zaleak be.

Eta gizonaren aukeramen edo azkatasunetzaz gzetan ete-gara? *

Marx'en gizartekeriak gizonari bere aukeramen edo azkatasuna ebagi ta moztu egiten dautso: gizon bakotxa gizartearentzat egiña ei-da-ta, gizartearen onean aukeramena moztu bearean ei-dago gizona, estaduak izentau dagion lana egiñaz eta emon dagion alogera ixil-ixilik artuaz. Macdonald'ek gizonaren aukeramena gitxitze ofi txarto deritxo. Gizonok geure emaitzik edefena aukeramena dogun ezkerro, ofen aurka ezertxu be ez ei-da egin bear; bestera, aukeramen ori sendoagotu egin bear ei-da, efiketa-azkatasunari ogasun-jabetzeak dakafena erantziat. Ugazaba ta langileen arteko bufukarik be ez ei-da bear. Bufuka ori sozialista atzeratuen leloa dala diño Macdonald'ek. Gizadiaren zuzentzale izan nai dabenen elburua, estadu baketsu ta zoriontsua dan ezkerro, zuzentzaleok asmuz eta jakitez ofaxe jo bear ei-dabe; baña mañen arteko bufukeak ori galerazo egi-ten dau-ta, alde batera itxi bear ei-da. Gizartekeriak matxiñada-zale be eztau izan bear, Macdonald'en eretxiz: matxiñada barik, lege egokiak emonaz, gizarteari oberantz eragin bear ei-yako. Lufeko ogasunak gizonen artean zuzenago banandu, domu edo kapital andiegiak galerazo, jabetza txikiei iraun dagien eta azi daitezcan eřeztasunak emon, eta alogerekoak be zerbaiten jabe izateko bidean ipiñi bear ei-dira.

Baña oneik gauzok Macdonald'ek
baño lenago ¿ez ete ebazan XIII
Leon Aita Santuak esan eta irakatsi?
✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

Bai, «Rerum Novarum» deritxon Idazkian Aita Santuak oñeik gauzok argi ta garbi diñoz. ¿Orduan Macdonald'en irakaspenak Aita Santuarenakaz batera ete-dagoz? Aitatu doguzan oneik bai; baña beste asko ez. Macdonald'en bein-beñeko asmua gizarteko auzi andi oni beronen gafaztasuna kendu edo beintzat gitxitzea dala dirudi; baña azken elburua, gizartekeria: Marx'ena baño motel eta gazagoa, baña gizartekeria.

Domukeri edo kapitalismoak jaukitako utsak, egindako okefak, ekafitako kalteak, oñeik bai argi ta garbi azaltzen dauskuz Macdonald'ek: domukeria erasten diarduanean, langile antzetsu ta trebea agertzen yaku; baña gero gizartekeria jaso ta eregi nai dauanean, bere trebetasun ori galdu egiten dau: gauzak luzegi, ilun eta zeaztasun barik azaltzen ditu, ta, batez be, diñoana onegiten eztaki. Gizartekeriaren irakasle guztien gexoa da ori; iñok egindako etxea erasten ba dakie; baña etxe bafia iragiteko tayu ta ganora gitxi. Dana dala, ainbeste egi gafatz ta gauza zuzen esan ta gero, Macdonald, uste ezkenduan, gizartekeriaren alde agertzen yaku: ogasun ekarkor guztien jabe gizartea; edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran oroen jabe, estadia: Mac-

donald, ibili ta ibili, azkenean ofaxe doa. Egiz, Macdonald'ek, bein eta bifitan diñoskunez, ugazaba-eredu izango dan estadia, estadi ezin obea nai leuke; baña olako estadia gatxa baño gatxagua da. Orain arte estadiak urdail andia, biotz txatxaña ta esku la-tza euki dabez: ori gauzeak berez dakañena da-ta, auferantzean be olantxe izango da, Macdonald'ek uste ezafen.

Ramsay Macdonald'en antzera Fernando de los Rios'ek be Marx'en gizartekeria gozatu nai leuke, aberats eta erdi-aberatsak ikaratu eztaitez an edo. Izan be, Marx'en jafaitzaleak ao-miñean darabilen gizartekeria, ez bakarik zerbaiten jabe diranentzat, balta ezereen jabe izateko uste ta itxaropena daukentzat be gazi ta gafatzegia da. *El sentido humanista del socialismo* deritxan liburuan azaltzen dauskuz de los Rios jaunak gai ofetzaz dituan eretxi nagusienak. Doitxerian ikastaro berezia egin ebala esateko dauko. An asko ala gitxi ikasi eban eztakigu; baña bere gogaj ta eretxiak doixtafak baizen ilun eta ilunago adierazten ikasi ebala jakiteko, liburu ori irakurtea nalko da; beln baño safiago zer esan nai dauan susmateko alak eta lefak egin bear dira-ta.

Gure uskurtz edo erlejiñoaren aurka eztiran gauzak, guzufak, safitxu diñoz, erlejiñoa bear dan lez iñoz ikasi eztaualako-edo. Lenengo iru mende edo eunkietako kistafak begikoago yakoz jaun oni, gero-koak baño. Nai ta ez siñestu beañeko eskutuki edo misterioak irakasten Nizea'ko Batzar Nagusian, 325'garen urtean, asi ei-zan Eleizea: ori egiñaz kistafak zearo bidekatu ei-ziran; auferagoko bide

zuzena itxi ta bide okerean sartu. Ori esanaz zer adierazo nai ete-dausku? Auferagoko kistañak siñes-kuntzako egi ta eskutukiak siñestu biañik ez eukela -edo adierazo nai dausku jaun ofek; baña, gogoak emoten dautsala-ta beste barik, ori diñoanak, uskurtz-gauzetan txakufak eunetan baño geyago eztakiala, orixe adierazten dau. Fernando de los Rios sozialistea dala esan beañik eztago: ori liburuaren izenak berak be argiro diño, baña gizartekeria adlikor, onbera ta guztientzat maltagafia nai leuke, alogerekoak ezeze ugazaba ta aberatsak be gizartekeriaren sare bafuan sartzeko asmoz.

Uskurtzari -buruz de los Rios'ek gauza zuzenik eztiñoala esan dogu: zenparauetan zuzen ala oker ete-dabil? * * * * *

Macdonald'en antzera jaun onek be Marx'en garazkeriak txarresten ditu: soin-gayaren emaitzak baño gogoarenak eder eta bikañagoak dirala-ta, Marx'en gaikeri (materialismo) zarpañak de los Rios'i iguin emoten dautso: bakotxaren jabetzea be zearo kendu beañik eztagoala diño. Jabetza ofetzaz zer adierazo nai dauskun, ezta beti argiro ikusten, nas-teak darabiltz-ta. Beste aldetik jaun au gizartekeri-zaleen batzafetan be izaten da: bakotxaren jabetzea kendu egin bear dala; edozelako ogasunak ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea ala estadua egin bear dala; batzarkideak olako gauzak diñoezanean eta batzafak erabagi ori artu afen be, de los

Rios'ek ixilik egoten daki, erabagi ofen aurka ezertxu be esan barik; au dala-ta jaun onen eretxi benetakoa zein dan ezta ezez lgarten. Dana dala, bakotxaren jabetzea zearo kendu beañik eztagoala aitaturiko liburu ofetan bein baño sarlagotan diño: Macdonald'en baldintzen antzekoekin domu-etekiñez biziteko ta jarauntziz zerbaiten jabe egiteko eskubideak be aurtortzen ditu. Mañen arteko burukeari be ezteritxo ondo, buruka ori gizadiaren ona egiteko baño gizabatari kaltea ekarteko ohea ei-da-ta.

Erkalmen edo efi-jaurgo andi ta bikaña, De los Rios'ek nai leuken gizartekeriaren elburua orixe ei-da, ofelan gizonai al diran eskubide guztiak emon al izateko: gizabatz on, oso, zuzen eta lantzaleak bifeglitera, ofaxe jo bear ei-dau gizartekeriak, era batera guztien eta bakotxaren bizibidea obetuaz. Jaun onek gizartekeria betaufeko dauala, amesetan ikusi dauan gizabatz bitxi ori oraindik ez ei-da jayo, efla gizarte-bidean osoro sartu eztalako; bide ofetan sartu ta ortik ibili dadin, irakaskintzea gizartekotu bear ei-da, ikasteko gai diran eta gogoa dauken guztiei ofetarako bideak efaztu ta zabalduaz. Orain arte irakaskintzea aberats tentel askorentzat izan ei-da, aberatsak izan diralako beste barik: txiroak, ostera, eskuarterik euki eztabelako, ezin izan ei-dabe ikasi. Oker dagozan gauzok gizartekeriak zearo aldatu ta azpikoz-gora ipiñiko ei-ditu: irakaskintzea guztientzat izango ei-da, txiroenak be eskumendean eukiko ei-dabe; buru argia ta ikasteko gogoa baño besterik ez ei-yako iñori be eskatuko; bakotxak jasa zetarako daukan eta ataraxoze ikasiko ei-dau:

onelan zeregin bakotxerako gizon jakitun eta bika-
ñak agertuko ei-dera ta gizon garbalok gizartea osoro
bafiztauko ei-dabe, iruntzietara dagoana, erara ipiñi-
az. Gizarte bafi ori ikustekoa izango ei-da, akatz
gitxi izango ei-ditu. Gauza oneitatik erdiak gitxienez
ames utsak dira; baña ames txarak direanik iñok
ezin esan dagike.

Eta gizartearen okeak zuzendu
ta gatzak osatzeko ¿zein bide ar-
tu bear ete-da Fernando de los
Rios'en eretxiz? * * * *

Ofetarako jaun onek bere liburuaren azken-alde-
an *Gildak* aitatzen ditu: izen ori daroen langile-batzak
guztiz begiko yakoz, ezin geyagoan goratzen ditu, ta
zabalduko ba'lira, gizartearen izakerea zearo aldatu-
ko leukiela uste dau. Eta *gilda* oreik ¿zer ete-dira?
Gildak euren kontura lanean diarduen langile-batzak
baño besterik eztira: diru-etxeai nai domudunai dirua
eskatu, euneko onenbeste edo ainbestean mailegatu,
lanak euren kontura artu ta egin: itz gitxitan esate-
ko, lan-artzale ta langile batera izan eta bie dago-
kiezan irabaziak eskuratu; *gilden* asmu ta elburuak,
orexek dira. ¿Onako langile-batzik auferago ez ete
-da ezagutu? Aldi bateko *gremioak* orenbeste egiten
baekien: geroago be olako langile-batzak izan dira
ta gaur be badagoz, zeregin txikietarako beintzat.
Egikizun andiagoetarako be *gilden* antzeko langile
-batzak antolatuko ba'lira, ainbat obe, ugazaba ta
langileen arteko auziak gitxituko leukiez ta. Eleizeak

orixe nai dau-ta, olako langile-batzak bere magalpe-
an artzeko prest dago. Eleizea eztago ofen aurka,
alde baño; augaitik de los Rios'ek, *gildak* baño bes-
terik nai ezpa-dau, Eleizeatzaz txarto esateko ziorik
eztauko. Eleizearen aurka diñozan guzurfak, beste
zerbaitek eraso dautsaz.

XVI

¿Gizartekeri gaza oneik erlejiñoaz alkartu ete-leikez?

Ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari dagokioen eskubidea ezala-ta, jabetza ori gizabatzak ala estadiak beragandu ta beretu egin bear dauala, gizartekeriak orixe diño ta bere oñafitzat orixe dauko. Oñaxe jo bear ei-da, ta ori lortu artean langileak ugazabakin eten bako burukea egin bear ei-dabe.

Gizartekeriaren alde dagozan geyenen eretxia orixe da; baña baltsakeri edo komunismoaren bafabaskeri ta ondoren txafez ikaratuta-edo, gizartekeri edo sozialismoa bigundu ta gazatu nai leukienak be ba-dagoz. Eten bako buruka ofek mesede baño kalte geyago lekarkela-ta, langile ta ugazaben arteko buruka ori lufeko ondasunen banatze zuzenak eskatzen dauan gototobako ezta-baidara eratsi ta ekafi nai leukie. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari zearo kendu ta gizabatzari ala estadiari osoro emoteak be, naste txarrik eta oker andiak lekarkezala-ta, bakotxaren jabetzea baño geyago ondasun andiak esku gitxitan batzea ta

onek dakafen indar eta eskumende lafegia eragotzi ta galerazo nai dabezala dirudi.

Gauza bi ofeitan sozialismua bide zuzenera ba'letor, langile ta ugazaben arteko burukea bear dan besteraño gazatuko ba'leu, ta bakotxaren jabetzea be kendu beafik eztagoala-ta, neufira ekartea naiko dala autortuko ba'leu: gauza bi ofeitan bere eretxi ta asmuak ezetariko akar edo agirakarik merezi eztaben mañaraño eratsi ta gazatuko ba'litu; gizartekeria erlejiñoaz alkartu al izateko, ori naiko izango ete -litzake?

«Quadragesimo Anno» deritxon idazkian XI Pi Aita Santuak itaun ori egiten dau ta gizartekeria oñaxoxe ba'letor be, gure erlejiñoaz ezelan be ezin alkartu leikela darantzu. Gizartekeria—diño Aita Santuak—, benetako gizartekeria ba-da beintzat, aitaturiko gauza bi ofeitan egia ta zuzena guztiz eta osoro autortuko ba'leuz be, gure erlejiñoaz ezin alkartu leiken gauzea da, gizartekeriak eta gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan zeregin eta elburuak ezin geyagoan alkafen aurka dagoz-ta. Izan be, gure erlejiñoak irakasten daukunez, gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizabatarentzat egiña ez. Gizon bakotxa ta gizarte osoa be Jaungoikoak beretzat egin ditu: au dala-ta, batak eta besteak Egile daben Jaungoikoa aintzat artu ta goresteko eginbeafa dauke. Gizon bakotxa, bere burua ornidu ta obetuaz eta bere bizibideko zereginak ondo beteaz, lufeko eta zeruko zoriona jadetsi dagian, gizartean ofetarakoxe dago. Gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan elburuak,

ofexek dira: gizon bakotxaren elburu nausia, betiko zoriona.

Gizartekeri edo sozialismoak, ostera, gizonaren elburu nagusi ori aintzat be ezlau artzen; auntzaren gaberdiko estulari baño gafantzi edo inportantzi geyago ezteutso emoten. Gizona, gizartean biziteko ezeze, gizabatzarentzat egiña be ba dala, kezka barik irakasten dau: ori dala-ta gizon bakotxak gizabatza- ren ona egitea baño beste elbururik ez ei-dauko, ta gizabatzak be gizonaren lufeko zoriona egitea baño besterik ez. Eretxi oker onei jafaituaz, gizartekeria- ren irakasle nagusiak erlejiño, ezkontza ta sendi edo familiaren arerio agertu dira, asieran esan dogunez. Beste edozeln eretxi okerekek lez—diño Aita Santuak —gizartekeria be guzuzaz nastean egi batzuk ba darabiltz; baña bere-berea dauan ta oñaritzat daukan gizon eta gizarteatzazko uste ta eretxi oker ori, erle- jliñoaz ezelan be alkartu ezin leiken gauzea da-ta, origaitik katoliku ta *sozialista* batera iñor be ezin izan daiteke. Aita Santuak ori diño ta zer diñoan ondo daki.

XVII

Gizartekeriaren beste era bat

Alkargokeri edo sindikalismoa
¿nozkoa ete-da? * * * *

Langile-alkargoak antxiña ta beñolakoak doguz. Asmu ta elburua onak izan diranean, alkargo ofeik on eta mesederik asko ekafi dabez; baña oraintsu agertu yakun alkargokeria (*sindikalismoa*), ori baño besterik da: onen asmu ta elburua eztira onak, ez gitxiagorik be. Sindikalismo onen irakaslerik ospe- tsuena Georges Sorel izan da. Alkargokeri au, orain arte beintzat, gizartekeriaren aurka agertu da, sozia- listen bariketak langileai iruzur eta trankart egiteko baño bestetarako eztirala-ta. Izan be, *sindikalisten* eretxiz, gizartekeria langileai gauza onik ezelan be ezin legioe ekañ, eta ofetan zuzen be zuzen dagoz. Lagardelle'k diñoanez Marx'en gizartekeria gaikeri, alanbear edo adurkeria ditu bere iturburu, ta *estadu* aitsu ta ankeña dau bere elburu; onelan erkal edo efi -jaurgoa usteldu ta zapalduaz, gizaseme guztiak es- tadu ofen mofol ta jopu efukafi egiten ditu.

Gizartekeria ustelkeri utsa baño besterik eztala jakiteko—diño *sindikalistak*—batean-bestean zer

jazo dan gogoratu baño besterik eztago. Gizartekeria-
ren buru izan diranik geyenak, aberats andi ta beste
ñor baño *Burgues* txafagoak egin dira, ta buru nagusi
izan ez tiran beste zuzentzaleak be, jauntxu garbi
agertu yakuz: zuzentzale-zeregiña itxi ta bafiro lengo
lanetara blurtu baño urkatu be nayago izan dabe; la-
pak atxari lez euren *entxufeai* inkata, langileen lepo-
tik polito biziten ikasi dabe. *Sindikallistak* ori diñoen
sozialisten aurka. Oretan guzufik diñoenik eztot
uste: baña eurak nausituko ba'lira, obak izango litzake-
zanik be ez.

Alkargokeriaren asmuak ¿zein-
tzuk ete-dira? * * * *

Gaur egunean beargiñen lana aberatsen domuaz
(kapitalaz) ezin bestez eta indafez buztartuta ei-dago:
ori dala-ta buztaripean besaka alkafen aurka ibili
oi diran idlen antzera, domu ta lana be alkafekin be-
saka gogofean ei-dabiltz. Indafez, gura nai gurez,
ezafitako buztari ori ausi-ta, domu ta lana aiskide
anxo alkartzeko; gauza bi onekin ezkontza azke edo
librea, gogozko ezkontza atsegintsua egiteko asmua
ei-dauko Alkargokeriak. ¡Ezta au, ziñez, auntzaren
gaberdiko eztula, egiñen andi ta gatxa baño! Oneta-
rako, lenengo ta bein blzibide guztietako langileak
alkartu bear ei-dira, idekoak alkafekin dirala, bako-
txa bere salean: gero, langileak nausitu daltezanean,
edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza
guztien jabe alkargo oneik egingo ei-dira, gizon ba-
kotxaren jabetzea zearo kendu-ta.

Nai ogasuna ekarteko nai ekafitakoa banatzeko ar-
durea langile-alkargo oneina izango ei-da ta ez bes-
te ñorena. Alkargo bakotxak, bere eskuko edo
bere buruaren jabe dala, enparauen arazoetan sartu
barik, bere salean lanari ekingo ei-dautso, ta gizar-
teak bear dauzan ogasun guztiak erakarteko zere-
gin andia, guztien artean ondo baño obeto beteko ei-
-dabe. Onelan, lufeko ogasun guztien jabe langile-
-alkargo oneik izango dira, enparauak ago bete
azufaz itxi-ta. Bizl nai dauan edonok, nai ta ez, al-
kargo bat-edo baten sartu bearko dau. Baña lufeko
ogasun guztien jabe izango litzakezan alkargo ofeik,
gizarte osoaren jabe ta nagusi be berez egingo li-
tzatekez, eta jabe danak agintzea berezko gauzea
dalako, langile-alkargo onein aginpidea baño beste
ezetariko aginpiderik ez ei-da gizartean izango.

Ogasun eta aberaskiak ekarteko neufi ta bideak,
langile-alkargoak artuko ei-dabez: arazo au zuzen
eta egoki erabilteko bear diran agintzak, nortzuk
emongo dabezan be, alkargo ofeik erabagi ta esango
ei-dabe-ta, aginpidea beraganatzen dakian estedurik,
ez ei da bear. *Sindikallistak* onetan *anarkistakandik*
urrun dabiltzanik eztot uste ta gizarteari ikarea sar-
tzeko darabilezan bideetan be alkafekin naiko ondo
aitzen dirala edonok daki.

Eta bere asmuak aufera eroate-
ko, alkargokeriak ontzat dauka-
zan bideak ¿zeintzuk ete-dira? *

Domukeri edo kapitalismoa, lantzean pizka bat
moztuaz, geldi-geldika berez lez lufera jausiko dala

diñoen sozialistak, tentel ala maltzur andi batzuk ei-dira; diñoen ori siñesten ba-dabe, tenteltzafak: siñestu barik ba-diño, oster, langileai iruzur egin nai dautsen maltzur andiak. Sindikalisten eretziz domukeria indafez eta takateko gogofez eratsi bear da lufera, ta ofetarako, koipekerietan lbili barik, auzef -aufe ta zuzen jokatu bear ei-da. Edozer ei-da aizu edo zifegi: edozein bide, on eta txalogafi. Ogibide guztietako langileak, guztiak batera, oporketara jaurti, naste ta matxiñadak sortu, lanerako traman-kuluak apurtu, ta ugazabai al bait kalterik geyen egitea, garaitza lortzeko bide onak ei-dira: izkilu bunbadaz ta eztandakiz batzuk il eta besteak ikaratzea be txartzat eztauke.

Domukeriari zaplada edefak emoteko beste bide-rik be ba-dago, Griffuelhes'ek diñoskunez. ¿Zein ete da? Domukeria eta bakotxaren jabetzea albestean laidoztu; ofein aurka iñon diran guzufak asmau, esan eta zabaldu; lan oni eten barik ekin; egirik ezin dan-ean, guzufa ta abafa, egiantza emonaz, ugari erabili, gizartearen eta batez be langileen eretxiak aldatu daitezcan eta efiak bere erabagla domuaren eta bako-txaren jabetzearen kaltez eta alkargokeriaren alde emon dagian. Bide au izkilu-bunbada ta eztandakirik onenak baño be ohea ta indartsuagoa ei da-ta, sindi-kalistak ezeze beste ezkertar guztiak be, bide ofe-tara safi joten dabe.

Bidegabeok ontzat daukazan alkargokeria, ona ezelan be ezin izan daiteke. Elburua ona ba'litz be, bideko txarkeri oneik osoro zikinduko leukie; baño alkargokeriaren elburua be txafa da-ta, gizadiaren

lepora jausi dan zigofik astunena dirudi. Gaur egun-ean zabal dabilan alkargokeri au gure uskurtz edo erlejiñoaren arerloa da: bakotxaren jabetzeari buruz Marx'en gizartekeria baizen gazi edo gaziagoa, eta bere elburura joteko daroazan bideak, gizartekeria-renak baño be txafagoak dira.

Gizartekeriak langile gaxoak—agintari ta onein ordeko alpefak izan ezik—beste enparau guztiak estaduaren jopu efukafi egiten dituala diño sindika-listak. Ori egi biribila da; baño langile-alkargoak be buru, agintari ta zuzentzale barik ezetarako eztira-ta, agintari ta ordekoak nai ta ezkoak dabez. Enparauak ofein agintzapean, alkargoarentzat lan egin bearke dabe ta alkargoaren jopu izango dira. Estaduaren jopu izango dira. Estaduaren jopu izatea, langilea- rentzat zori txafa da: alkargoaren jopu izatea, bape ohea danik eztoгу uste.

XVIII

Gizartekeriaren guzur eta kalteak

Edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon baktxari kendu, onen esku-bideak inausi, azkatasun edo libertadea be moztu, estaduaren, gizabatzaren nai langile-alkargoaren buz-tafi gogoña ezafi ta gizon gaxoa ugazaba mamu ta anker ofein otsein, mofoi ta jopu egiten dabelako, gizartekeri nai baltsakeri nai alkargokeria (sozialis-mo, komunismo ta sindikalismoa) gizonentzat kalte-gafi dira.

Altaturiko gauzok bana-banan azalduko doguz.

Gizartekeria ta baktxaren jabe-
tzea. * * * * *

Sozialistak diñoenez, erabilaz igatu edo amai-tzen diran gauzak, baktxarenak be izan daitezke: onelan gizon baktxak biziteko, jan, edan, jantzi ta jolasteko bear dituan gauzak, bere lanaren irabaziaz erosi ta beretu al izango ditu; ofein jabe izango da; baña edozein ondasun ekarteko gai ta bide diran gauzak, oneik gizartearenak ei-dira; gizartea baño beste bidezko ugazaba ta jaberik ez ei dauke-ta, gi-

zartekeria nausituko litzateken egunetik aufera, one-lako gauza bat ez-baten jaun eta jabe gizon baktxa ezingo ei-da izan. ¡Ez ba! Olako eskubiderik gizon baktxari laketu ezkerro, sozialistak ondasunei buruz gizartean ipiñi nai daben bardintasuna ankaz gora lloake, batzuk besteak baño aberatsago aldi labufean egingo litzakez-ta.

Sozialiaten eretziz, gizon baktxari bere onda-sunetzaz gaur daukazan eskubideok, gizartean erne ta jayo yakoz, gizartetik datorkioz, eta eskubide ofein itufi gizartea dalako, onek, gizon baktxaren eskubideok, ondoen deritxonez ebagi, moztu ta alda-tu daikez. Gizon baktxak beretzakotu dauzan gau-zen jauntza ta jabetzeak be, gizarteak berak ipiñita-ko legeak baño beste ofafi ta eustazpirik eztauke, sozialisten eretziz; baña legeok ipiñi dituan gizar-teak, ofeik kendu nai aldatzeko eskubidea be badau-kala ezin ukatu; augaitik ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea, inori bidegaberik egin barik, gizon baktxari kenduaz, beragandu ta beretu daike gizarteak. Sozialistak ori diño: baña ofetan be oker dagoz.

Gizarteko legeak gizon baktxak bere gauzetan daukan jabetzea ezagutu ta sendotu bai egin dabe, baña besterik ez. Ondasuna ekarteko gai ta bide di-ran gauzen jabe izateko eskubidea, gizonak berez-koa, jatofizkoa dau, gizonaren izatean erne ta jayo da; gizonari eskubide ori bere izatetik datorkio ta gizartea baño lenagokoa da.

«Rerum Novarum» deritxon idaz-
kian XIII Leon Aita Santuak dakartzan argibideak ¿zeintzuk dira?

Ufengo onexek:

Abereak gerokoaren ardurarik eukiten eztakie: euren egiñen guztietan usna blk darabiltz; batak euren bizia jagotera, besteak endeari eutsi ta iraunazotera daroaz. Elburu biok jadezteko, aurkezten yakezan, euren bidean aurkitzen dabezan gauzak erabiltea nalko dabe ta, gauza ofein jabe izan beafik eztauke. Abere-izatea ba dau gizonak be: baña gizona beste abereak baño geyago da, gorago dago. Gizonaren gauzarik bikañena, gizona gizon egin eta beste abere guztietatik berezten dauana, bere adimena, buruko argia da. Adimendun abere bakafa dalako, gizonak beste abereak eztaukezan eskubideak euki bear ditu; baña biziteko bear dabezan gauzak artu ta erabilteko eskubidea abereak be badauke-ta, origaitik abereak baño askoz geyago dan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea be badaukala autortu bear dogu, eskubide ori gizonari ukatzea gizona abereen malara erastea izango litzake-ta.

Gizona bere egiteen jabe da: adimenaren bidez geroko gauzak oraingoakaz alkartu ta erkatzen ditu ta etorkizunaren ardurea eukiten daki. Ziñez, badau Jaungoikoak egindako gauzen ardurea, batez be gizonarena; baña Jaungoikoaren ardura nagusipean gizonak berak be, bere ezaguereak laketzen dautsan

neufian, bere buruaren ardurea eukiten daki eta euki bear dau. Ori dala-ta, gizonak orain nai gero bereztat beafeko nai onuratsu izango dirala deritxen gauzak, aukeratzeko almena dauko. Almen au gizonari bere izateak damotso; baña gizonak gauzen jabe izateko eskubiderik ezpa'leuko, almen ori uts eta utsala, ezetako eza izango litzake: augaitik aukeramen ori daukan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea bear dau, ta ez bakafik lufak dakartzan zitu edo frutuen jabe, baita geroago bear izango dauzan gauzok dakartzan lufarena be.

Gizonaren beafizanak joan eta etofi egiten dira ta gaur ase dauzanak, biar edo etzi bafiro agertu ta aurkezten yakoz; augaitik erabiliaz amaitzen diran gauzen jabetzea ezeze, eurenz iraunkor diran gauzen jaun eta jabe izateko eskubidea be gizonari bere izatetik datorchio. Eskubide ta ardura ori gizartearenak ala estaduarenak dirala diñoe sozialistak; baña oker dagoz, gizona gizartea baño lenagokoa da-ta. Lufean estadurik etzanean be ba ziran gizonak. ¿Gizon aek euren buru ta bizia ren ardurea eukiteko eskubiderik ez ete-euken? ¡Bal beintzat! ¿Nok emon eutsen eskubide ori? ¿Gizarteak? ¿Estaduak? Oraindik gizarte ta estadurik etzan iñon eta ori ezin izan daiteke. Gizartea ta estadia baño lenagokoa da gizona, ta lenagokoa dalako, gizonari bere buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubidea ta ofetarako bear dauzan gauzen jabetzea, bere izatetik datorchioz. Ori bere senean dagoan gizonek ezin ukatu leike.

Gizona guraso danez. * * *

Gizona, banezean barik, sendi edo familiaren buru danez begiratu ta aztertu ba-daigu, jabetzearen eskubide ori argiago ta sendoago agertzen da. Sendia gizarte txikia da; baña benetako gizartea ta estadia baño lenagokoa: augaitik sendiak estadia baño lenagokoak dira, estadutik ez datorkiozan eta bere bereak dituan eskubide ta eginbeafak daukaz. Gurasoak euren umeak elikatu, jantzi ta azi bear dabez: eginbear ori izateak berak emon dautse; baña euren eginbear ori ondo bete al izateko, gurasoak jabetzea, erabili az amaitzen eztiran gauzen jabetzea be norezkoa dabe.

Umeak gurasoen zatiak dira: sendiaren buru diran gurasoak euren bizia zelanbaist seme-alabetan luzatzen dabe: ori dala-ta, seme-alaben ona egiteko ardurea gurasoai berariz dagokie, eta euren biotzetako zatiok bizitzako ezbear eta zoritxarai al bait ondoen arpegi emon dagikeoen, umeak ofetarako bear izango dabezau gauzak batu ta eukiteko eskubidea dauke gurasoak; baña iraunkofa dan ondasunaren jabe izan eta ondasun ori umeai jarauntziz izteko eskubiderik euki ezik, gurasoak euren berarizko zeregin eta eginbear ori ezingo leukiez bete. Eta ez esan gauza ofen ardurea estadia artuko dauala, eginbear ori estadia baño lenago gurasoena da-ta.

Estadia lez sendia be benetako gizartea da, alta

buru ta agintari dala: augaitik famili bakotzak, bere elburuaren muga bañuan, bere ona bilatu ta egiteko, estadia muga zabalagoetan besteko eskubidea gixienez dauko. Gauzea ondo aztertu ezkerro bafiz, sendiaren eskubide ori estadia baño beñagoa dala be egiz esan geinke, familia estadia baño lenagokoa da-ta. Sendi askok alkartuta, uria egiten dabe; uri askok, bata-besteaz alkartu ta guztientzat agintaritza bat ipini az, estadia egin daroe. Sendiak urlaren nai estadia atal egiñaz, bere bereak dituan eskubideok galduko ba'litu; urlak nai estadia sendiaren eskubideok iruntsiko ba'leuz, sendiarentzat gizartea ta estadia opagari baño obeto gofotogari izango litzakez. Sozialistak umien ardurea gurasoai kendu ta estadia emon nai leuskioe; baña onetan be izatezko eskubide zuzenaren aurka dabiliz.

XIX

Gizartekeria (sozialismoa) ta gizonaren eskubideak

Gizasemeok adimen edo erazoyaren, buruko argiaren jabe gara, ta ain zuzen be beste abere guztiakandik, geure buruko argi ofek berezten gaitu. Gizona adimendun, erazoedun aberea da-ta, bere burua lauñekoen mañara eratsi nai ezpa-dau, bere egikizun guztietan buruko argi ofek diñotsanez ibili bear dau. Zifnez, gizona gizartean biziteko egiña da, bere izatearen ayerkunde ta premiñak gizartera daroe-ta; baña gizona gizartean osoago izateko sartzen da, ta ez motz eta marketsago izateko. Gizon bakotxak, gizartetik barik, bere izatetik datorkiozan eskubide ta zuzenak daukaz, ta eskubide ta zuzenok obeto zaintzeafen, eskubide ofei sendoroago eusteafen, ofexegaltik doa gizona gizarteko bizitzara.

Zuzena zer dan Jaungoikoaren legeak eta geure buruko argiak diñoskue: «Zuri beste iñok egitea nai etzeunkanik, besteri ez egiozu egin, eta besteak zuri egitea nai zeunken ona, zuk be aei egiezu». Gure egite guztien arau izan bear daben egi biok,

geure barenean irafita daroaguz. Jaungoikoaren legea arau bi ofein azalpena baño besterik ez da-ta, Jaunaren legea be gure biotzetan irafita dago, ta griña txafak buruko argia ilundu ezik, Jaunaren legeko agintza guztiak eta bakotxa geure izateari dagokiozala, argiro ikusten dogu.

Gizon bakotxaren eginbear, eskubide ta zuzenok bere izatetik datorz; efo ta sustraltzat gizatasuna bera dauke-ta, estadia baño lenagokuak dira, eta lenagokoak diralako, estaduaren gañetik dagoz. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea; baña bakotxari berea emoteko, gizonari, bereak dituan eskubide ta zuzenok ezautu ta emon bear yakoz.

Eta sozialistak zer egiten dabe?

Sozialistak gizonaren eskubide ta zuzenok ukatu ta zapaldu egiten dabez. Oneln eretxiz—eretxi okenez—gizon bakotxaren eskubide ta zuzen guztien iturburu bakafa, gizartea ala estadia da-ta, gizon bakotxak estadia damotsazan eskubide ta zuzenak baño besterik eztauko. Onelan zuzenbide guztien iturburutzat dauken estadia, gizonaren jabe oso egiten dabe sozialistak eta gizona ofen jopu ta mofoi.

Gizon bakotxak gizartean daukazan eskubide ta zuzen guztiak estadia emonak ba'litu, zetan esan bez, eskubideok emon dautsazan estadia, zero kendu be al izango leuskioz, eta ezetariko eskubide barik, bilosik itxi al izango leuke; gizona ofelan estaduaren mofoi ba'litz, estadia ondo deritxonean, gizona, erugabea dala be, urkamendira baldu al izango

leuke; estaduarentzat zama edo kargea baño ez tiran gexokl ta zafai bizia kendu al izango leuskioe, txarkeririk egin barik. Beñola kistar etziran estaduak, beln baño safi ago egin eben ofenbeste, ta txafago dana, jakituntzat egozan gizonak be, ontzat emon eben astakeri ori.

Sozialisten asmu ta eretxiak aufera eroan ezkerro, bañiro be ofaxe joko geuke ta erkalaren, demokrazia- ren izenean astakerl galantak egiteko bidean gengo- kez. Sozialisten eretxi au ustela ta okeña da. Gizonak bere izatez daukazan zuzen eta eskubideak, estadia baño lenagokoak ditu—diño Eleizeak: lenagokoak di- tualako, estaduaren gañetik dagoz eta onek bidegabe andia jauki barik, ezin kendu legikeoz gizonari. Oga- sun ekarkofen jabe izateko eskubidea be bere-berea ta estadia baño lenagokua dau gizonak; augaltik estaduak indafez bal, indafez kendu leikeo gizonari eskubide ori, baña zuzenez, egundo bez.

Sozialistak legea bein baño safi-
ago aitatzen dabe; ¿legea zer dan
ba=ete=dakie? * * *

¿Legea zeri deritxogu? Efazoyagaz batera dago- an, guztien edo geyenen onerako dan eta gizabatzar- en arduradunak erazagutu daben agintzeari, legea ofexeri deritxogu. Gizonok, gizon izateko, geure egñienetan buruko argiz ibili bear dogu; gizarteko arazoak be efazoyaren indafez atondu bear doguz, bestelan geure buruak lauofeko abereen mañara era- tsiko geukez-ta: origaitik lege izan nai dauan agin-

duak, nai ta ez, efazoezko izan bear dau, bestelan ezta lege, kasketaldi baño. Guztien edo beintzat geyenen onerako be izan bear dau legeak, askoren lepotik gitxi batzuen ona egitea, bidegabe litzake-ta. Gizabatzaren ardurea daukenak menpekoal agintza ori erazagutu edo jaklñazo bear dautse, bete al izan dagien.

Sozialistak onetan be uts andia egiten dabe. Onein eretxiz legeak egiteko eskubidea, estadia baño beste iñok eztauko, ta estadia agindu dagia- na, nai zuzena nai okeña dala, nai efazoyaz batera nai ofen aurka dagoala, legea ei-da. ¿Ori diñoenak euren senean ete dagoz? Lege-etxean autarki edo indafik geyen daukenak agindu dagiena, indar ori asto-indafa ba'litz be, ¿legea izango ete-litzake?— Askoren kasketaldia bal izango litzake; ¿baña le- gea...? Efazoi zuzenaren aurka eztago legerik; ge- yenen onaren aurka dan agintzeak be adimendun gizonen artean, ezin euki leike indafik. Sozialistak gizonari bere eskubide ta zuzenak moztu egiten dautsez eta legea kasketaldi blurtzen dabe. ¿Gizarte- ko bizikerea obatzeko, bide edefa!

Eta ugazaba ta langileen arteko
burukea ¿zuzena ete-da? * *

Bakotxaren zuzenak ostikopean dirala ta legea askoren kasketaldi baño ez tala, sozialistak ekari nai dauskuen bizikera zoriontsu (?) ofetara eltzeko, orain malen arteko guda eta burukea, eten bako burukea egin bear ei-da. Buruka ori ankaz gora

jaurtindako zuzena bañero zutunik ipinteko, ausitakoa osotzeko bañerik, txarto ez letorke; bañer zapaldu-tako zuzena, bañero zutunik eta bere indarfean ipin ez-keru, bufukeari ekin beafik eztago. Sozialistak, oste-ra, eten eta amai bako bufukea nai dabe. Zetarako? Ausitako zuzena osotzeko, bañero oñean ipinteko ete-da? Ez, ofetarako ez, enparauak zapaltzeko baño.

Buñerka itsu au gofototik dator eta asperkunde edo bengantzearen bila dabil. Bañer gofoto ta asper-kundeak gizarteari ¿ze on ekafi legikioe? Onik eze-taikorik bez eta kalterik asko. Malen arteko buñerka gogor au, sozialistak aitzen daben lez, gizarteko onaren arerioa da, ta bakotxari berea emonaz zuzena na-gusi egiteko barik, ugazabak zapaltzeko asmuz egi-ten dan buñerka onek, langileen alde lortu leikezan obariak be safi-galerazo ta atzeratu egiten ditu.

Gizarteko zuzenaren alde dago Eleizea. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ogasuna ekarteko ugazabaren domua (kapitala) ta beargiñen lana al-kartzen dira-ta, domuari dagoklon besteko irabazia emon bear yako; bañer beargiñari be onen lanari da-gokion besteko lantsari edo alogera emon bear yako; bakotxari berea, nai ugazaba nai langilea dala. Zuzena estadia baño lenagokoa da-ta, agintarien gañe-tik dago; agintari dirala-ta, zuzena ausi ta oker-tzeko eskubiderik eztauke. Agintariak zuzen ori bete eragiteko ardurea bai, ori euren dabe-ta, era-zoetzko lengeak emonaz, gustien eta bakotxaren eskubideak aldeztu ta jagon bear dabez.

Oñaitik be, euren eskubideak zaintzeko, aberatsak txeroak baño eñeztasun geyago ta inoren laguntzaren

premiña gitxiago daukelako, estadia txero, langile edo alogerekoen eskubideak, berariz eta ardura geyagoz, aldeztu ta zaindu bear ditu: langile zuzer zelako edo alako ogasun ekarkofaren jabe izateko, bidea leundu ta eñeztu bear dautse: goiko ta bekoak zuzen-bidera ekafi, guztiak ortxe alkatu ta gizabatzaren onerako, burkide barik, lankide egin bear ditu.

Gizartekeria ta gizonaren azkatasuna

Senean dagoan gizonak aukeramena berea dau. Aukeramena, au edo beste gauza aukeratzeko almena da-ta, gizona ain zuzen be, almen ori daukalako, azke edo libre orixegaltik da.

Gauza txarak, oben edo gaiztakeriak egin al izateko almena, azkatasunaren ezaugafi bai, ezaugafi ba da; baña azkatasuna ofetan ez datzala edonok daki; bestelan oben eta utsik egin ezin daiken Jaungolkoa, ez litzake azke izango, ta iñor baño azkeago ta azke diran izaki guztien Egile be ba dala ondo dakigu. Txaferako almen ori be ba dau gizonak; baña ori azkatasuna baño obeto onen aulkeri ta gexoa da. Oben dagiana, obenaren otsein eta jopu egiten da-ta, iñoz obenik egin barik, beti gauza onak aukerutzen dakiana, obendi edo pekataria baño azkeago da. Gauza txafetara jo barik be badago non aukeratu.

Gizonak azkatasun edo libertadea
baño doe bikain eta maltagaria-
gorik ba-ete-dau? * * * *

Azkatasuna ufe ta zidafez ezin erosi, ufe ta zidar oro baño obe ta edefagoa da-ta. Zein maltagari dan antxiñako ipuin onek adierazten dausku. Bein baten, ilunabañean txakur eta otsoak alkar aurkitu ei-eben. Batak besteari «kaixio lagun» esan ta gero, otsoak txakurari: mutil, ¡ire lodien lodie! nafua betean ago; uleak be argi ¡brist! egiten dauske ¿zelan añaño gizendu az ofenbesteraño? I baño indartsu ta bizkoñagoa nok; baña gozez nayabilk, gizena zer dan be etxakiadala, azur eta azal uts. Txakurak: nire zeregiña egin nai ba-dok, gizendu al izango az i be. —Ze zeregin—diñotso otsoak.—Atezain izan eta gabaz ugazabaren etxea lapufekandik jagon, darantzuz txakurak.—Ori baño ezpa-dok, ofetarako gertu nayagok neu be—diño otsoak. Orain mendi ta oyanetan aize ta euriz, edur eta izotzez bizikera latza yaroat. ¡Zenbat atsegiñago telapean bizi ta alper ta nagj, jatekoz ase!—Ator ba neugaz—diñotso txakurak.

Alkafekin yoazala, txakuraren saman ulepeltuz egindako uztaya dakus otsoak eta diñotso: aizkide ¿zer dok ori? Txakurak: au ezer eztok.—Ezer eztoala?—darantzuz otsoak. Esaidak afen, jakin nai yoat-eta.—Gaizto antza be ba yaukadala-ta, lotu egiten nayoek—diño txakurak—egunez atsedan dagi-

dan, gabaz itzar egoteko. Ilunabaréan azkatzen na-
yoek eta emetik zear ibiltzen nok. Janaria, neuk es-
katu barik ekarten yaustek: ugazabak bere maiko
azur eta ondakinak: otseñak, ogi-latuak eta jaki gi-
zenak jaurtiten yaustezak, eta lanik egin barik, ur-
dala bete-bete egiten yoat.—Ondo yagok—diño
otsoak;—baña esaidak: ona edo ara joateko gogoa
datorkanean, ori egiteko azkatasunik ba ete-daukak?
Orixe ez, geyenez beintzat—darantzu txakurak. Eta
orduan otsoak: goretzi doazan zorion guztiok, eu-
retzat itxi-ta, ni banayoak; lengo bizibidera nayoak,
azke enazala efege be etxoat izan nai-ta.

Azkatasuna gizasemearen doe, bagi ta bitxirik
edefenetarikoa da: aukeramena kendu ezkerro, gizo-
na ezta gizon, jopu efukafi baño. Gizon guztiok ez-
kara bizibide ta zeregin guztietarako egiñak: egiñen
batzuetarako besteetarako baño antzetsu ta trebea-
goak izaten gara-ta, olako zeregiñak atsegiñago izat-
ten yakuz. Gizon bakotxak bere eretxi, asmu, gurari
ta atsegiñak daukaz, eta nayen dituan bizibide ta
zeregiñak galerazo ta gogoko etxakozanak aferaz-
ten ba-yakoz, atsedean eta bake barik, beti artega ta
urduri ibiliko da. Gauza on askoren artean, nayen
dauana aukeratzeko azkatasuna bear dau gizonak,
bestelan zoritxafeko izango litzake-ta.

**Gizartekeriak (sozialismoak) gi-
zonaren azkatasun ori bear bes-
tean aintzat artzen ete dau?** ✱ ✱

Ufik emon bez. Gizartekeriaren irakasleak di-
ñonez, gizona gizartearentzat egiña da-ta, ezta-

duaren otsein eta jopu izatea dagokio. Ogasunak
ekarteko diran arazo guztien zuzentzale estadia
izan ezkerro, lan gitxiagogaz ogasun geyago ekañi
leikezala; ori akiakulatzat arturik, sozialistak gizo-
naren azkatasuna ebagi ta moztu egiten dabe. Garatz
edo negozio andiak darabilezan aberatsak: gauza
askoren salerostea euren eskuetan dauken *trust*'ak,
enparaei buztafi gogofa ezafi ta langile asko jopu,
(esklabu) egiten dabezala-ta, sozialistak garaxi ba-
ten ibili dira ta orain be garaxika diardue. Baña ori
txartzat dauken mofoyoak, askozaz be txarago dana
egiteko kezkarik eztauke. *Trust* ofeik gora-bera,
estadu bakotxean ainbat ugazaba dagoz; sozialistak
nai dabena egin ezkerro, ogasun, garatz, saleroste
guztien ugazaba bakaña, estadia izango litzake;
zelntzuk lan egin bear diran; lan ofeik nortzuk egin-
go dabezan; lanak dakartzan ogasunak, noz, non,
eta zelan salduko diran; ofeik eta beste olako gauza
asko, estadiak erabagi ta aginduko leukez: estadia
ogasun-ekarle, estadia salerosle, estadia jabe; en-
parauak, ofen mofoi.

**Eta gizonarentzat ain maitagafi
dan azkatasuna ¿non da?** ✱ ✱

Azkatasuna iñorentzat barik norberarentzat ei-da
ona. Gizartekeria nagusi dala be guztiak eztira izan-
go jopu ta mofoi: agintariak azke izango dira ta
gogoak emoten dautsena agintzeko eskubidea euki-
ko dabe.—¿Eta enparauak?—Enparauak estadiaren
mofoi izateko eskubidea ¿ez ete-dabe naiko?—Ori

nauskeri edo diktadura garbia dala? ¿Eta zer? Gizartekeriaren irakasle ofel, eurak agintari izan eta ondo ibili ezker, enparauakaitik zer dautse? Azkatasuna bafiketea baño besterik ezta, Largo Caballero'k oraintsu esan dauanez. Estadua bear ei da indartu; estadua eskubide guztien jabe oso egin, ugazaba panpafoya izan dadin. Azkatasunaren izenean ofen aurka inor jagi ba-dadi bafiz, kaskafero edefak emonaz, azke izateko gogoa bein betiko kendu bear ei-yako. Largo Caballero'k olako gauzak esan dituala-ta, afitu ta izutu egin dira gizon txepetx batzuk. Ori gizartekeriaren berezko ondorena da-ta, etzan zegaitik aritu ez izutu. Gizartekeria berenez nauskeria ta azkatasunaren arerioa da.

X X I

Gizartekeria ta ugazaba bafiak

Jango dozun ogia zeure arpegiko izerdiz irabazi bearo dozu—esan eutson Jaunak lenengo gizonari. Egaztija egaz egiteko ta gizona lanerako jayo da—diñosku Job deunaren aoz. Geldi dagoan ura usteldu ta xomofoz beteten dan antzera, gizon alper eta nagieren gogoa be usteldu ta griña txar askoren abi ta bizitoki egiten da. Nagikeria oltura, ekandu txar askoren ama da-ta, zetan edo atan, baktotxak bere salean, gizon guztiok lan-egin bear geuke.

Sozialistak be orixe nai dabela diño: gizon guztiak, langile. Etxagunik inor bez, guztiak maister: ugazabarik bat egiña baño ez, enparau guztiak bear gin.

Gizartekeriaren irakasleak diño:
en ori ¿egia ete-da? * * *

Gizon askok biziko ba-dira, nai ta ez lan egin bear dabe ta lan egin aren be, araztaka baño ezin dira bizi: beste asko, oster, inoren lanak dakartsen mozkiñez, bape neke barik, ondo baño obeto bizi dira. Ori txarto dago—diño sozialisten buru egiten

diranok—Ondo dagoanik be eztiñogu, zetan edo atan guztlok lan egin bear geuke-ta; baña ori txarto dagoala diñoenok, beste ezer baño lenago orixe egiten ikasten dabe. Gauza bat irakatsi ta beste bat egin, ori be eztago ondo.

Orain gizartekeriaren irakasle ta langileen buru diran oñeik—geyenok beintzat—, lenago langile ziran: bata, irafle, bestea zuritzale, ufengoa ogigin edo olako zerbait; baña gizartekeria irakasten asi ta laster, jauntxu egin ziran eta afezkerro langileen lepotik polito bizi dira. Aberats egin diranak be ezтира gitxi. Beste askok be orixe egiten dabela-ta, orain orixe baño beste biderik eztaukela diño; baña gero, gizartekeria nausitu daitenean, bestèrik izango ei da. Orduan ugezaba bakaña ta enparau guztiak bardintasun osoko langile izango ei-dira.

Sozialistak diñoen ori siñesgarí
ete-da? * * * * *

Langile asko atzipetu dauzan guzur birbilá da sozialisten buruak diñauskuen ori. Gizartekeria nausitu ezkerro, estadia izango ei-da ugazaba bakaña; egin bear diran lanak eta onek dakartzan ogasunak, estadia banatuko ei-ditu; baña estadia berenez ezer egiten ezta; ezer egitekotan buru ta agintariak nai ta ezkoak ditu. Agintariak be arazo guztietara ezln eldu leitekez-ta, jaurle ta ordezkok enpleau ta mofoyak, nozkoak dabez. Gaur egunean estadia zeregin gitxiago euki añen zenbat ordezko, zenbat enpleau eztiu bear? Ogasuna ekarteko gai ta bide

diran gauza guztien jabe ta ugazaba bakaña egingo ba'litz; lanak banatzeko, lanak dakafena saltzeko, lantegiak oñean eukiteko, langileai alogera emoteko ardurea bere gain artuko ba'leu estadia zenbat ordezko, zenbat enpleau eleukez bear izango?

Agintari ta enpleauk izango litzakez zuzentzale, enparau guztiak langile; aek ugazaba, enparauak alogereko; aek nagusi ta jabe, enparauak jopu ta moñol. Gauza guztien ugazaba estadia egingo ba'litz; lenago aitatu doguzan ardura guztlok bere gain artuko ba'litu, biztanleetatik lauren bat gitxienez agintari, jaurle, ordezko ta enpleau izango litzakez eta enparauak oñen agintapean lanari ekin bearlo leuskioe. Eta oña or enda bitako gizonak: batzuk lana agintzeko; besteak, oñera, aek agindutako lanak egiteko.

Sozialistak ekafi nai dauskuen estadia ori erlauntzaren antzekoa izango litzakela diño batzuk: nik, askozaz txaragotzat daukat. Erlauntz bakotxean, eñeginez gañera, mota bitako erleak dagoz: langileak eta nagiak. Erle-langileak ezтира ez añak ez emeak; baña erlekumea ateraten, oñi jaten emoten eta gero eztiñen aspertzeka, zoli ta bizkor ekiten dautse lanari. Erle nagiak añak dira ta eztiñ egiten ezta. Eztiñ egin ez, baña langileak egindakoa jan bai; oñetan mutiñak dira.

Sozialistak ekafi nai dauskuen estadia bañan, erle nagien ideko agintari, jaurle ta oneln ordezko enpleauak izango litzakez: lanak eleukie egingo, besteal eñiñazo baño, ta, erle nagien antzera, langileen lepotik biziko litzakez. Oñetan sozialisten estadia erlauntzaren antzekoa izango litzateke; baña sozia-

listen estadu ori askozaz be txafagotzat daukadala esan dot eta au be egia da.

Erle nagioak be erlauntzean bizi oi dira udagueneraño; baña bein ora ezkerro, erlauntzean nagi ofeintzat bizitokirik eztago. Erlauntza eztiz bete daben erle langileak, jaten baño eztakian nagirik eztabe nai etxean euki, ta udaguenean erlauntzetik jaurti egiten dabez, eta urten nai ezpa-dabe; izpia edo eztena sartu ta il. Sozialisten estaduan, erle nagien ideko diran agintari ta onein ordeko enpleauak ¿nok jaurti al izango leukez? Erle nagiak eztenik eztauke, langileak bai ostera. Oneik eztendunak diralako, nagioak ezez zapuztu daroez eta bizirik edo ilik erlauntzetik kanpora jaurtiten dabez; baña sozialistak ekafi nai dauskuen estadu bitxi ofetan, efizain eta gudarlak, iskilu edo armen indara, agintari ta enpleauen alde legokez eta negu goría nai goseñea etofí afen be, eurak beti nagusi.

Bein agintaritzan jafi ezkerro ¿nok kendu? euren tokietatik ¿nok jaurti? Egiñen gatxa be gatxa izango litzake ori. Efusi'n jazoten danak, begiak idegiazo bear leuskioez langile guztiei. An erlemendoak dira aspaldian be nagusi ta inok ezin ditu kendu. Enparauak langile dira ta eurentzat baño len nagi aentzat lan egin beafean dagoz. Sozialisten estaduan agintari ta enpleauak erlauntzean erle nagioak baño obeto: gizon beargiñak, ostera, erle langileak baño askoz be txafago.

X X I I

Gizona gizartearen otsein eta jopu

Gizartekeri edo sozialismoa erlijioaren arerioa dala auferago esan dogu: gizonaren arerioa be ba-dala guzur andi barik esan geike. Gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizartearentzat egiña, ezelan bez. Gizonak, banezean eta bakañean bizita ezin lortu leikezan ainbat onura ta mesede eskuratu daik ez gizartean biziaz. Ori dala-ta gizona gizarterako ayer eta makur dago; ifits edo lera ori bere-berea dau, eta gizona gizarteko bizitzara bere izatearen indafak daroa.

Baña ¿zegaitik eta zetarako doa gizona gizartera? * * * *

Banazean bizita, ezin bete dauzan beañizanak, ezin lortu dauzan onurak, gizona gizartera beste ezek baño geyago ofexek daroe; baña ofeik ba-daroe, gizona gizartera bere onaren bila doala ¿nok ukatu daike? Bere burua orniduagotu, bere bizikerea obetu ta onura edo mesede geyago eskuratzeafen, gizona gizartera orixegaitik doa.

Gizartean bizi dan gizonak, gizabatz osoaren

ona al bestean egiteko gertu ta prest egon bear dau; ofetan ba gagoz; baña gizabatza be bazkide guztien eta bakotxaren onerako dala iñok be ezin ukatu leike. Eta eglz, gizon bakotxak gizartean biziaz irabazi baño geyago galdu bear ba'leu, gizartean bizite ori ¿zetarako leuke? Gizartean sartuaz bere eskubideak galtzekotan, naiz eskubide ofeik mufiztuta ikustekotan, gizonak gizartean biziteko gogo andirik ezin euki leike.

Soña ta gogoa, gorputza ta arimea gizon bakotxarenak dira: premiña edo beafizanak eta onëik beteteak dakartzan atsegin eta zoriontxuak be, gizon bakotxarenak. Gizon bakotxa alde batera itxi ezkerro, ¿gizartea zer da? Gure adlñean sortutako gogai edo irudia baño besterik ez. Eta gizon bakotxaren lepotik gogai uts ofen ona egiteko ¿gizartea ofetarako danik nok siñestu? Ez, gizon bakotxaren eta al bestean guztien ona egiteko: gizon bakotxari luñean al besteko zoriona eta bizitza onen ostean betikoa jadesten laguntzeko, gizartea ofetarakoxe da, ta ofetarako ez izatekotan, gizonarentzat kaltegarí izango litzake.

Gizartekeriaren alde dagozanen eretxiz, gizona gizartean biziteko ezeze, gizartearentzat egiña be ba da, eta gizartearentzat egiña dalako, gizon bakotxak bere burua guztiz eta osoro gizarteari eskiñi ta emon bear ei-dautso.

Bakotxa bere aldetik ibili barik, guztien indafak alkartu bear ei-dira: ori egin ezkerro, lan gitxiagogaz onura andiagoak eskuratu ei-leikez. Bakotxak berari dagokion salean; baña guztiak batera ta guztiak

guztientzat lanari ekin ezkerro, ortik letorkezan irabazki ta ondasunak, ugari be ugariak izango ei-litzakez. Ori dala-ta, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabetzea, gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dau. Gero ugazabari dagokionez, menpekoen artean lanak banandu; langile bakotxa bere salean ipiñi ta guztiei guztientzat lan egiñazo. Onelan egindako lanak, ondasun eta onura izugaríak ekaríko ei-leukez eta langile guztiak eta bakotxak, biziteko ezeze, jolasteko bear dabena be ugari izango ei-leukie.

Amesak ames dira-ta, langile bakotxari zenbat elduko litzakeon eztakigu; baña gizartekeri-zaleak diñoen ori egia ba'litz be, gizon gaxoa gizabatzaren ala estaduaren otsein eta jopu efukafi egiten dabe-ta, bere burua zerbaitetan daukan gizonak, ori ontzat ezin emon daike. Izan be, edozelako ondasuna ekarteko gai diran gauzen jabetzea kenduaz, gizartekeri edo sozialismoak gizonari bere eskubideak moztu egiten dautsaz; gizon bakotxa bere salean ipiñi eta guztiei guztientzat lan egiñazoaz, gizona abere bai'litzan, lanerako buztartu egiten dau eta of-elan buztartuaz, gizonari bere aukeramen, azkatasun edo libertadea be iñausi ta moztu egiten dautso: augaritlik gizartekeria gizonaren arerioa dala ustedogu.

Gizon bakotxak bere lanaz irabazitakoaz, zer egin al izango ete-leuke?

«Bere lanaz irabazi dauanaren jabe, bakotxa izango da; ori bere-berea izango dau eta berea dauan ori

nayen dauanez eralgiteko eskubidea, inok eztautso ukatuko».—Orduan bakotxak bere lanaz irabazi daglanetik, zati bat aufferatu al izango leuke, zeta aufferatu dauan ofegaz abere, solo ta ondasuna ekarteko gai diran beste gauza batzuk be erosi ta beretu al izango ete-leukez?—«Ori ez—diñoe gizartekeri zaleak: erabiliaz sautu ta amaitzen diran gauzak bai, olakoak erosi ta beretu al izango ditu; baña ondasuna ekafi leikenik, ez: onako gauzen yabetzea gizon bakotxari ezin laketu lelkeo, ori laketuaz beste barik gizartean ipini nai dogun bardintasuna, ankaz gora joango litzake-ta». Onelan ba, gizartekeria txiroak aberats baño aberatsak txiro egiteko asmu ohea da.

Lanak banatzeko ardurea zenorena?

Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakafa, gizabatza ala estadia izango litzake; baña ugazaba aldatu afen, gauzak berez ondasunik eleukie ekafiko-ta, orduan be gizonak lan egin bearke leuke. Bakotxari bere lana zenok izentauko ete-leuskio? Gizartekerizale asko ameslari andiak dira-ta, gizartea ondo eratu ezker, lan guztietarako langileak berez agertuko litzakezala uste dabe. Umeal—diñoe ameslariok—txikitatik asita, berarizko azi-ikaskuntza emongo geuskioe; bakotxak bere jas berezia zetarako daukan laster igafiko geuke; bere jasaren erako zeregiña emongo geuskio; onelan lana jolasa baizen atsegin izango litzate ta edozein lanerako langile onak eukiko geukez.

Ori diñoenak zoro garbiak ezpa dira, ameslari galantak bai dira beintzat. Gizonik geyenen berezko jasa auxe da: al bait lanik gitxen egin eta al bait ondoen bizl. Orain, bakotxak beretzat lan egin eta beretzat irabazten dauanean, ori ofelan ba-da, gizartekeriak nai dauan lez, bakotxak guztientzat lan egin bear izango dauanean zer izango ete-da?

Lan batzuk besteak baño gogor eta neketsuagoak dira: naskagafi ta osasunarentzat kaltegafi diranak be badagoz, ez gitxi. Enparauen irabaziaz onako lan nekatsu ta naskagafietarako langileak berez agertuko litzakezala; ori diñoana burutik ondo eztago. Ofelik txakur-amesak dira ta, guztiak gosez ez iltekotan, lanak banandu ta bakotxari bere lana egilnazoteko ardurea gizabatzak ala estadiak artu bearke leuke. Estadiak agindu ta enparauak burua markurtu. Langile bakotxari bere toki ta lana agintariak eta oneln ordekoak izentauko leuskioe ta aen baimen barik langileak ez tokiz aldatzeko ez lana izteko eskubiderik eleuke izango. Gizartekeria ta gizonaren azkatasun edo libertadea sua ta ura baño geyago ezin alkartu lediz; gizartea agintari ofein menpean, artzañak aufferik daroan artaldearen antzekoa izango litzake. Gizartekeriak zoriona opatu ta zoritxafa ekafiko leuke.

Gizartekeri edo sozialismoak bake ta zorion andiak ekafiko el-leuskiguz: ofen alde dagozanak, ori diñoe; baña asafe, gofoto ta bufukak ekarteko ohea dala deritxat. Gizartekeri-zaleak diñoenez, ugazaba ta jabe bakafa gizabatza ala estadia izango litzake, ori baño beste ugazaba ta jaberik ez tala bear garaxi-

ka diñoskue-ta; baña lanak banatzea, langile bako-
txak zeln lan egin bear dauan esatea, ugazabari da-
gokio, ugazabaren ardurea da.

Lanak banatzea ¿zeregin efeza
izango ete-litzake? * * *

Gizabatzak naiz estaduak, agintari ta ordeko ba-
rik, ezer egiten eztaki ta egin be ezin daike: au da-
la-ta, ugazaba ta jabe bakafa gizabatza naiz estadia
ba'lltz, gizon bakotxari bere lana agintariak eta onein
ordekoak izentau bear ko leuskioe. Guztlok lan guz-
tletarako egokiak ezkara-ta, lanok ondo banatzeak
zeregiñak emongo leukez. Zeregin guztletarako lan-
gileak berez agertuko litzakezala uste dabe batzuk;
baña ori ames garbia dala edonok daki. Lana baño
alperkeria malteago dogu ta lan gogofa baño ezez-
txua edonok nayago. Agintariak eta onein ordekoak,
gogorik onena euki afen be, langile guztiak nayan
daben lanera ezingo leukiez bialdu, ta askori gogoko
etxaken lana egiñazo bear ko leuskioe. ¡Amalkatxu
goroto, asafe ta bufuka ba lekarkez bai lanen bana-
tze onek!

Efusi'ko langileak ¿zelan ete-dabiltz? Zoro ba-
tzuen eretxiz, ezin obeto; baña ango bafi dakienak
diñoskuenez, txarto baño be txafago. Gudari edo
soldau goflak jagola dabezala, langileak aldran,
gaizkliañak bai'liran, lanera daroez eta gogoko yakela
naiz etxakela, guztlei ta bakotxari izentauriko lana
egiñazoten dautse, gudari gofi aen agintzapean. An
langileak nayan daben lana aukeratzeko azkatasunik

eztaike; lana itxi ta beste toki batera joateko esku-
biderik bez. Langile aek ¿gizonak ete-dira? Gixaxo
andiak lanerako buztartu egin dabez - ta, gizonak
baño abereak obeto dirudie.

Gizartekeria nausituko ba'lltz, beste edonon be
ofaxe jo bear ko litzake; gizonak lan egitera beartu
egin bear ko litzakez, osterantzean iñorentzat lan
egiteko gogorik, iñok be eleuke eukiko-ta: onako
edo alako lana egitera be beartu, bestelan guztiak
lanik efezenera joko leukie-ta. Orain Efusi'n jazot-
ten dan lez, langileai euren lana agintariak izentau
bear ko leuskioe ta langile bakotxa bere lana egi-
tera beartu bear ko litzake; baña ori bakea ta zorio-
na baño asafe, gofoto ta bufukea ekarteko bide
obea da.

Eta lanaren irabaziak zuzen eta
bidez banatzea ¿sozialistak uste
daben baizen egiñen efeza ete-da?

Ziñez, gizartekeria nausi dala, estadia baño bes-
te ugazaba barik, lanak banatzeak zeregiñak emon-
go leukez; baña lanaren irabaziak guztien artean bi-
dez eta zuzenez banatzeak, buru-auste ta zeregin
txikiagoak eleukez ekafiko. Ume, gexo, uatu ta zafen
ardurea gizabatzak ala estaduak eukiko ei-leuke-ta,
lenengo ta bein irabazietatik ofeintzako bear dan
beste berezi bear ko litzake; gero etxe, ola, lanka-
yak bafiztau ta lanerako gayak erosteko bear dana
be, nai ta ez eratsi bear ko litzake. Ori egin ta gero
enparetan dana langileen artean bidez, zuzenez eta

bardintasunez banatuko ei-litzate; baña ori esaten ezezago da egiten baño.

Eta egiz, irabaziok langileen artean ondo banatu al izateko, arau argi, ziur eta zuzen bat nai ta naiezkoa da. Arau ori ¿zein da? Gizartekeri zaleak alkar ezin artu dabe-ta, arau ori zein izango litzaken ezta-kigu. Gotha'ko egitarauan auxe esan eben: irabazien banatzea bakotxak egindako lanaren eta bakotxaren bidezko beafizanean arauz egingo da. Ori argi dago egon; baña zuzen dagoanik eztoqu uste. Egingdako lana ta beafizanok safi askotan eztabiltz batera.

Egin daigun langile bik lan bardiña egin dabela; baña batak besteak baño bidezko beafizan geyago daukazala. Gotha'ko arau ori aintzat artu ezkeru, beafizan geyago daukazan langileari besteari baño geyago emon bear izango litzakeo; baña bien lana bardiña izan da-ta, gitxiago artuko leukena, bidegabea egin yakola-ta, asefatu egingo litzake. Biei bardin emon ezkeru, osteru, bidezko beafizan geyago daukazana, bestea baizen ondo ta nasai ezingo litzake bizi, ta sozialistak gizartean ipini nai leukien bardintasuna ankar gora joango litzake.

Lanean egindako orduak be irabaziak zuzen banatzeko arau ona eztra. Aldi edo denpora bardiñean langile antzetsu, trebe ta bizkofak lan geyago ta lan ohea egin daro langile alper, ongaitz eta baldrasak baño. Laneko orduak bardiñak izan dirala-ta beste barlik, biei irabazi bardiña emotea bidegabe andia litzake.

Irabaziak zuzen banatzeko lanaren balioa arau-

tzat artu leikela diño beste batzuk; baña lan bakotxaren balioa zenbateraño koo dan ¿nok ebatzi ta esango dau? Safi askotan neke gogofez egiten diran lanak baño gorputza gitxi nekatuta egiten diranak, gizartean balio geyago dauke-ta, lanaren balioa arautzat artu ezkeru, estaduaren aginduz lan gogofean gorputza ausi dauan langilearen irabazia, beste askorena baño txikiagoa izango litzake; baña lan gogofagoa egiñazo yakonari irabazi mufiltzagoo emotea, ¿bidegabea ez ete-da?

Estaduak orain daukazan zeregiñak be txarto asko egiten ditu: ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe egingo ba'litz; lanak eta irabaziak banatzeko ardurea bere lepora artuko ba'leu, ¿zer jazoko ete-litzake? Agintari ta ordekoak, onein aizkide ta lagunak elitzatekez ain txarto ibiliko; baña enparauak, astoak lez lan egin afen, gosez afausl egin bear ko leukie bein baño safi ago. Estaduak gauzak txarto egiten dituala-ta, gaur egunean be ba dabil baztefetan zeresana baño ezta: ondasuna ekarteko bide diran gauza guztien ardurea bere gain artuko ba'leu ¿zer jazoko ete-litzake? Oraingo bidegabeok kendu egin bear dirala diño sozialistak; baña Estadu jabe ta ugazaba bakafa dala, lanen eta irabazien banatzeak, bidegabe andi agoak ekafiko leukoz: gitxi batzuk ondo; baña geyenak txarto ibiliko litzakez-ta, gizartekeria bakea ta zoriona baño nastea ta drogea, asefea ta bufukea gizartera ekarteko bide ohea da.

XXIII

Gizartekeria ta baseñitarak

Gure baseñitarak—geyenak beintzat—gizartekeri edo sozialismoa zer dan, beronen asmuak zeintzuk diran eta nora garoakezan eztakie. Sozialistak ondusunen banakuntzea, *efepartoa* egin nai dabela, ori bai, ori ñoz baño sañiago entzun dabe; baña ondusunen banatze ori zelakoa izango litzaken, geyenak ñoz eztabe entzun. Ori ta guzti be, gizartekeria begi txafez dakuse baseñitar zintzoak: alper eta nagien, arlote eta ameslarien asmakizuna dala uste dabe, ta ofetan ain oker be eztabiltz, gizartekeriaren alde dagozan guztiak ez afen, asko beintzat arloteak, naikotxu irabazi afen zurikorik auferatzen eztakien lagileak dira-ta.

Gure baseñitarak eskolau andiak ez tira izan; baña burua bere lekuan dauke-ta, ofei azufaz koipetsu egiterik eztago. Euren ondasuna nekez eta izerdliz irabazi dabe: urte bakotxean pizka bat auferatuaz, euren eskuartetxua olantxe egin dabe-ta, nekez eta lofez auferatu daben ori arloteakin banantzeko gogo gitxi dauke. Ofaitik be gure baseñitaratik, ola ta lantegietara doazan gazte batzuk, ¡Viva Rusia! deadafez ñoz baño sañiago ibiltzen dira, batez be napar ardaoak bañena berotu dautsenean: au dala-ta, gizartekeriak

baseñitarantzat zer dakafen, gure artean nausituko ba'litz, gure baseñitarakin zer egingo leuken adierazo nai dogu. Zoroenak esaten eta egiten baseñitarik ez-taiten ibili, egi mardulak esango doguz. *Lugintza-gizartekeria* berariz deritxona be ba dago eta batean -bestean abafotsa ateraten be ba daki. Onen alde dagozan mofoyak beste ogasun batzuen jabetzea gizon bakotxari be laketzen dautse; baña luñarena eta batez be landu daiteken luñarena, ezelan bez. Luña gustiena ei-da ta, ofen jabe estaduak baño beste ñok ez ei-dau izan bear.

Luñai buruz gizartekeri onen nai beste edozeñen asmua ¿zein ete-da? * * * * *

Gizartekeri edo sozialismoa ezta ondasunen banakuntzea, ezta *efepartoa*; daukanari kendu ta eztaukanari emotea, ezta ori gizartekeriaren asmua. ¿Zein da-ba? Daukanari kendu ta eztaukanari ez emotea: gizartekeriaren asmua orixe da, gizon bakotxaren yabetzea gizartearentzat kaltegarri dan lapurtea baño besterik ez ei-da-ta. Baltsakeri edo komunismoak gauza guztien jabe gizabatzak egin nai ditu; gizartekeri edo sozialismoak, ostera, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen ugazaba ta jabe, estadia egin nai dau. Emokor edo ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari ofotik kendu ta estaduari emon bear yakola, ori gizartekeriaren alde dagozan guztiak diñoe, euren eretxietan bigunenak diranak be bai.

Gizonok batez be luřak dakafenaz bizi gareala -ta, luřa bera ta ori lantzeko bear diran abere ta tramankuluak, eskubide osoz eta beste ezer baño lenago gizartearenak ei dira ta gizartea baño beste ugazabarik ez ei-dabe euki bear. Etxaldearen eta ofek dakartzan zitu edo frutuen jabe izatea, gizon bakotxari ezelan be laketu ezin lelkeon eskubidea ei-da. Ofek gauzok gizarteak bere-bereak eta bizi al izateko osoro beafezkoak ei-ditu-ta, iñorena ostuaz etxaguntzak eurekandu dabezan etxagunok, luřaren benetako ugazaba dan gizarteari itzuli ta biurtu bear ei-dautsez.

Au onelan ixanik, gizartekeria nausituko litzaken egunetik auřera, etxe ta bazter, solo ta baso, ldi ta bel, burdi ta golde ta beste lankayen ugazaba bakafa, estadia izango litzake ta oraingo etxagun ta maiztefok ago bete azuřaz geldituko litzakez. Etxagunik elitzake izango bat egiñik be: ondoen dala be, guztiak maizter edo *erentadore*. Ori ondoen dala, sozialisten artean ori baño txafagorik nai dabenak be badira-ta.

¿Eta ugazaba nor? * * *

Ugazaba bakafa, estadia. Onek berez ezer egi-ten eztaki-ta, zerbait egiteko, jaurle ta agintariak norezkoak dltu. Agintariak be nai ta ez ordezkoak izentau bear izaten dabez. Onelan be, ugazaba estaduaren buruak, agintari nagusiak izango litzakez: agintari-ordekoak oraingo *mayordomoen* antzeko, ta basefitafak ofein menpeko. Oraingo ugazaba guz-

tiak biozbera ta efukiořak direanik eztiñot. Ugazaben artean be guztitarikoak dagoz, onak eta efukiořak be ez gitxi,

Estadia baño biotz gitxiagoko ugazabarik ezta-goala edonok daki: agintari-ordekoak baño efuki gitxiagoko gizonik eztot uste dagoanik. Estadiak urdala bai, urdala andia dau; baña biotza, txatxafa. Ofen ordekoak be begia zofotza ta eskua latza. Oraingo zergari edo petxu-batzaleak zelakoak diran ba-dakigu. Gizartekeriak ipiñiko leukezanok oraingo zergariak baño obak elitzatekez izango, efukiořagoak bez.

Basefitar - maizter bakotxak urteoro estadiari onenbeste edo ainbeste anega emon bearke leuskioz. Bakotxari gizartearentzat zenbat emon bear dauan, agintari ordeko ofek izentauko leuskioe: izentau bakarik ez, emonazo be bai. Etxalde ta bazteřak zelan landu ta erabili adierazteko, agintariak arau ta legeak emongo leukiez: agintari ordekoak lege ofek bete azoteko ardurea eukiko leukie, ta bete nai eztauzanari bazteřa kendu ta beste norbaiti emoteko eskubidea be bai. Gizartekeria nausituko ba'litz, basefitafak ondoen dala be, ofaxe etofiko litzakez: guztiak estaduaren maizter, eta nozbait etxagun izateko itxaropenik iñok bez. Gizartekeriak basefitafal eskintzen dautsen zoriona, orixe da; jzorion edefa, latz edefa!

Auřerago esan dogunez, gizartekeri edo sozialismoak ondoen dala be, oraingo etxagunak maizter (erentadore) egingo leukiez. ¡Ori etxagunentzat, ziñez, etorkizun edefa da, benetan edefa! Baña oraingo maizteřak eleukez etxagun egingo, etxaguntzea

ta gizartekeria ura ta sua baño geyago alkartu ezin lelkezan gauzak dira-ta.

Oñaitik be, baseñitarak ikaratuko ete-diran bilduñez-edo, jaun ofeitatik batzuk euren eretxia bigundu nairik, auxe gañerutzen dabe: Baseñitar luginai orain darabilezan bazter eta luñen jabetzea kendu añen, baztefa bera kendu beañik ez legoke. Bazter ofein ugazaba ta jabe estadia egingo litzateke; baña estadia baseñitarakin ainbat urterako egiunea edo kontratua egin al izango leuke-ta, augaitik, baldintza edo kondiziño batzuen bidez, luñok landu ta erabilteko, orain darabilezanai eural be emongo litzakeoz. Norbait etxaldea itxi beañean aurkituko ba' litz, or sartu dituan obariak aintzat artuko litzakeoz eta onelan ezer eleuke galduko.

Baldintza ofeik zeintzuk izango litzatekezan, jaun ofeik zeatz eztiñoskue; baña estadia, gizartearen onak orixe eskatzen dauala-ta, lenengo ta bein baseñitarai efenta polita ezafiko leuskioe: gero, ipiñiriko baldintzak be zeatz bete eragingo leuskioez eta bete gura eztituanari baseña kendu. Agintari-ordekoen ardurea izango litzake ori: mofoi ofein begi zofozpean bizi bearko leukie baseñitarak, beti maizter eta egundo etxagun izateko uste barik. Gizartekeriak, ondoen dala be, ofaxe ekafiko leukie baseñitarak. Orain askoz obeto dagozala zetan esan bez. Baseñitarak be euren bizikerea obetzeko eskubidea dauke. Ofetarako alegiñak egitea, ondo dago; baña gizartekeria ofetarako biderik txafena da-ta, bañikeri galgafi oni baseñitar guztiak gofoto bizia izan bear leuskioe.

X X I V

Gure baseñitarak be sarietan sartu nai

Efenten gora-berea dala-ta; Madril'go agintariak, baseñietako maiztefai azken urteokaz ugazabak, zio berezi barik, jaso dautsen etxe-efentea, eratsiazoteko eskubidea emon dautsela-ta, Langilien Batz. Orokaña, (erderaz, Unión General de Trabajadores deritxona) be or ibili el-da bere sareak baseñiraño zabaldu ta maiztefak batez be sarietan sartu nairik. Entzun dodanez, maiztefen batzuk sare-maletan jausi be egin dira. Au, ziñez, koipe bila dabilzan beste mofoi ofei entzun eta jañaitzea baño askoz txafago ta kaltegañiago da.

Ugazabai etxe-efentea eratsiazoi nai dautsen maiztefak, Bazkun ofetan zetan sartu eztaulke, olako bidera jo barik be efetz lortu dalkien gauzea da-ta; baña baseñitar askok Langile Batz Orokar au zer dan eta nortzuk darabilen eztaule: izen edefa dauko-ta izana ta mamiña be onak diralako ustean dagoz, bear ba-da. Onezaz gañera, Bazkun onetako ordezkariak azeri zañak dira-ta, euren asmuak, lenengotan beintzat, erdiz-erdi baño eztabez agertzen: asmu

onak erakutsi ta zitalak ostendu, ori egiten ondo dakie. Erlejiño arazon—esan daroe—ori bakotxaren zeregiña da ta, gu ofetan ezkara sartzen; gu langile gaxoen alde gabiltz eta oneln bizibidea obetzea baño beste asmurik eztaukagu. Langile katolikuk euren sarrietan sartzeko, olako gauzak esaten dabez, baño ori guzur biribila da.

¿Langile Batz Orokar onen buru nortzuk dira? ¿Langile-Bazkun au nortzuk darabile? * * * *

Bazkun onen buru ta jabe sozialistak dira, nai daben lez darabile ta nai daben lekura daroe. Madril' go Lege etxean sozialistak dira nagusi: oneik an daukezan aldunak eun da ogeira uferatzen dira ta zer nai ta axe egiten dabe. ¿Nok eroan ditu ara? Langilen Batz Orokarak bere autarki edo botoak sozialistai emon eutsezalako, orixegaltik daukez oneik ainbeste aldun edo diputadu Madril'go Lege-etxean. Langilen Batz Orokarak ara bialdu ebazan aldunok jerlejiñoaren kaltean ezer ez ete-dabe egin? ¡Ez gitxi be! Egun gitxi dala esan dau Kordero'k, Madril'en dauken buruzagiak: Langilen Batz Orokaña ta sozialistena ondo baño obeto aitzen dira; burdinbideko barak baño geyago alkargandik urundu barik, Bazkun biok bide batetik doaz; asmu ta elburu bardiñak daukez eta gure erkaltsein edo ministroak orain arte egin dabena, guztiok ontzat emoten dogu.

Langile-Batz-Orokarak (Ugetistak) 1932'gafen urtean egin eban Madrid'en bere azkenengo batzar

nagusia. Ufilafen 22'an egindako batzafaldian etziran ordezkariak umekerietan ibili: ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe, gizartea egin ber zala erabagi ta argi ta garbi autortu eben. ¡Gero sozialistak eztirala esango dabe lotsa gitxigaz!

Batzorde eragilerako be sozialista ezagun onexek autu ebazan batzafak: Besteiro, Saborit, Largo Caballero ta abar. Igazko auteskunde aufetxuan arokeriz esan eta aldarikatzen eban Besteiro'k España'ko sozialistak iñoz baño Marxtaño zirala, ta Largo Caballero or ibili da, arteak artu ezinik, aginpidearen jabe egiteko, ezkertar gofiakin, batera matxiñadea sortu bear dabela-ta. Jaun ofein eskuetan dagoan Langile-Batz-Orokaña, izenez ez afen, izatez eta benetan sozialistia dala ezin ukatu.

Izan be Langilen Batz Orokaña sozialistena da, oneik darabile ta edozein gauzatan onei laguntzen dautse; baño benetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela Aita Santuak argi ta garbi esan dausku: augaitik katoliku diran eta izan nai daben gure basefitañak, arduraz ibili bear dabe Langilen Batz Orokañaren izenean mesede-opaka yokezan mofoi ofeikaz.

Basefitañak, lugin edo labradoreak, euren eskubide ta ondasunak zaintzeko alkafekin batzandu bear leukie, euretarikoa eztanik baltzu ofetan artu barik: eurentzat egokia izango dan Bazkuna ipiñil, onen buru be euretarikoak izentau eta eurak erabili bear leukie. Argitasunik bear izan ezkeru ofetan basefitañai gogo onez lagunduko leuskioen gizon argiak badagoz batean-bestean; bear danean onako gizonal

eretxia eskatzea ondo da; baña Bazkuna zuzendu ta erabilten eurretarikoa eztan iñori be eztautse itxi bear, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta. Gipuzkoa'ko nekazariak olakoxe Bazkun edo Alkartasuna egin dabe: Bizkaya'n be beste ofenbeste egitea ondo litzake, alkafen aurka ibili barik.

X X V

Gizartekeria ta Efusi'ko baseñitafak

Gizartekeri edo sozialismoa nagusi dala, etxagunik bat egiñik be ez litzateke izango. Baseñitar guztiak estaduaren maister izan bear ko leukie. Ori ondoen dala, gizartekeriak ori baño txafagorik be ekafi leike ta. Estaduaren maister edo eñentadore izan bear ko leukien baseñitafak, agintari-ordekoen begi zofotza gañean dabela, ez litzatekez ondo ibiliko; baña maiztertzea be galerazo bear dan gauzea dala-ta, baseñitafai estaduaren solo ta luñetan, lantegietako langileen antzera, lan egin beafa ba'letorkie, orduan askoz be txafago ibiliko litzatekez.

Gizartekeriak berenez ofaxe garoaz eta eretxirik zofotzenetariko gizartekeri-zaleak orixe nai dabe. Efusi'n gizartekeria ala baltsakeria (komunismoa) nagusi zein dan ziur eztakigu. An nagusi, baltsakeria dala diño; baña ¿egia ete-da? ¿Efusi'n euren esku ko, euren buruaren jabe diran gizabatzak ete dagoz? Ango gizabatz ta eñialde guztiak Moskou'ko agintari nagusien menpean dagozala obeto dirudi. Beste jaurgo guztiei batasuna añerazoko dautsen agintaritza nagusia ipintea, ori ezta baltsakeriaren asmua, gizartekeriarena baño. Efusi'ko luñalde zabal guztia

Moskou 'ko agintarien menpean dagoala deritxat, onei gogoak emoten dautsenean, alde baten zeln bestean yibitots izugaria ateraten dabe-ta. An naste-bofaste andia dabilela badakigu -ta, gizartekeri ta baltsakeria be nastean dabiltzala esango neuke.

Gure basefietatik ola ta lantegietara doazen gazte batzuk ¡Viva Rusia! deadarka bein baño saflago ibilten dira. ¿Zer diñoen ba ete-dakie? Nik ezetz uste. Efusi'ko basefitařak zelan bizl diran jakitea, gazte ofei ta beste batzuri be ondo etořlko yakela uste dogu. Andi-andiak baño eztoguz aitatuko, ara joateko ta alan biziteko gogoa kentzeko, andi-andlok be naiko ta lar dira-ta.

Boltxebikiak nagusi egin ziranetik ona, Efusi'n iru jaurkera edo gobernu-klase euki dabez eta beste ofenbeste bizikera ango baseřitařak be. Lenengo aldian gudari gořien agintzapeko baltsakeria 1921' gařen urteraño; gero *Nep* eritxon ondasunen jaurkera bafia 1925'gařen urterarte; ařezkero gudarien menpean bafiro be baltsakeri edo komunismoa dauke. Efusi lur zabal andien jabe da-ta, estaduak guztiak beretu zituan; bařa baltsan erabilteko eran erdiak baño asko geyago ezin ipiři izan ditu, ofetarako alak egin ařen.

Efusi 'ko baseřitařen bizikerea,
¿zelakoa izan ete-zan Lenin 'en
agintzapean? * * * *

Lenengo aldian lufak era bitakoak ziran: batzuk estaduarenak eta onei *sovhoř* eritxoen; beste batzuk

baltsan edo nastean erabilezan Lenin'en aginduz, ofetarako alkartu ziran baseřitařak eta onei *kolhoř* eritxoen. Ofezaz gařera baziran baseřitar batzuk solo ta bazteřak eurenak izan bai'lıran, eurak landu ta erabilezananak be. Estaduak lufalde guztia baltsan ezin lplři ebalako, baseřitar ofei bakean itxi eutsen. Ziñez, ori agintarien gogoko gauzea etzan izan; bařa besterik eziņean, ez ikusi egiten eben.

Estaduak urdařa andia, ori aseteko asko bear, eta lufak ekařen zltu guztia berea zala esan eban, eta baseřitařai urte bafuan biziteko ta bafiro ereřteko beste itxita, enparau guztia kendu eutsen. Bařa baseřitařak be zoroak ez izan ta ufengo urteetan bakotxak beretzat bear eban beste baño ez eben erein. Gosete izugaria etofi zan eta bazan Efusi -aldean aginkařaskotsa ta negařa baño etzana. Laguntasuna be bialdu yaken, ofetan Aita Santua aufenengo zala; bařa ori ta guzti be miloe asko il ziran gosez.

1921'gařen urtean Lenin'ek bere asmuak pořot -egin ebela autortu bear izan eban. Gauzak nai ta ez aldatu egin bear zirala-ta, *Nep* izenaz dazaugun ondasunen jaurkera bafia nausitu zan Efusi'n. Jaurkera bafi onek baseřitařai lufen jabetzarik ez eutsen emoten, estadia baño beste jaberik ez egoala-ta; bařa landu ta erabili nai ebezan lufen gozomena bai, ori emoten eutsen eta lufak ekařena, eurena bai' lltzan saltzeko eskubidea be bai. Merkatuak be ipiři ziran batean-bestean eta baseřitařai agintariak deadar egin eutsen, esanaz: Aberats izateko aldia etofi yatzue-ta; aberařtu zaitez.

Eta ¿zelakoa ete-da Stalin nagusi
egin zan ezkeror? * * *

Baña basefitarren zorion txiki ofek ez eban luzaro iraun. Stalin'ek bafiro baltsakerira jo eban eta ango basefitarak gudari gofien begi zofozpean, bafiro be alper eta arlotz askorentzat lan egin bearean dagoz. Stalin dalako ofek lengo *souhoz* eta *kolhoz*'ak berbiztu ebazan eta basefitar guztiei, nai ta ez, baltsa ofeitari sartu eragiteko, tximista gofiak erabili ditu.

Baziran Erusi'n be bazter onaren jabe ziran basefitar aberatsak: onel ango izkuntzan *kulak* deritxoe. Guztiak ago bete azufaz itxi ditu Stalin dalako mofoi ofek. *Kolhoz* baltsan sartzeko agindu eutsen guztiei ta geyenak nai ta ez sartu bear izan dira. Ofetarako gogo txafá eukenai, baztefa kendu, sasi ta otaz beteriko mendi-aldapa idofa erakutsi ta esan eutsen: zuk zeure kontura lan egin nai dozu, ¿ezta? Ba, darabilzun bazter au geurea da-ta, zeure kontura lan egin nai ba-dozu, antxe mendi-aldapan daukazu ofetarako toki egokia ezin ohea. Zoaz ara. *Kulak* edo basefitar etxagunok, ikaraz eta txafagoaren bildurez, *kolhoz* baltsan sartu bear izan dira, bizi-al izateko orixe baño beste biderik eztabe euki-ta. Efukafiak benetan ofelan bizi diran basefitarak.

Eta Erusi'ko Ingiñak (nekazariak)
¿orain zelan ete-dabiltz? * * *

Orain Erusi'n iru eratako *kolhoz* edo basefitar-batzak ei-dagoz. Lenengo malako batzan dagozan basefitarak, lufa mugafiz bananduta ei-dauke: bakotxak bere salean lan egiten ei-dau ta ofetarako bear dauzan abere ta tramankuluak be laketzen ei-dautsoez, artzen dauanetik onenbeste edo ainbeste estarduari emotekotan: ori zetan esan bez. Bigarren malako *kolhoz*'ai *artel* deritxoe. Onelako batzan dagozan basefitarak, lufa mugaz bananduta barik, guztiak aldran ei-darabiñe: lankai ta abereak be guztienak ei-dira ta bakotxak guztientzat lan egin bear ei-dau: ofaitik be bakotxari beyen bat eta oloen batzuk edo, bereak bai'liran, eukitea laketzen ei-dautsoe. *Kolhoz*'ik blikañena irugafen malakoa da. Onelako batzan bakotxak bere gauzarik ezertxu be ez ei-dauko; guztia baltsan ei-dago ta guztia guztiena ei-da. Ango agintarien begiko onexek azkenengo *kolhoz*'ok ei-dira ta basefitar guztiak onako baltsan sartzeko alak egiten ei-dabez.

Ango basefitarak—geyenak beintzat—agintarien asmaketa ori begi txafez dakuse: gudari gofien menpean estarduarentzat guztiak aldran lan-egin bear ofek, neke gofiak dakartsez; olakorik ez leukie nai; baño bizi al izateko beste biderik eztauke-ta, gaxo andiak, gura nai gurez, euren buruak buztafi astun ofen azplan ipiñi bear izan dabez. Erusi'n boltxebi-

kiak etofí aúretik be, baseítar asko etziran ondo bizi; ori egía da; baña orain gizon be eztirala nekez eta loféz bizi dira, gizonaren eskubide barik, zamarien antzera lan-egin bear dabe-ta. Ori ofelan izanik, ¡Viva Rusia! deadaféz ibilteko gogoa bear da!

XXVI

Boltxebikiak eta Dumping'a

Efusi'n baseítarék txarto dabiltzanik askok ezta-be siñestu gura. An garia ugari egon dala beste es-taduel egin dautsen *Dumping* ofegaz argiro erakutsi dabe-ta, ango baseítarék txarto ta gosez ibiltea ¿ze-lan izan dalteke? Ori benetan siñeskatxa da. «Lufak bere emaitzak ugari dakartzanean, bizibidea merkeago izan oi da: Efusi'n lufak bere zitu ta emaitzok ugari ekafi dauzalako, érusitarék atzefietan be garí, garagar, olo ta olako gauzak, beste inok baño merkeago saldu al izan dabez, eta Ameriketa'ko efi batzuetan euren gariak saldu eziñik, ére egin dabezala be entzun dogu. Efusi'ko baseítarék garia zenbat nai, atzefietan erdi debalde saltzeko lagin artu bada-be, baseítar aek txarto ibiltea aitu be ezin leiken gauzea da-ta, olakorik eztoqu siñestu nai». Askok ori esan daroe; baña ango agintarien asmuak ezagutu ezkeró, gauza bi oneik, atzefian garia merke saltzea ta baseítarék txarto ibiltea ezez alkartu gegikezan gauzak dira.

Efusi'ko agintariak ango gari, olo
ta enparauak atzefira ¿zegaitik
bialdu ete-dabez? Eta ain merke
¿zegaitik saldu? * * * *

Orixe jakin ezker, matazea azkatuta dago. ¿Atzefitaren edera irabaztearen ala inñori mesede egi-
tearen izan ete da? Efusi'ko agintariak euren onaren
bila dabiltz: dauken jaurkera edo agintzeari eutsi nai
dautse. Atzefietan Efusi'koaren antzik be eztauken
jaurkerak nagusi diran bitartean, euren ezin sendo-
tu daitekela ba-dakie: ibili ta ibili, azkenean ankaz
gora joango ez ete-dan bildur dira-ta, origaitik jaur-
kera orek sakabanatu nai leukiez. Efusi'koaren an-
tzeko matxinadak sortu daitezkan, atzefietako aginta-
riei albait eragozpen eta zoztofik geyen ipintea lako-
rik eztagoala-ta, asmu oregaz euren garlak atzefie-
tara bialdu ta albait merkeen salgai ipiñi dabez.

Ori egiñaz lortu nai izan dabezan gauzak, onexek
dira: atzefietako gariak bear bestean saltzea eragotzi,
luginak praketan estu ipiñi, lur-langileak lan barik
itxi ta edozelako langileal matxinadara bultz-egiteko,
Efusi'ko langileak ondo dabiltzala erakutsi, beste
inñongoak baño obeto bizi dirala siñestu eragin.

Baña atzefietara bialdu daben gari
ori ¿Efusi'ko agintariak nondik
eta zelán lortu ete-dabe? * * *

Atzefian merke saldu dabela badakigu; baño mer-
ke saltze ori ¿zergaitik izan ete-da? Efusi'n bertan

merkeago eskuratu dabelako, orixegaitik izan dala
ezin ukatu; baño ango agintari bitxiak garia ain merke
¿zelan eskuratu ete-dabe? Ortze dago untzea. Diño-
nez, basefitar gixaxoai eten barik lan egiñazo dau-
tse, gudari gofien agintzapian: gero langile efukafi
are! biziteko lagin itxi ta enparaua kendu. Ori gure
artean lapufeta garbia da; baño Efusi'n ez: an gau-
za guztiak estaduarenak dira-ta, ori ezta lapufetea,
norberea eskuratzea baño. Efusi'ko agintariak azeri
bizkoak dira-ta, ango garirik geyenak duan eskura-
tu dabez, eta duan eskuratu dabezalako, edo obeto
esateko, ango basefitarai ostu dautsezalako, orixe-
gaitik atzefietan oso merke saldu al izan dabez; baño
ori egiñaz ¿Efusi'ko basefitarak zer irabazi dabe? Me-
sede baño kalte geyago ekañ dautsela zetan esan
bez: augaitik atzefietan garia merke saltzea ta Efusi'
ko basefitarak txarto ibiltea ezez alkartu gegikezan
gauzak dira.

Eta ori ofelantxe izan dala jakiteko, burua ausi
bearik eztago. Lugintza edo nekezaritzan ¿efusitarak
Ipar-Amerikarak baño auferatuago ete-dagoz? Ezta-
go olako masti-atxufik! Lur lantzean be Ipar-Ameri-
ka Efusi baño askoz auferatuago dagoala edonok
daki. Efusi'ko mofoyak garia Ipar-Amerika'ra be
bialdu dabe ta—jafigafago dana!—ara eroan ta gero,
bertoko garia baño merkeago salgai ipiñi dabe. Mi-
rari aundi ori ¿zelan egin ete-da? Efusi'ko agintariak
ango basefitarai euroen lana bear bestean ordaindu
ba'leutse, mirari ori ezelan be ezingo eben egin. Mi-
rari ori egin al izateko, Efusi'ko agintariak bide bat
baño eztabe euki: lurak dakafen guztia, estaduarena

dala, ori ontzat emon ezkeru, biderik ezezena: basefitafai bape ordaindu barik edo oso gitxi ordainduta, lan egiñazo; oneln lanaz lufak dakafena, lapufeta barik, duan artu ta merke saldu. Estaduak iñorena duan beretu ezkeru, merke saldu afen be irabazia dauko. Guztia estaduarena dala-ta, iñorena artu ta saltzen daben agintariok eztabiltz txarto; baña ÷lanaren irabazi barik gelditzen diran basefitafak? Atzefietan garla aln merke saltze ori, Erusi'n basefitafak iñok uste baño txafago dabilzanaren ezaugafi argia da.

XXVII

Alogera ta alogerekoak

Langileen alogerak jaso edo goratzeko asmuz oporketarik asko egin dabez sozialistak; baña gizar-tekeriaren elburua ez ei-da ori, besterik baño. Oraingo alogerok bein-betiko baztertu ta, gizartea beste era batera, alogereko barik, atondu ta antolatzea, gizartekeriaren asmua orixe ei-da; baña ori ezta egia. Ekarkor diran gauza guztien jabe ta ugazaba, estadua egin nai dabe sozialistak; baña buru ta agintari barik, estadia ezin ibili dalteke-ta, izenez ez afen izanez beintzat, gauza ekarkor guztien ugazaba ta jabe agintariak eta oneln ordekoak izango litzakez, eta enparau guztiak lan egin eta lanaren ordez aek emongo leuskionaz ase ta naikotu bear ko leukie. Ori alogerekoak gitxitzeko baño geitu ta ugaritzeko bide ohea dala edonok dakus.

Eleizeak, ostera, ugazabak geitu ta alogerekoak al bestean gitxitu nai ditu. Lufeko ogasunak dagozan baño obeto ta zuzenago banandu daltezan, langileai zor yaken besteko alogera emon bear yake: zur eta arduratsuak diranak, bakotxean zerbait auferatu al izango dabe, eta auferatu daben ofegaz etxe nai solo nai beste zer-edo-zeren ugazaba ta jabe izan

daltezan, bideak leundu ta efaztu bear yakez. Ori diñoe Aita Santuak, eta euren kontura lan-egin dai-kienak geitu ta alogereko solak gitxitzeko biderik onena orixe dala ezin ukatu.

Alogerak neufi zuzenera ekarteko, aintzat artu bear diran gauzak ¿zeintzuk ete-dira? * * *

Aita Santuak iru gauza aitatzen ditu. Lenengo ta bein, edozein langilek bere onerako ezeze gizartearen onerako be lan-egin daroa-ta, beargiñaren eta beronen sendiaren bizibiderako lagin gitxlenez izan bear dau alogerak. Sendiko enparauak, bakotxak al dauan eran, buru dan aitari bear dana irabazten laguntzea ondo da, ta sendi askotan, lugiñen eta dendarien artean batez be, olan egin ol da; baña sendiaren biotz dan ama, umetxuen azi-ikaskuntza laga-ta, ola ta lantegietara aloger bila joan bear izatea, txarto dago ta gizartearentzat be kaltegarfi da: ori dala-ta, sendiko buru diranak, euren alogeraz etxeko beafizan afontai arpegi emoteko lagin irabazi dagien, alak eta lefak egin bear dira.

Ori egin al izateko, orain eragozpenik ba-dago, eragozpenok albait lasteren baztertu ta gauzak beste era batera ipiñi bear dira: gizartearen beti nagusi izan bear leuken zuzenak orixe eskatzen dau-ta. Gurasoak seme-alabak ekafi dabezalako, langile-sendiaren premiñak geitu ol dira: beafizanok geltu diranean, irabazlak be era berean geitu daltezan, neufi ta bide egokiak artu dabez ugazaba batzuk; ori egin dabe-

nok benetan txalogafi dira ta gogoz txalotzen doguz —diño Aita Santuak. (1)

Alogerak neufi zuzenera ekarteko, bigafen aintzat artu bear dan gau-
zea ¿zein ete-da? * * *

Alogeren neufia izentau al izateko, garatz edo negozioa zelan dabilan be kontuan euki bear da. Garatzak, pofot egin barik, emon ezin leikezan besteko alogerak eskatzea, bidegabera litzake, ta garatzarentzat ezeze langilearentzat be azkenean kaltegarfi, garatzari pofot eragiñaz, non lan egin eztaukela geldituko litzakez-ta. Baña langileai alogerak eraste-ko, ugazabak gitxlagu irabaztea ¿ziorik naiko ete-da? Zelan dan. Ugazabak nagikeriz bere garatzari jaramon gitxi egiten dautsalako, nai bere lantegian auferapenak sartzeko ardurarik euki eztaualako; gitxiago irabazte ori ortik ba'letor, langileai alogerak eraste-ko ziorik naiko ez-tala diño Aita Santuak.

Langileai bear besteko alogera emoteko lagin, garatzak irabazi ezpa-dagie, ta ori agintariak zerga andiegiz zapaltzen dabezalako nai lanaren ekarkiñak merkeegi salduazoten dautsezalako ba da, ori dagien agintari txafak langileetzaz be efudun dira. Olako estualdietan guztiak, ugazaba ta langileak, alkar ondo arturik, alak egin bear dabez estualditik albait ondoen urteteko, ta agintariak be al bestean lagundu egin bear dautse. Garatza oso txarto ba'lebil, ja'faltu

(1) Ordainbide-kutzak antolatu dabezan ugazabak dira Aita Santuak gorensten dituanok.

ete-leiken ala lantegia safatu ta langileak beste lan-
teglren baterako bidea artu bear daben, oldoztu ta
erabagi bear ko da-ta, orduan, ugazaba ta langileen
arteko eretxi-batasuna inoz baño beafagoa izango da.

Alogerak neufian erabilteko ¿ze
besterik euki bear da kontuan?

Alogeren neufia gizabatz osoaren onak eskatzen
dauan bestekoa izan bedi. Auferago esan dogunez,
langile ta alogerekoak, euren irabazietatik zerbait
aufferatuaz, zelako edo alako domu edo jabetzarako
bidean ipiñi bear dira: ori gizabatz osoaren onak
eskatzen dau. Baña gaur egunean batez be, beste
gauza bat be gomutan ibili bear da: langile asko,
aspalditxuan batez be, lan bila ta non lan egin eztau-
kela dabiltz. Lan egin al eta nai dabenai ofetarako
eretia emon bear yake. Alogerak bear dan neufian
erabilteak, ofetarako askotxu lagundu leike; zentzun
barik lafegi eratsi nai goregi jasoteak, ostera, era-
gozpenak ekafi be bai. Diru-egafiz eta zentzun gitxiz
alogerak gora ta bera erabilte ori dala-ta, aspaldian
ainbat langile, non lan egin eztaukela, asefez dabiltz.
Abefiak be txirotu egin dira, nastea ta matxiñadea
edonon sortu da, bake ta atsedetik inon eztago.
Gizabatz osoaren ona zokondora jaurti ta norberak
geyago irabaztearen beste barik, alogerak eratsi nai
jasotea, gizarteko zuzenaren aurka da.

Azkenez, ogibide ta zeregin guztietako alogerak,
lugintza, ola-ekintza, saleroste ta enparauetako ira-
baziak, adinon zuzenez alkartu bear litzakez. Ori

egingo ba'litz, gizarteko ogibide guztiak gorputz bat
lez egingo leukie ta gorputz-atalak bata-besteari la-
guntzen dautsen antzera, gizarteko ogibideok be
alkafi lagunduko leuskioe. Ogibide guztiak onelan,
adinon zuzenez, alkartu ezkeru, ogasunetzazko arazo
au onafi sendo gañean legoke, ta langileak euren
premiñai arpegi emon eta nasaitxu biziteko lagin
irabazi al izango leukie. Langileen bizibidea goratze
onek, ostera, ezereen kalte barik, onbideai be mese-
dea ekafiko leuskioe. Ori diño Aita Santuak, eta
alogerekoen bizibidea obetu ta gizartea bakez ipin-
teko, sozialista ta antzekoen txakur-amesak baño
bestelakoa da Aita Santuak diñoskun ori.

Gizartekeria ta alogerekoak

Beargiñen lana alogeraz ordaintzea, okerkeri andia ta langile gaxoak joputza erukafian eukiteko bidea dala diñoe sozialisten buruak. Ori dala-ta, oraingo ugazabok eta oneik langileai damotsezan alogerok bein betiko kendu bear ei-dira, estadia baño beste ugazabarik iñongo iñon laketu baga. Ugazaba bakafa izango dan estadia onek, ordainbide-txartelak emongo ei-dautsez langileai, ta biziteko nai jolasteko bear dabena, txartel ofein bidez erosi ta eskuratu al izango ei-dabe langileak. Baña ordainbide-txartelok ¿zer dira? Ondo begiratu ezkerok, estadiak langileai emongo leuskloen alogera baño besterik, ez. Au onelan izanik, alogeraren izena aldatuaz eta estadia ugazaba bakar egiñaz ¿zer auferatuko ete-litzate? Ugazaba bakar onen menpean alogerekoak geltu ta ugaritzea baño besterik, ezer bez.

Gizartea gexo andi ei-dago. Txarto dagoalako sendakal edo efemedio indartsua bear ei-dau. Bear dauan sendakal ori gizartekeriak ei-dakartso. Sozialisten buruak ori diñoe beintzat.

¿Egia ete-da? Gizartekeriak alogerean dabilizan langileen bizibidea ¿obetuko ete-leuke? * *

Sozialistak bayetz diñoe; baña diñoen ori on egiten, egia dala erakusten, eztakie. Ori on egitea gauza gatxa da izan be. Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizabatza ala estadia izango litzateke. Gauza ofein ugazaba izenez gizabatza ala estadia; izanez eta benetan gizabatzaren nai estadiaren buru ta agintariak, benetako ugazabak oneik izango litzakez, eta langileak ofein otsein eta mofoi. Lanak eta lanaren irabaziak banatzea, gizarteko agintarien ta onein ordekoen ardurea izango litzake. Agintari ta ordekoen aizkideak ondo ibiliko litzakez: enparauak gaur egunean baño be txartoago, estadia sabel andi ta biotz txikiko ugazaba da-ta.

Gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obetuko leukela diñoe sozialistak. XIII Leon Aita Santuak bizibide ori txafagotu egingo leukela adierazo euskun, eta Aita Santuak zer ziñoan ondo ekian. Edozein langilek bere lanaren ordaña, bere alogera artzeko ezeze aloger ofegaz nayen dauna, bere ta berrien mesederako ondoen deritxona egiteko be esku bide osoa dauko. Irabazietatik zerbait auferatu ba-dagi ta arduraz bizita auferatu dauan diruaz etxe naiz bazter bat erosi ba-dagi, erositako etxe naiz bazter ori langilearen alogera baño besterik ezta; beste era

baten bai, baña langileak bere alogoretik auferatu dauana da-ta, langileak ofelan erositako etxe naiz baztefa, bere izerdiz irabazitako alogera balzen berea dau. Ondasunetzazko jauntza edo jabetzea orixe baño besterik ezta.

Baña, sozialisten eretziz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jaun eta jabe gizartea baño beste inor ezin izan daiteke: gizon bakotxak ofetarako eskubiderik ez ei-dauko: origaitik eskubide ori gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diño; baña onelan alogerekoen bizibidea, obetu beafean, txafagotu egiten dabela ¿nok ukatu? Lenengo ta bein langileari bere izerdiaz irabazi dauan alogera ondoen deritxonez erabilteko aukeramen edo libertadea moztu egiten dautse sozializtiak; gero, bere ondasuna, bere aziendatxua geitzeko itxaropen eta almena be efotik ebagi. Ori ta guzti be, gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obetuko leukela esango dauskue. ¡Lotsa gitxi bear da ori esateko!

Ogasun ekarkofen edozein jabetza lapufetea dala diñoen sozialistok ¿burutik ondo ete-dagoz? * *

Bakotxaren jauntza ta jabetzea lapufeta garbia zala esan eban Proudhon'ek. Lapufetaz eskuraturiko guzur-jabetzarik eztagoanik eztiñogu; baña iruzufez eta lapufetaz zerbait beretu daun edonor jabeari biurtu beafean dagoala, Jaungoikoaren legeko zazpigaf-en aginduak diñosku. Proudhon'en esana sozialistak

be saritan erabili dabe. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxak beretu ba-dagi, ori lapufeta garbia da sozialisten eretziz. Ori diño beintzat; baña diñoen ori guzur birila da.

Guzufa dala ikusteko, egin daigun kontu langile bik zeregin eta irabazte bardiña daukezala: urtean bost mila bana lauerleko irabazten dabezala. Batak nasaitxu bizi nai dau: ondo jan, ondo edan, ondo jantzi, ara ta ona ibili, au ta bestea ikusi, jolastu ta atsegin artu. Ofelan bere irabazia urtero eralgi ta sautu daroa. Berea dau ta bereagaz ondoen deritxona egiteko eskubidea dauko—esan leike norbaitek—. Ori be ezta beti egia; baña eztaukanik be eztiñogu.

Beste langilea arduratsu ta begiratuagoa da: bear-beafekoa baño eztau eralgi nai; urfuxu bizita, urtean bi mila lauerleko auferatzen ditu. Etxagun izan nai leukela-ta, urte batzuen buruan auferatu dauanaz etxaldea erosten dau ta etxagun egiten da.

Langile biok zeregin eta aloger bardiñak euki dabez; baña biak ¿bardin lan-egin ete-dabe? ¡Ez orixe! Gizon askorentzat irabaztea baño irabazitik auferatzea gatxago izaten da. Dirua auferatzeko be burua nekatu bear da-ta, bigafen langile onek biftan lan-egin dau: irabazten bein eta auferatzen beste bein. Auferatu dauan dirua irabazi eban alogera balzen berea dau. Erosi dauan etxaldea, auferatu dauan diruaren ordaña baño besterik ezta-ta, auferatu dauan dirua balzen berea dauala ezin ukatu. Dirua auferatzeko ardurarik artu eztauan beste langilea ba'letorkio ta esango ba'leutso: «Aiskidea, lapufetan egin

dozu: erosi dozun etxalde ori ezta zurea, gizartearena baño, eta gizartearena dalako, zurea bestean neurea be ba-da». ¿Au ondo ete-legoke? ¿gauza zuzena ete-litzake? Bidegabekeri andia izango litzatekela edonok dakus, sozialistak izan ezik.

Gizartekeria nausituko ba'litz, langile onek bere izerdi ta alegiñaz erosi dauan etxalde ori berea eleuke izango: lufak landu, lufak lekarkezan zitu, arnari edo frutuak saldu ta ortik biziteko eskubiderik eztaukala esango leuskioe benetako sozialistak, lufa ta onen zituak gizartearenak baño beste iñorenak ezin izan leitekezala-ta. Sozialistarik otzan edo mantsoenen eretziz be, langile onek erosi dauan etxalde ori berea dauanik ezingo leuke esan: geyenez be estaduaeren maister bai'litzan, etxaldea erabilten itxiko leuskioe ta langile onek, bere izerdiaren ordaña dauan etxaldearen efentea estaduari ordaindu bearako leuskio. Ori ta guzti be, sozialismoa gizartean zuzentasuna ipintera ta alogerekoen bizibidea obatzera datofela esango dauskue. ¡Siñestu dagioena ezta tentel makala!

XXIX

Lana bear dan lez ordaintzeko,
alogeraz gañera, beste biderik
be ba dago

Alogera berenez bidegabea eztala argiro irakatsi dauskue XIII Leon eta XI Pi, Aita Santuak. Eta egiz, ugazabak langileari, onen lanari dagokion baño aloger txikiagoa emongo ba'leutso, orduan bai, orduan bidegabe ta makurkeria agirian legokez; baña lanari dagokion besteko alogera emon ezkeru, ofetan bidegaberik ezta iñon agri.

Domua, (kapitala) lan barik; ezta irabazpide: lanak be, domu barik, gauza andirik ezin egin legike. Irabazia ekarteko ugazaben domua ta beargiñen lana alkartu ta batu egiten dira. Ez bata ez bestea ezta irabazpen osoaren itufi, blak batera baño; augaitik zuzena ausi nai ezpa-da, ugazaben domuari ta beargiñen lanari, bakotxari bere tokamena zeatz emon bear yako.

Baña tokamen ori norañokoa dan
gnok neurtu ta erabagi? ❄ ❄

Garatzaren irabazietan domuari ta lanari dago-
kiezan tokamenak zeintzuk diran, oraindik eztau

iñok argiro azaldu. Ezta izan be egiñen efeza. Ofaitik be, gauza bat guztiok dakusgu. Garatzaren irabaziaz geitzen diran neufian, domuaren tokamena andiagoa izan oi da; baña irabazpenen geltze ori ¿zek ekafi dau? Geltze ofen itufi be ugazaben domua ta beargiñen lana, biak batera izan dira-ta, lanaren tokamena be jaso ta goratu egin bear dala begien aúfean dago.

Au dala-ta, euren garazetan, *escala móvil* deritxoan aloger aldakofa ipiñi dabe an, or, emen ugazaba batzuk, garatzaren irabaziaz gora doazanean, langilean alogera be goratze ofen lauren baten-edo jaso ta irakoriaz. Esaterako, upelkada afikatza 20 lauerlekoan saltzen danean, langilearen alogera 10 lauerleko ba'litz, arek 30'ra igon ezkeron, onen alogera 12'50 izango litzateke. Au be zerbait baño geyago da; baña alogeraren goratze au garatzak bere irabazkietan lortu dauanaren neufiz egiten eztalako, gizartelari askok gitxiegi deritxoe, eta langileai, alogeraz gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena izentau ta emon bear litzakiela uste dabe.

Garatzaren irabazietan langileak euren tokamena eukite onetaz ¿zer ete-diño Aita Santuak? * *

«Alogera berenez ezta bidegabea eta ba dala diñoenak, XIII Leon gure Aurretikoari irain andia egiten dautse—diño XI Pi Aita Santuak; baña alogera berenez makurkeri ta bidebagea izan ez afen be,

oraingo gizabatzen izakera ta bizikerea aintzat arturik, aloger-egiune edo kontratu ori, baltzu-egiunearen bidez, albestean leundu ta gozatuko ba'litz, gure aburuz obe litzateke». Ori esanaz, auxe adlerazo nai dausku Aita Santuak: langileai, alogerez gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena emongo ba'litzakioe, ori aloger sola baño egokiago izango litzatekela. Eta tokamen onen bidez langileak, ugazabakin batera, garazkide izatera ba'letorz; oraindik askoz obe. Gauzak onelan atondu ezkeron—diño Aita Santuak—«langile ta arazodunak garatzaren jabetzan, lanaren zuzentzean eta irabazietan be zelanbait eskua artzen dabe», eta esku-artze ori ugazaba ta langile bakerako bide on-ona dala ezin ukatu.

Eta beste bein be onelan diño Aita Santuak: «Lufeko ogasun eta aberaskiei Jaungoikoak izentau dautsen elburua osoro edo beintzat al bait osoroen lortu al izateko, ogasun eta aberaskiok gizartean edozelan banatzea, ezta naiko. Elburu ori lortzeko, aspaldion egindako auferapideak eten barik ugaldut dabezana ogasunok, gizarte osoaren onari dagokionez, edo bardin dana, guztien onaren kalte barik, banandu ta zabaldu bear dira gizaki-mueta guztien artean. Irabazietan bakotxari dagokion tokamenetik gizaki-mueta batak bestea albora bota ta esku-utsik iztea; ori galera egiten dau gizartean nausi izan bear dauan zuzenak» Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ori dala-ta, gizarteko zuzenari ofean eusteko, zelan edo alan, era batera edo bestera, domuari berea ta lanari be berea emon bear yako.

Langileai irabazietan tokamena
izentau dautsen garatzik ez ete
-da inon izan orain arte? * *

Bai, azken urte oneitan olako garatzak ainbat izan dira, England'an batez be: baña langileak oso garantzi gitxi emon dautselako, irabazietako tokamen ori ugazaba askok baztertu egin dabe. Eta langileak ain garantzi gitxi emote ori zezegaitik izan ete -da? Pottier jaunak diñoanez, irabazietako tokamenaren izenaz ugazabak langileai uskeri bana baño emoten izan eztautselako, orixegaitik izan da. Izen andi ofegaz ugazaba askok langileai emon dautsena, batzuetan eskupekoa izan ei-da; beste batzuetan lan ugari edo obearen ordezeko saritxua, ta bein baño safiago, alogeraren nafutik aterariko ugela edo iruzur garbia.

Mamirik bako azal utsa, izanik bako izen utsa zetarako da? Langileai olako uskeriak emotekotan, onein irabazietako tokamenik aitatu be etzan egin bear. Zuzena jagon eta bakotxari berea emoteko, zetan esan bez, domuaren tokamena aziaz, lanarena be, aren lagiñean, jaso egin bear da, bestelan langileai iruzur egitea izango litzake-ta. Langileakln bakkea nai dauan ugazabak, garbi jokatu bear dau, iruzufak asefea ekarteko baño bestetako eztira-ta.

Ugazaba ta langileak alkafen ar-
teko bakez eta gogozago lanari
ekin dagioen biderik egokiena
zein ete-litzake? * * * *

Garatzaren irabazietatik langileai letorkien tokamenaz, oneik garazkide egitea; bakerako ta lanari gogozago ekiteko biderik onena orixe dala uste dabe gizartelari ospetsu askok. Ori bear dan lez egin eztalako, lanaren irabazietako tokamenak bere garantzia orixegaitik galdu daua diño Pottier jaunak. Gauza onik egitekotan, jaun onen eretxiz langileak garazkide egin bear dira, bakotxaren tokamenak laketzen dauan giñoan.

Ori zelan egin leiken be, aiko-maikoetan ibili bari, argiro diño gizartelari onek, bere eretxia onelan azalduaz: a) Garatz edo ekintzaren irabazpen ziuña oñafitzat artu; legearen aginduz gerorako gorde bear dana, ortik eratsi; domu garazkiei (oneik diruz ornidu beafak ezpai'liran) euneko sei emon ta gero, enparretan dana erdibitu bedi, domu garazkien eta lanaren artean ainbanatuaz. g) Lanari ezafi ta emondako kopurua, baltzuan urte bi gitxienez daroezan langile ta arazodunen artean banandu bedi, urte bafuan bakotxak alogeretan jaso dauan kopuruaren neufiz. k) Lanaren tokamenak garatzaren kutxara beyoaz eta mozkin lez euneko lau emon bekloe.

y) Langilearen kopuru ta mozkiñok domu-garazkiaren baliora eldu daitezanean, olako langileari bere

lan-garazkia ezarri ta emon bekio, lenengoarena la-
koxe irabaziaz. j) Lan-garazkiok sortuaz batera,
beste ainbeste domu-garazki, bardiñean eta zozke-
raz, sakeleratu begiz garatz-baltzuak. x) Lan garaz-
kiok euroen jabeai domu-garazkidunen eskubideak
bekartsoez batzar-nagusi ta beste arazo batzuetan.
e) Baltzuko lankide ta arazodunai izan ezik, langile
bat-ez-batek bere lan-garazkiok beste iñori ezpegioz
saldu, baltzuko buru diranen baimen barik. d) Ga-
razkide dan langileren bat il nai baltzutik urtengo
ba'litz, ofen lan-garazkiok erosteko eskubidea bal-
tzuak berea dau.

Noz edo bein garatz-baltzua apurtu ta banatzera
ba'letor, aren ogasunak bere aburuz zelan banandu
leikezan be, azaltzen dau Pottier jaunak; baña emen-
go ugazabok euren langileak garazkide egiteko, nagl
be nagi, muker be muker dagoz ta, orain olakorik
zetan azaldu eztogu.

Ugazaba ta langile arteko asafe, goroto, lazka ta
buruka oneik, zelan edo alan, batera edo bestera
—osoro kendu ezin ba-lediz be—albeit geyen bigundu,
baretu ta gozatzeko, alak eta lefak egin bear litza-
kezala, ori gizartelari guztien eretxia da, ta Aita
Santuak be argiro esan eta irakatsi dausku. Ugaza-
bak auferatuko ba'lira, gizarte-auzi au, bear ba-da,
matxiñada barik atonduko litzateke; baña ugazaba-
rik geyenak onetan amor emon baño beti burukan
ibili be nayago dabe-ta, Doutreloux, Tournai'ko Go-
tzain jaunak bein baten esan ebana jazoko ez ete
-dan bildur izateko da. «Onetan eñlaren bultzakadea-
ri eutsi legion indafik eztago: aldakuntzea nai ta

nalez dator. Aldakuntza ori edo gugaz edo gu barik
egingo da, eta gu barik egin ba'dadi, erlejiñoaren
eta aberatsen aurka izango da». Eta orduan kokoteari
atz-egitea, alpefik izango da.

X X X

Gizarte-auzia ta ugazabak

Urteokaz meatoki ta oletako langileak, batez be, Eleizearen magalpetik auzer ufindu dira, ugazaben efuz be ez gitxi. Ofaitik be beste langile askok, Eleizearen irakaspenak aintzat arturik eta ofein gerizapean bizi nairik, kistar langile batzak eratu dabez eta gofiek in bufukan ibili dira. Eleizeak azaldutako Jesukistoren irakaspenak gizarteko arazo onetan sartu ta ofean ipinteko, langileak lez ugazabak be alkarrekin batzea, ondo ta egoki zala irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon bere idazti ederean; baña kistar dirala diñoen ugazabak Aita Santuaren deyari belarriak gor egin dautsez. Onetan langile asko kistar zintzoagoak agertu dira ugazaba asko baño.

¿Zer? Ugazabak ¿ez ete-dira ba alkarrekin safi batzandu? * *

Batzandu bai; euren irabazkiak geitu ta ugaritze-ko bai ugazabok be indarrik safi alkartu ta batu dabez; baña Eleizearen irakaspenak aintzat artu, ofean ipini, bufukak eragotzi ta gizartera bakea ekarteko

asmuz, gitxi batzuk baño ez tira alkartu. Onetarako ugazabok muker be muker ibili dira, ta Aita Santuaren esanai, kistar izan ezpa'liran baño jaramon geyagorik eztautse egin. Ori dala-ta, diño XI Pi Aita Santuak *Quadragesimo Anno* deritxon bere idaztian: «Eleizearen irakaspenai eskerak, bear litzaketzan besterik ez afen, gaur egunean ainbat kistar langile-batz daukaguz, lugin edo nekazari ta osterantzekoenak be bai».

«Ola-jaun eta ugazaben batzak dirala ta, beste ofenbeste ezin esan geinke. Ugazaben batza oneik eratu ta egiteko gurari bizia erakutsi eban XIII Leon'ek; baña oraindiño gitxi baño ez tirala eratu, tamalez autortu beafean gagoz. Ufitasun onen efua, bear bada, ugazaben gogorik ezari baño bidean idoro dabezan zoztor eta eragozpenai geyago zor yake. Eragozpenok ba dazauguz eta zenbaterañokoak izan diran be ba dakigu; baña laster baztertu al izango dirala uste dogu». Ugazaben efua pizka bat zuritu nai leuke Aita Santuak; baña oneik arazo onetan nagi ta muker ibili diralako, bere atsekabea be argiro darakus.

Ugazabok ¿nok zirikatu ez ete dabe euki? * * * *

Bai, efazoe andiaz esaten izan dabe langile askok: «Kistarrik gareala-ta, kistar-araupen eta Eleizearen irakaspenak ofean ipinteko batzandu bear gareala diñoskue. Ugazabak, oster, gu lez kistarrik izan afen, euren irabazpideak geitu ta ugaritzeko,

Eleizearen irakaspén ofei jaramon barik, nai daben lez eta nai dabenakin alkaftu ta batzen dira. Ori eztago ondo. Langileok, kistar garealako, Eleizearen irakaspénak aintzat artu ta bete bear ba-doguz, ugazabak be, kistafak diranak beintzat, beste ofenbeste egin beafean dagoz». Ori esan daben langileak, zuzen ibili dira ta egin eztaben ugazabak, oker. Eleizearen semeak, diranak dirala, Aita Santuaren irakaspénal men egin bear dautse ta menik eztagioena, nai langile nai ugazaba dala, kistar ustela da. 1891' gafen urtean argitaratu eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon idaztia. Langile ta ugazaben eginbeafak idazti aretan argiro azaldu ta adlerazo ebazan.

¿Aita Santua'ren irakaspénok aintzat artu ete-ebazan kistar-izena eroen ugazabok? * * * *

Somofostro aldeko meatokietan jazoten zana gomutara ekafi daigun. 1903'gafen urtean ba ziran an amabi milaren bat langile, geyenak afoztak eta bertokorik guztiz gitxi. Laneko orduak bederatzi-amar, batez beste. Zulatzaleen alogera amabost éreal: enparauena, amairu: emakume ta mutikoena, geyenez be zortzi. Alogerok jasotea ilerik ilera. Txabola ta txosna txar batzuk lo egiteko. Langilezañen azkufitegi edo abazerietan jakiak be erosi bear. Oneln salneufia eratsita gero, alogeretatik enparetan zan apurtxua, orixe artu eroen langileak ilaren azkenean. ¡Bizikera bitxia langile aena! Domeka ta jayetan be

lan eguberdiraño beintzat, kistar eginbeafak bete ta Meza entzuteko asti barik. Ofen atxakla langileak jai egunetan be jan egin bear ebela, ta alogerik irabazi ezik, ez eukela zegaz janik.

Langileakazko efuki ori atxaki garbia izan da; benetako zio edo érazoya, langileai jai-egunez lan eragiñaz, ugazabai etorkien irabazia. Jai egunetan lan eragiñaz ugazabak sakelean sartzen eben beste diru, sakeletik atera bear izan ba'lebe, domeka jayetako lan ori galerazteko, aufenengoak ugazabok eurok izango ziran; baña lan ofegaz etorkien irabaziak itsutu ebazan eta euren menpeko langileak kistar-eginbeafak bete ez afen, ardura gitxi. Ugazaba askok dirua baño beste Jaungoikorik eztabe euki.

Domeketako lan ori langileen efukiz izan ba'litz; onei jaten emoteko beste biderik egon ezpa'litz... baña, alogerak pizka bat geituz beste barik, eukiko eben langileok domeketan jateko lagin eta ez egoan jai-egunetan lanik egin beafik.

Oretarako bear zan beste jez. ete eben irabazten ugazabok? * *

Irabazi bai; baña langileai albait gitxien emonaz, albait lastefen aberastu nai. Ugazabak euren ogasunekaz gauza onak baño egin ezpa'lebez be, ogasun ofeik ekartezan langileai zor yaken beste ez emonaz, gizarteko zuzena ausi ta zapaltzen zan-ta, ori txarto legokean; baña ugazabok eta onein seme askok, langileen alogerak neufira jasoteko bear zan baño geyago zorakeri, zantarkeri ta ordikerietan be

safi eralgi dabe, ta ikasbide txar ori emonaz, euren efua andiago egin dabela ezin ukatu.

Afokeriz eta nagusi izateafen, auteskundeetan be, abereak ferian lez gizonak eta oneln autarki edo botoak erosteko, ugazaba batzuk milaka ogerleko asko zabaldu dabez, efuki barik. Langileai jai-egunetan lan eragin dautsen edo beintzat lana laketu dautsen ugazabok, milaka ogerlekoak afokeriz jaurtiteko, ez kezkarik, ez lotsarik eztabe euki: aen alogerak pizka bat jasoteko, oster, kezka ta atxakirik asko. Ori zuzena ba - da, munduan eztago gauza okefik.

Gaur egunean Bizkayan lanbakoak diran beste zezgaitik ete-dira? *

Ugazaba, lanartun eta langilezañak, guztiak nai izan dabe al bait lastefen aberastu, aldirik laburunean al bait geyen irabazi, geroari jaramon barik, atereago ta burdin-mea lenago agortuko zala aintzat artu barik.

Afotzak merketxuago lan-egiten ebela-ta, ugazabak langile afotzok nayago bertokoak baño. Ezkonduak baño eskongak nayago, onakoak langilezañai ostatuko irabazpidea be ba ekartsela-ta. Afezkero be meatoki ta oletan langile afotzok beti geituañ joan dira, bertokoak baño merkeago lan egiñaz, ugazabai irabazpide yori ta ugariago ekartsela-ta beste barik.

Ainbeste langile afotz ugazaben ufe-goseak ekafi dauz Bizkaï'ra. Orain lanik eztagoala-ta, nora jo eztakiela dabiltz langile asko. Lan bako ofei jaten

emoteko Aldundi ta Udalai dirua eskatu yake ta arpidiak be idegi dira. Euren sakelai baño beste ezeri jaramon barik, bear ziran baño langile geyago ekafi ebezan ugazabok, orain lana ufi dagoan aldi onetan be langile ofei jaten emoteko ardurea, beste iñok baño lenago artu bear leukie; baña ugazabok soinburuak jasoten dabez eta langile ofei jaten emoteko ardurea iñoren lepora jaurti. ¡Efezena orixe da izan be!

Ugazaba askok langilearena baño sakelaren ardura ohea euki ei-dabe. Lantegietako ezbeafak ordaintzera legeak beartu ebazanean, orduan asi ei-ziran ezbeafok gitxitzeko neufi ta bideak artzen: artietan ugazaba asko, zaldiren bat il, nai tramankuluren bat austen yakenean, langileren bat zauritu nai ilten zanean baño estu ta lafi ta urduriago ibiltzen ei-ziran, zaldi bafia erosteko nai ausitako tramankulua osatzeko, sakeletik dirua atera bear zala-ta.

Ori diño batzuk eta guzur andirik diñoenik eztot uste; baña langileak ugazabai lotsa ta itzalik izateko, ori bide txara dala edonok daki. Kistar onai dago kienez, ugazabok Eleizearen Irakaspenak aintzat artu ta oñean ipinteko alkartu ba'lira, gizartekeri ta baltsakeria osoro eragotzi ez afen, ofein auferapenak asko galerazo al izango ebezan; baña irabazi ezker, ugazaba askok beste ezeri eztautse jaramonik egin, langilien ardurarik eztabe euki, jai-egunetan be lan-eragin dautse ta tabernea eleiza egin daben ola ta meatokietako langilerik geyenok, gizartekeriak bere sarletan ezez sartu ditu.

Ugazabok ofetan efugabeak diranik, nik neuk eneuke esango. Sozialistakin itundu be bein baño

safiago egin dira-ta, sozialismoari indafa emon dau-
tsela ezin ukatu. Egia gafatz eta mergatza dan afen,
egia beti.

Orain laneko zortzi orduak lortu ta gero, langile
asko alper eta nagi ibiltzen dirala-ta; egin bear leu-
kien baño askoz be lan gitxago egiten dabela-ta,
asafe dira ugazaba asko. Langileen alperkeri ori on-
do dagoanik eztiñogu; baña ugazabak be euren len-
go efua autortu beafean dagoz.

X X X I

Gizarte-auzia ta agintariak

¿Auzi onetan agintariak egitekorik
ba ete-dauke? * * * *

Gai onetzaz iru eretxi nagusi ta berezi izan dira.
Ugazaba ta langileen arteko auzi onetan efi-aginta-
riak eztabela sartu bear irakatsi dabe, ondasunetzaz-
ko bakoizkeriaz ondo baño obeto ibili diran *liberal-*
ak. Onein eretxiz, arazo onetan agintarien zeregiña
ta ertzain edo *polizieko* glzonena, alkafen antzekoak
dira. Kanean-zear gora ta bera dabilzanai begira
zutik, tente ta geldi egon ol dira ertzañak eta dabil-
tzanen artean-lazka ta asaferik ba'letor, asefatu di-
ranok banandu ta bakotxa bere bidetik bialduaz,
euren egitekoa bete dabe. Ugazaba ta langileen
arteko auzi onetan be olantxe: lazka ta asaferik ez-
tatofen bitartean, agintariak egitekorik ez ei-dau-
ke: lazka ta burukea ba'letor be, burukariak banan-
duaz eta bakotxa bere aldetik bialduaz, agintariak
euren egiñena bete ei-dabe, ta beste ezetan ez ei-
dabe sartu bear. Ondasunetzazko bakoizkeriaren
alde egon diran liberalen leloa, aspaldiko urtetan

orixe izan da, eta Eleizeak besterik irakatsi daualako, zer esanik asko erabili dabe.

Beste batzuk ostera—erderaz *socialistas de cátedra* deritxoenak batez be—arazo onetan agintariel esku lafegi emon nai izan dautse. Jaun oneik, sozialista izena daroen afen, bakotxaren jabetzea ezautu ta autortu dabe, ta ori zearo kentzeko asmurik iñoz eztabe erakutsi; baña ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzak—guztiak ez afen be, geyentsuak beintzat—agintarien eskuetan ipiñi-ta, oneik zuzendu ta erabili bear leukiezala irakatsi dabe. Doitxeñi edo Alemanian batez be izan dira onelako irakasleak eta Wagner izan da guztien buru.

Eta arazo onetzaz Eleizeak zer irakatsi dau? * * * *

Gizarteko oker eta bidegabeak zuzentzeko bear dan bestean, agintariak arazo onetan sartu bear dabela irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak; baña okerok zuzentzeko bear dan bestean eta ez geyago, lafegikeria onetan be kaltegarri dala-ta. Lenengo ta bein gizaseme ta sendi edo famili bakotxaren eskubideak ezagutu ta sendetsi bear dabez jaurle edo agintariak, eskubide oñeik moztu ta gizon eta sendien bizitza berezia iruntsi barik. Gero jaurkera zuzenez eta lege egokien bidez gizartearen ogasun eta irabazpideak ugaritzeko, alak eta leñak egin bear dabez, agintari ofetarakoxe dira-ta.

Bakotxaren jabetzea aldeztu ta sendetsiaz, gizartearen al bait ugazaba ta jaberik geyen izan daiten be,

neuri ta bideak artu bear dabez. Gizarte osoaren onã egitea, agintarien berarizko egina orixe dalako, menpeko guztien ardurea euki bear dabe; baña edozein estadutan txiro ta langileak ugazaba ta aberatsak baño ugariagoak diralako, ta estaduaren aberaskiak batez be langileen lanetik datoalako, ugariagoak diran langile onein ardura berezia euki bear dabe. Arazo onetan noz eta zenbateraño sartu bear daben, gizartearen nagusi izan bear dauan zuzenak eta aren beafizanak erakutsiko dautse agintariei. Gizartearen onerako zer bait egiteko erea, safi izango dabe.

Lan batzuk beste batzuk baño neketsuagoak dira-ta, lan bakotxean zenbat ordu egin leikezan, langileen osasunaren kalte barik: laneko ezbeafak uñtitzeko, meatoki ta oletan zelako neurñiak artu bear diran; lana uñitzen danean lanbakoei zelan lagunduko yaken eta oñein antzeko gauzetan, bear bestean eskua ezafi dagikie agintariak. Emakume ta gazte-txuen lana arautu ta langileen beste eskubide batzuk be zaindu bear dabez: Jaungoikoagazko eginbeafak bete al izateko, bakotxak bere lanbidean auferatze-ko, etxe merketxuagoak eukiteko, idekoak alkafekin batzeko daukezan eskubideak, iñoren kalte barik, gerizatu dagikiez agintariak.

Iñoz baño sañlago, eta lana uñitxu dabilenean batez be, langileak banezean artuta, ugazaba batzuk buztari gogoregla ezafi nai izaten dautse; ori be galerazo dagikie agintariak, aldrako egiune edo kontratuei bidea idegi ta emonaz. Zeregin edo ogibide bakotxean alogerik txikiena zenbateraño koa

izango dan, eta langileak euren alogerok noz eta zelan eskuratuko dabezan be arautu dagikie, alogerok galtzeko afiskuak al bestean ufinduaz. Alogeren geigafi lez, gexoaldi, ezbear eta zartzarorako sorospideak sortuazo ta ofei lagunduaz be, gauza ona egingo leukie agintariak.

Onako arazoetan estaduak alkar artzea zondo ete-litzake? * * *

Ondo baño obeto litzake alkar-artze ori ta gauza beara be ba dala dirudi; langileen aloger eta sorospideok beste efi batzuetan baño gorago jasoaz, agintariak bertoko garatz, negozio ta irabazpideai pofot-eragin eztagioen; pofot-eragite ori ugazaben eta langileen kaltean izango litzake-ta. Olakorik jazo eztaiten alkar artu ta batera ibiltea zurtasun andia izango litzateke.

¿Besterik bear ete-da? * * *

Gauza oneik ondo ikasi ta zuzen erabili al izateko, agintariak dauken baño asti geyago ta gogo obea bear dabez. Aspaldion erietako agintari nagusiak eurenak eztiran arazoetan sartzen dira lafegi, diño XI Pi Aita Santuak. Arazorik txikienak be, eurak erabagi, agindu ta erabili nai dabez: ori dala-ta, egunero esku bete zeregiñaz dabiltz, gauza andiagoetarako asti barik. Gizartera aldakuntza azituak etofi dira-ta, antxiña gizabatz txikiak ondo ta efaz egiten ebezan gauza askotarako, gaur—safi

beintzat—gizabatz andiagoak bear dirala ba dakigu; baño ori ta guzti be, gizarteko auzi au ebatzi ta atondu al izateko, betiko egia dan auxe ofiafitzat artu bedi, diño Aita Santuak. Gizon bakotxak bere antze ta indafez egin dagikeana, ofi kendu ta gizabatzari emon eta ezartea, bidegabea dan lez, olantxe gizabatz txikiagoak bere al eta indar utsez ondo egin dagikena, gizabatz andiagoak eurakandutea be, bidegabea da, ta gizartearentzat kaltegafi.

Agintari nagusiak gizabatz txikiagoak lagundu bai, lagundu egin bear dabez; baño irunsi ta irato, iñoz be ez. Ori dala-ta, agintari nagusiak, arazo guztiak euren eskuetara eroan barik, gafantzi gixtiagoko arazoen ardurea gizabatz txikiagoai itxi bear leuskioe. Utsunerik nabaritu ezker, ori betea-zo; baño osterantzean gizabatz txikiagoak ondo egin legikiezan gauzak, onein ardurara itxi. Ofelan egingo ba'litz, agintari nagusiok euren egikizun berezietarako eragozpen gixtiago ta asti, azkatasun eta indar geyago eukiko leukiez: gizarteko gauzak obeto ta zuzenago lebilkez ta estadia aberats eta zoriontsuagoa litzate. Aspaldiko jokerea bestera izan da: gizarteko arazo guztiak euren eskuetara eroan dabez agintari nagusiok eta gizabatz txikiagoai euren eskubideak kenduaz, onein bizitzea zearo irato dabe. Oker au zuzendu egin bear litzakela diño Aita Santuak; baño agintariak gizarteko ari guztiak euren eskuetan euki nai dabez-ta, oker ori bein-bein zuzenduko dan antz andirik eztago.

Gizarteko auzia ta Eleizea

Gizarteko arazoak zuzen erabiltea egiñen gatxa da. Antxiña gizartean oker andiak egin zirala edo-nok daki: gaur egunean be okefik asko egiten dala ezin ukatu. Antxiñako eñirik geyenetan gizon batzuk azke edo libre, beste batzuk jopu edo esklabu ziran. Eñi-jaurleak menpeko jopu aek ez ebezan gizon etsi, abere baño; ori zala-ta, erabiliñaz sautu, gastau ta amaitzen diran gauzen jabe baño etziran jopu efukafi aek. Sozialistak, Marx'en jafaitzaleak beintzat, gizon bakotxak erabiliñaz sautu ta gastetan diran gauzen jabe izateko eskubidea baño besterik ez daukala: enparau guztien, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakafa estadia dala gafaxika diñoskue-ta, gizonok antxiña-ko jopuen malara eratsi nai gaituela agiri da. ¡Ugazaba, estadia: gizonok, ofen jopu: ori ta guzti be, zoriona ekari nai dauskuela lotsa gitxi-gaz esango dabel!

Gizartean ondasunak txarto bananduta dagozala-ta; gizon batzuk aberatsegi, beste asko txiroegi dirala-ta, asafe dira sozialistak eta sozialista eztiran

beste asko be bai. Asafe ori bidezkoa eztanik ezti-nogu; baña sozialistak nai dabena egingo ba'litz, ¿zer jazoko ete-litzake?

Esku gitxitan ogasun andiegiak ei-dagoz orain; eta gizartekeria nausituko ba'litz, ¿orduan zer? ✚

Orain jabe gitxien eskuetan ondasun andiegiak dagozala ta ori gizartearentzat kaltefafi dala egia da: augaitik lufeko ondasunok dagozan baño obeto ta zeatzago banandu bear dirala diñoenak, eretxi ofetan eztagoz oker, zuzen baño. Au be egia da; baña sozialisten asmuak ofean ipiñiko ba'lira, askozaz be ondasun andiagoak gizon gitxiagoren, gizarteko agintarien eskuetara joango litzakez. Ugazaba ta jabe gizartea izango dala diñoe sozialistak; baña ori ames utsa baño eztala edonok daki. Ezpabe esan: ondasun ofeik ¿nok erabiliko leukez?; zetan eta zelan eralgiko diran ¿nok erabagiko leuke? Ori, nai ta ez, gizartearen buru ta agintariak egin bearko leukie. Izena ta izana gauza bi dira: gizartea izen utsez baño elitzake izango ondasun ofein jabe: izanez eta benetan ondasunak erabilteko eskubide ta zeregiña eurenak leukiezan agintariak, ugazaba ta jabe oneik izango litzakez; augaitik, ondo baño obeto esan eban XIII Leon Aita Santuak: gizartea gexorik dago; baña sozialistak dakartsoen sendakal edo efemedioa gexoa baño be txaragoa da.

Ogasun-jabetzea aldi ta efi guztietan ghetl bardiña izan ete da?

Ondasunak irabazi ta eskuratzeko bideak, aldi ta efi guztietan eztira bardiñak izan, ez gitxiagorik be. Gauzen jabetzea be ezta izan beti bardiña: efi batzuetatik beste batzuetara onetan be alde anditxuak egon dirala edesti edo istoriak diñosku; baña erabili az amaitzen eztiran gauzaen batzuen jabe izateko eskubidea, azke dan gizonak berezkoa dau-ta, gizon azke bakotxaren eskubide ori efi-legeak be edonon eta edonoz ezagutu ta sendotu dabe.

Gai onetzaz zer diñosku Eleizeak?

Eleizeak be orixe irakasten dausku. Gizon bakotxak zerbaiten jaun ta jabe izateko ta bere ondasunak jarauntsiz ondorengoai izteko daukan eskubidea, bere efoetan beintzat, osorik eta ikutu barik jagon bear da—diño XI Pi Aita Santuak. Eskubide bikoltz ori, gizarte osoaren onaz batu ta alkartzeko bear dan bestean, neufira ekañi bai, gizarteko agintariak ori egin dagikie; baña efoetik ebagi ta zearo kendu, ezelan be ez, gizartea baño lenagokoak diran gizon bakoltz eta sendi bakotxaren eñayetana sortu ta erneriko eskubidea da-ta. Sozialistak—Marx'en jafaitzaleak beintzat—bakotxaren eskubide bikoltz ori efoetik ebagi nai dabe. Gizarteko matazea arildu ta auzia ebatzete, bide txarfa da ori. Egin bear dana ori baño bes-

terik da. Bakotxari berea, zuzenbidea orixe da-ta, bakotxaren eskubideak—diranak dirala—ezagutu ta sendotu egin bear dira: lufeko ondasunak, gizarte osoaren onak eskatzen dauanez, orain dagozan baño obeto ta zuzenago banandu: ondasuna ekarteko ugazaben domu edo kapitala ta beargiñen lana alkartuta diran ezkerro, bakotxari berea emonaz, irabaziak be ondasun-ekarle bloen artean zuzen-arauz ainbanatu bediz: zindo ta zintzoak diran langileai, zerbaiten jabe izatera eldu daitezana, bidea leundu ta efoztu bekie.

Gizartean jabe edo propietario asko, orain baño askoz geyago, albait geyen izan daitezana, gizartearen ardurea dauken agintariak albait neufirik egokie-nak artu begiez, gizarteko auzi andi au ebatzete biderik zuzenena orixe da-ta. Gizarte osoaren ona egitea, agintarlen berarizko zeregiña orixe da-ta, jaurgor-arazoak ondo ta zuzen erabili az, gizartearen ondasunak eta irabazpideak al bestean geitu ta ugaritu bear dabez. Ori gauzeak berez dakafena da, agintariak menpekoen ona egiteko dira-ta. Egiz, goiko ta bekoen, aberats eta txiroen, ugazaba ta alogerekoen ardurea euki bear dabe agintariak; baña ukondoa sendo dauken aberatsak, euren eskubideak zaintzete iñoren beañizan andirik eztauke-ta, iñoren laguntza beañean dagozan langile ta alogerekoai berariz lagundu bear dautse estaduak. Beko mañan dagozan onel, gorantz igon daitezana, lege ta arau egokien bidez bultz egin bear dautse, golko ta beko mañen artean dagoan alde andiegi ori gitxitu ta bide luze ori laburtu daiten eta onelan obeto alkar artuaz, guz-

tiak gizarte osoaren onera, aburu batez, jo dagien.

Ori egingo ba'litz—diño XIII Leon Aita Santuak—, gizarteari onura ta obari edefak letorkioz: lenengo ta bein, gizarteko ondasunak dagozan baño zuzenago, banandu ta malak be geldi geldika alkargana uferatuko litzatez: gero, bakotzak bere gauzetan ardura ta gar andiagooz lan egiten daualako, lufeko ondasunok be ugariagotu egingo litzakez eta gizonak, atzerietara joan barik be, biziteko lagin badaukela -ta, bakotxa bere sortefian gozoago legoke. Onura ta obariok jaristeko, estaduak bakotxaren jabetzeari eztautso zerga lafegirik ezafi bear; bestela jabetza txikiak zerga ta petxuz irato ba-dagiz, alegin guztiak alpefekoak izango dira.

Gizon bakotzak zerbaiten jabe izateko daukan berezko eskubideari eutsi egin bear yako; baño lufeko ondasunak orain dagozan baño obeto ainbanatu bear dira ta ofein jabetzea al bestean edatu ta zabaldu. Eleizeak ori irakasten dau ta gizartearen ona egiteko sozialisten amesak baño bestelako sendakaya da ori.

XXXIII

Sendi - alogera

Lufeko ogasunok, dagozan baño obeto ta zuzenago bananduaz, al bait ugazaba ta jaberik geyen egi-tera jo bear dala irakatsi dasku Eleizeak; baño alogera berenez bidegabea danik eztausku iñoz be esan. Zetan esan bez, lufeko ogasunok gizartearen onak eskatzen dauanez, neuri zuzenez bananduko ba'lira, gizartean asefe ta afokeri gitxlagoo, bañe ta zorion geyago legokez; baño ori egin afen be, gizaseme askok, bizi al izateko, alogera irabazi bearko leukie -ta, aloger ori, langileari zor yakon bestekoa izan ezkeroo, bidegabea dala diñoan gizona, bere senean eztagoo.

Gizonak, langilea izan afen be, ezkontzeko ta sendi edo familia ekarteko, eskubide osoa dauko. Eskubide ori gizarte ta estadia baño lenagokooa da ta iñongo agintarik ezin ukatu dagikeo gizonari; baño langilerik zintzoenak be safitan bere lanaz irabazi dagiana baño beste etofirik eztauko ta, langilearen alogerak bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta erabilteteko lagin izan bear dau. Sendi-alogera ofexeri deritxogoo.

Gai onetzaz ezer diño Aita San-
tuak? * * * * *

Alogeratzaz diarduala diño XI Pi Aita Santuak: «Gaur eguneko beafizanak aintzat arturik, sendi edo familia elikatzeko lagin ez tiran aloger mufixak ipiñi ta emotea, ezta aizu, ezta zilegi». Eta «*Quadregesimo anno*» deritxon idaztian: «Lenengo ta bein langileari bere burua ta bere familia elikatzeko lagin izango dan lan-saria emon bear yako. Lugin, nekezale ta zeatzezko salerosleen sendietan egin oi dan ez, sendi-buru dan langileaz batera, enparauak, ama ta umeak be, bakotxak al dauanez, lan egitea ondo dago ta gauza zuzena da; baña ume ta emakume aulai lan gogofegia egiazotea, ori txarto dago ta bidegabea da».

«Etxeko zeregiñak bertan bera itxi barik, etxean bertan eta etxe-inguruan eta eurai dagokiezan lango lanetan diardukie sendiko ama diran emazteak; baña senafaren aloger ufi ta mufixegia dala-ta, amak bere ardura ta egikizun bereziak eta ume txikien azi-ikaskuntza itxirik, lantegira joan eta an lanari ekin bear izatea, ori txarto dago ta sustraitik atera ta kendu bear dan oitura txafa da. Ori dala-ta, alak eta lefak egin bear dira etxeko beafizan afontai bear bestean begiratzeko, aski ta naiko izango dan lan saria sendiaren buru diran langileak irabazi ta eskuratu dagien. Eta oraingo bizikereak ori egitea beti laketzen ezpa-dau, edozein guraso langileri ofenbes-

teko alogera ekafi legikeoen aldakuntza ta obariak gizartean albait lasteren egin eta saferazo bear dira, gizarteko zuzenak orixe eskatzen dau-ta».

Ori diño Aita Santuak, eta ori esanaz argiro adierazten dausku langile zur eta neufidun bakotxari —emazte ta umeak etxe inguruko zeregiñetatik al-
dendu barik be—sendia elikatu, jantzi ta erabilteko lagin dan alogera zor yakola; baña guraso batzuk beste batzuk baño seme-alaba geyago ekafi-daroez ta, sendi guztien beafizanak be ez tira bardiñak izaten; batzuk besteak baño geitxuago bear dabe.

¿Zeln ete da, ba, eredutzat artu
bear dogun sendi ori? * * *

Gizartean geyenez jazo oi dana, legeak onafitzat orixe artu daroa, noz-edo-beingoa aintzat artu barik. Sendi-alogerari buruz be, sendi ertaña edo erdikoa artu bear dogu eredutzat. Gure esakun zar batek diño: «Adiñon da bost ume, alaba bi ta iru seme». Ori dala-ta, eredu ta neufitzat lau-bost umedun sendia artu geike, sendiak izan be geyenez olakoxeak izaten dira ta. Onelan ba, sendi-aloger ori bitarikoa izan daiteke: *berezkoa*; au da, aitatu dogun sendi ertain ofi dagokiona, eta *lekuskoa* edo edozein sendi andiagooa elikatzeko be naiko litzatekena.

Aita Santuak aitatzen dauan eta adiñeko edozein langileri zor yakola diñoan sendi-aloger ori, eredu-tzat ipiñi dogun sendi ertañari dagokion eta orixe elikatzeko aski ta naiko dan alogera da.

¿Baña zerafen zor ete da sendi
aloger ori? * * * *

Onetan ainbat aburu ta eretxi dagoz. Domukeri edo kapitalismoa ontzat dauken *liberalak*, sendi-aloger ori efukiz eta limosnaz baño eztala zor auzer diño, ta aloger ori, zuzenbidez zor bai'litzan, gizarteko oiturretan sartuko ba'litz, guraso diran langileen-tzat kaltegarí izango litzakela uste dabe. ¿Zergaitik kaltegarí? Ori egin ezker, guraso diran langileak alde batera itxi ta langile ezkongak baño ez ei-leukiez ugazabak euren ola ta lantegietan artuko, ta origaitik aloger orek sendiei on baño kalte geyago ekafiko leuskloela diño. Zetan esan bez, ori diñoen jaunok langile ta gizartearen ona baño euren sakel diruz ondo betea maiteago dabe.

Langile ezkongak ez ei-dautso ezer zor seme-alabak daukazan langile ezkonduari: onek beste lan eta onek baizen ondo egiten ei-dau arek: lan bardiñari aloger bardiña zor ei-yako: zuzenbidea orixe ei-da. Ogasunetzazko bakoizkeri-zaleak ori diño; baña Jaungoikoak gizonoi emon dauskuzan ogasunak, ¿gizartearen onerako be ez ete-dira? Eta langile bakotxak bere sendia elikatzeke lagin eukitea ¿gizartearen onak ez ete-dau eskatzen? Guzurtia efena baño be lasterago arapatzen da-ta, sendi-alogeraren aurka dagozanok be, euren sarietan arapatzea ezta egiñen gatxa.

Ola ta lantegietan gizonetzko langileen ordez

emakume, neskatxa ta mutikoak sartu dabezanak ¿nortzuk izan dira? Sendi-alogeraren aurka dagozan eta efukiz baño eztala zor diñoen jaunok eta onein guraso eta auzetikoak. Lan bardiñari aloger bardiña zor ba-yako, gizonak beste lan egin dautsen emakume ta gastetxuei ¿zegaitik eztautse aena besteko alogerik emon, txikiagoa baño? Lan bardiñari aloger bardiña zor yakola esango dautzue jaunok, ori euren sakelen alde izan ezker; baño sakelaren kaltean ba-da, olakorik aitatu be eztautzue egingo, ta emakume ta mutikoak, gizonik sendoenak legiken beste-ko lana egiñazo afen, bape kezka barik aloger txikiagoa emongo dautse.

Atzefietatik merkeago datozan gauza askori, ai bestean sarbidea galerazteko, muga zergak ezafi bear yakezala diñoenak ¿nortzuk ete dira? Ain zuzen be, sendi-alogerik iñongo langileri efukiz baño etxakola zor diñoen mofoi diruzaleok, muga-zergak jaso egin bear dirala ta gafaxika dabilzanok, ofexek dira. Muga zerga oreak euren sakelaren onean dirala, ori esatea lotsagarí litzake-ta, atzefietatik datozan gauzai sarbidea eragozte ori, gizabatzaren edo estaduaren onak eskatzen dauala esan daroe.

Dagigun olantxe dala; baña sendiaren biotz dan ama, lantegira joan beafik barik, sendiko lili ta bitxi diran umetxuak zaintzen etxean egotea ta senafak emazte ta umetxuak elikatu ta jazteke lagin dan alogera irabaztea ¿gizarte ta estaduaren onak eskatzen dituan gauzak ez ete-dira? Sakelaren ardu-rea eukitea txarto danik ezliñogu; baña sakel diruz betea baño gizartearen ona lenago da. Bere burua ta

bere sendia elikatzeko lagin dan alogera, edozein langileri zor yakola diño Aita Santuak. Eruki utsez emoten dana, ezta zor izaten. Sendi-aloger ori, zor bada, zuzenbidez zor da ta ez eruki ta maitasun utsez.

XXXIV

Sendi-alogera ¿zer dala-ta zor ete-da?

Bein baño sañlago aloger zuzena edo ugazabak langileari zuzenez zor dautsana, sendi-alogera baño andiñagoa be izan daiteke. Ugazabak irabazi gizen-gizenak ba-dagiz, irabaziok dakartsoezan langileai be geyago emon bear dautse-ta, orduan aloger zuzena sendi-alogeraren gañetik lebilkela edonok daki. Baña arazo au alde batera itxirik, goazen geure salera. Azaldu dogun sendi-alogera, erukiz barik, zuzenez zor dautse ugazabak langileai; baña zuzenbidea be ainbat eratakoa da, bata bestea baño zofotzagoa.

Aloger ori ¿zein zuzenbidez zor ete-da? * * * *

Gizon nai giza-aldra bakotxak besteakazko artu-emonetan alkañi zor dautsen zuzenbidea, gizabatz osoak bazkide bakotxari zor dautsana baño askoz be ertsi ta estuagoa da. Alkargazko zuzenbide zofotz ori ausi daglana, aufekoagaz zofean dago-ta, oni egindako kaltea ordaindu egin bear dautso, ta legeak be ofetaraxe beartu daroa.

¿Sendi-alogera onelan zor ete-da? Ugazabak langileari, alkafekin itundutako alogera emon afen, baldin aloger ori langilea ta onen sendi ertaña elikatze-ko lagin ezpa-da, ¿ugazabak lapufetan ete-dagi eta gitxiago emon dautsan beste langileari biurtu ta litzuzera bearturik ete-dago? Garatza ondo ba dabil, itaun ofi bayetz darantzutsoe irakasle batzuk, eta ez edo-zelakoak, gizon argiak baño. Ofaitik be sendi alogera zuzenbide ertsi ta zofotz ofen bidez barik, gizar-teko zuzenez, au da, gizar-teak bazkide guztiei eta baktotxari egin bear dautsen zuzenez, olantxe zor dala uste dabe irakaslarik geyentsuak.

Eta zinez, ogasun eta aberaskiak, gizon baktotxaren onerako ezeze gizar-te osoaren onerako be ba dira. Gizar-tearen ona egiteko inarkun, eburu ta zeregina, ogasunok euren dabe, guztien irazale ta Ja-be dan Jaunak ofetarakoxe egin ditu-ta.

Edozein langileren sendi edo familiak, bear bes-tean elikatze-ko lagin ez eukitea, ori gizar-te osoaren kaltean be ba da, gitxiegi janaz, txarto biziaz langile sendoen orde, langile gexoti, erkin eta makalak etofiko litzakez-ta. Baña langile askok euren buruak eta euren sendiak jantzi ta elikatze-ko, eguneroko-alogera baño beste etoririk eztauke; beraz, sendi alogera gizar-tearen onak eskatzen dau; baña gizar-tearen onak eskatzen dauana, gizar-teko zuzenez zor da.

Aloger au agintariak legearen bidez mugatu ta izentauko ba'lebe, orduan legezko zuzenbidez be zor izango litzate, eta aloger ori, ofetarako eskubidea daukenak izentau ezkerero, ugazabak langileai nai ta

nai ez emon bearko leuskioe, alkafekin egindako egijune edo kontratuan sartuko litzake-ta. Ugazabak sendi-alogera emotera beartuko leukezan lege ofen eustazpi ta onaria ¿zein izango litzake?

Lege ofek gizar-tearen ona baño beste zio, onaria ta eustazpirik eleuke eukiko; bere indar guztia orti-xerik letorkio; baña gizar-tearen onak eskatzen dauana, legea emon ondoren eta emon baño len, gauza bat eta berbera da-ta, sendi-alogeri ori, lege barik be, zor dautse gizar-teak langileai, eta kistar ugazabak, legeari begira egon barik, sartu bear leukie gizar-tean obari ori.

Berezko sendi-alogera gizar-teko zuzenez, zor ba-yako langileari, lekuzkoa edo sendi andiagooa elikatze-ko lagin izango dana ¿ze-gaitik ez? * * *

Lenengo ta bein, gizar-teko arazoak legez atondu daitekezanak izan oi dira; legeak, oster, nozean bein jazoten dana barik, geyenez jazo oi dara aintzat artu daroa; baña sendirik ugarlenak eta urienak alkafekin jo ezkerero, eredutzat artu dogun lau-bost umedum sendira datorz.

Guraso baktotxari bere sendia—dana dalakoa— elikatze-ko lagin emotea, onena orixe izango litzatela dirudi; baña onena dirudlana, onaren burkide izaten da bein baño safiago.

Lan bardiñaren ordaintzat langile batzuri, sendi andiagooa daukela ta beste barik, enparaei baño aloger andiagooa emon ezkerero, langilien artean esames,

asefe ta lazkek laster letorkez, eta olako lazka ta naste txafik ez izatearen, seme-alaba asko dituan gurasorik eleukie ugazabak euren lantegietan artu nai izango. Onelan, onena dirudlan ori, onaren burkide ta arerio izango litzate arazo onetan be. Ofaitik be sendi andiagoa daukan langilearen beafizanak be andiagok dira-ta, aloger andixuagoa ondo be ondo letorkio olako gurasoari.

- Au dala-ta, eredutzat artu dogun sendi ertafia elikatzeko aski dan alogera, edozein langile aziri gizar-te-zuzenez zor yakala esanda gero, auxe gañeratzan dau XI Pi Aita Santuak: «Arira datoñen ezkeru, sendien beafizan audiagoai lan-sari ta laguntza ugariagoa emoteko asmuz—asmu zur eta onuratsuz—ainbat bide asmou ta ofiean ipiñi dabezan gizon argiak, ementxe goretsi nai doguz. Izan be, beafizanak geitzen diran neufiz alogerak be goratzeko, ta bear ba' litz, sendiaren aldiz-ateko beafizana be arpegi emon al izateko, bideak asmou ta neufiak artu dabezan jaunok, benetan txalogafi dira». Aita Santuak ori esanaz, ordainbide-kutzak, erderaz «cajas de compensación» deritxoena, aintzat artu, zuzenetsi ta goratzen ditu.

Ordainbide-kutzok ¿nok asmou ebazau eta zertarako dira? ❦

Kutxa oneik asmou baño lenago be, sendi alogera ipiñi eban L. Harmel jaunak Val des Bois'ko bere irukintzan. Ola-jauk onek, kistar zindoa zan-ta, alogeraz gañera basefian bizi ziran bere langileai 0'60,

urian bertan bizi ziranai 0'80 emoten eutsen ume bakotzeko, sendiaren beafizanak geitzen ziranen lan-saria be olantxe geituaz; baña ori egiteko ugazaba guztiak ez tira gai ta ordainbide-kutzak asmou ebazan Grenoble'n E. Romanet, ango burdin-oletako artezkariak. Ofetarako ugazaba ta ola-jabeak—geyenez lanbide bakotzekoak—alkafekin batzandu doaz. Euren langileai, alogeraz gañera, geigafi lez ume bakotzeko saritxu bana emoteko prest dagozanak, alkargoan ofelik sartzen dira, ta ugazaba bakotzak bere garatzaren gañantziari ta menpean darabiltzan langileai dagokienez, geyago edo gitxiago ordaindu daroa, langileok ume asko ala gitxi dauken aintzat artu barik.

Ugazabak emoten dabezan sari-geigafio, langileak artu ta jagoten dabez, gero langile bakotxari dagokion beste ortik banatzeko. Lugintzan, ugazabok landu ta darabiltzan lur-salak artu daroetz ofiafitzat, bakotzak zenbat emon bear dauan jakiteko; ola ta lantegietan osterageyenez beintzat—ugazabak sari-geigafi ofen jabe egin nai dituan langile ta arazodunak edo onein alogerak. Langileak geigafi lez artzen daben sari ofek, alkartutako ugazaba guztien emokunez osotutako kopurutik urten ber dau-ta, origaltik langile ezkongenai ezkonduak euki, ugazaba bakotxari gitxi ardura dautso. Ori dala-ta, batetik bere lantegian sendidun langileak artzeko atzerape-nik eztauko; bestetik, alkartutako guztiak, bakotzak bere garatzaren gañantziari dagokionez emon bear dabe-ta, zein-geyagokan burkideak azpiratuko daben bildufik be ezin euki daike, origaltik beintzat.

Ordainbide = kutzok ezelan ibili
ete = dira? * * * *

Lenengotan ezker-eskoma ebezan arerioak eta bete betean ibili ziran. Olako alkargoetan sartzeko, nagi ta muker ebiltzan ola jabe ta ugazabak: langi-ileen artean eukezan ospe ta indaia galduko ebeza-la-ta, aurka jagi ziran sozialisten buruak be; baña ordainbide kutzok lenengo eragozpenak garaitu da-bez eta gaur egunean Europa'ko efirik geyenetan —Españan edo izan ezik—lan andi, eder eta onura-tsua dagie.

Eta ordainbide-kutzok zenbat lez
emoten ete = dautsoe guraso dan
langile bakotxari? * * *

Onetan neuri bardiñik eztago. Kutxa batzuk besteak baño geitxuago emon al dautse sendidun langi-leai, ugazaben alkargoak be batzuk besteak baño eskuzabalagoak dira-ta. Toki batzuetan berarizko ikasketak egin dira, geigafi au, langiileen alogerai dagokienez euneko zenbateraño eltzen dan jakiteko. Alogerak dagien kopurua onafitzat artu ezkeru, Pantze'n ume bat daukan langileari geigafi au euneko 7,60'ra, bi daukazanari euneko 16,19'ra, bost daukazanari euneko 67,61'ra, ta zortzi daukazanari euneko 134,28'ra eltzen ei-yako.

Ordainbide kutzok begi onez dakuzez langilerik

geyentsuak eta efi batzuetan agintari nausiak, legez, agindu dabez. Laguntza ori dauken langiileen artean ume geyago jayo dira ta gitxlago il, enparauen artean baño. Irugafen umea ezkeru, ama asko, aloger bila lantegiratu barik, etxean gelditu oi dira, gelgafi oregaz eta etxeko lanaz lantegira yoazanean beste irabazten dabela ta. Amaren ardurapean umien azi-ikaskuntzea be askoz ohea da-ta, ordainbide kutzok gizarteari be onura azitxua dakartsoe.

Emengo ugazabak olako gauza onik gnoz egingo ete dabe? Orain arte besterik ikusi ta ikasi dabe ugazabok: txarto oituta dagoz ta jaun oieik zuritzea egikizun gatxa dala badakigu. Beti ta beti beste efitan egiten danak onei be begiak idegi bear leuskioez. Urak joan-ta presagiñen astea, zorakeri garbia da-ta, gizartekeri ta baltsakeriaren urioleak irato eztagizan, ugazabok bide ta neuriak garaiz artu bear leukiez.

XXXV

Kistar-siñeskuntzea biztu ta oitura onak sartu bear dira bañero gizartean

**Ugazaba ta langileen arteko asarok
ok baretu ta auzi au ebazteko, gi-
zartearen oitura ta ekanduen oba-
kuntzea zai ta naiezkoa ete-da?**

Gizartean zuzenbidea zearo sartu bear da, malzurkerietan ibili barik. Domuari ta lanari, bakotxari dagokiona emonaz eta langile txiroen berarizko ardurea eukiaz, gizarteko arazoak orain arte ibili diran bañero zuzenago ipini bear dira; bañero gizartera bakea ekarteko, ori be ezta naikoa; alkargazko maitasun zindoa be osoro beafa da. Aldi bateko kistar oitura onak gizartetik iges egin dabe-ta, gauza onik egitekotan, bañero gizartera ekari ta oñean ipini bear dira.

XIII Leon Aita Santuak antxiñatxu idatzi eban: «Auferago esan dogunez, gizartea gexorik daukan gaitz au, uskurtz edo erlejiñoak bañero beste ezek sustraitik ezin atara dagike-ta, kistar-ekandu onak gizartean bañero sartzeko guztiak alak eta lefak egin

beglez. Ekandu onok bafiztau ezik, gizonik zur eta argienek alegiñak eta oneik asmau lekiezan biderik egokienak be, indarge ta utsalak izango dira nai dan elburu ori jadesteko». Eta XI Pi Aita Santuak be beste ofenbeste diño: «Lufeko ogasunen egafiz dabilzan gizaseme asko, zoritxafez kistar ekandueta-tik zearo aldendu dira-ta, gizartera bakea ekarteko-tan, auzetiez gizabatzen kistar-gogoa ta kistar oiturrak befezafi bear dira; osterantzean egiñal guztiak alpefekoak lirite, eta auzi au, ori barik, atondu nai dauana, bere etxea, aitz gañean barik, ondar loka ta ibiloki gañean eregi dagianaren antzeko izango da».

Ezta gizona lufeko ogasun igazkor oneintzat egiña, ogasunak gizonarentzat eta gizartearentzat bañero. Egia orixe da; bañero kistar siñesmena blotz zokondorra baztertu edo zearo galdu daben ugazaba ta langile askok, gaur egunean lufeko ogasunok bañero beste Jaungoikorik eztauke. Gogo ta biotza ogasun ofeitara itzul eta makur eukitea, goiko zoriona irabazteko eragozpen andia zala irakatsi euskun Jesu Kistogure Jaunak; bañero Jaunaren irakaspen ofel jaramon gitxi egiten dautse gizasemeak. Geyenak ufe-gose txafak darabiltz eta Orati olerkari singeak altatu eban «*auream mediocritatem*» gitxiik malte dabe. Eukia-go ta geyago bear dabela-ta, aberatsenak be ezin dira diruz ase. Dirua zetako edo atako dala-ta, aberats okituok laster asten dira dedu ta andizuren bila, batak *konde* ta besteak *markes* gitxienez izan bear dauala-ta. Gero or dabilz jauntxuok, enparauak bañero zerbait geyago diralakoan, aropuzkeria edonondik darioela.

Aberatsen afokeriok euren begiz dakusezan langileak be, ugazabak baizen gizon badirala ta; ain afo ta oparo dabiltzan aberatsok, euroen bizikera guriz darakusena baño beste zerurik eztagoala ta, ugazaben antzera jantzi, oneik baizen ondo bizi ta oneinak lako dedu ta andizurenak nai leukiez. Ezin eskuratu dabez, eta nai dabezan andikeri ta zorionok ugazabak eragozten dautsezala ta, langileak gofoto bizia dautse euren lepotik aberastu dirala uste daben ugazaba afoputz ofei. «Abera galztoa da gofotoa»; onexek galerazten dau gizarteko bakea. Gofotoz dabiltzan langileok, bildots otsanak diranik eztiñogu; baño andikeri ta afokeri lafegiz langile gaxoen biotzetan gofoto ori sortu ta biztu daroen aberatsak be efugabeak diranik ezin siñetsi geinke.

Gure Jaunak esan eban: «Jaungoikoa'ren efeñua ta bere zuzena lenen bilatu egizue ta emparauak gelañ emongo yatzuez»; baño Jauna'ren esakun ori ugazaba ta langileak zorakeritzat dauke. Gogo ta biotzak gora jasoten eztakie: Jaunak agindutako zerrua aingeruentzat itxirik, luña zeru egin nai dabe. Ori dala-ta, gizarteko mala guztietan, goiko ta bekoetan, ekandu txafak nausitu dira. Gizonaren benetako beañizanak baño, oitura txafak, *bixioak*, asko be diru geyago iruntsi daroe. Oitura txafok ase-eziñak dira; edanago ta egañ andiagoo darakuse. Gixonen *bixioak* aseteko lagin ogasun lufean egon be eztago ta, ekandu txafok iñausi eta ofein orde z ekandu onak, kistar oitura zindoak, gizartean befañi ezik, bakerik iñoz be ezta izango, iñartzi, gofoto, gudu ta bufukea baño. Bakerik izatekotan, gi-

zarteko malak alkarganantz ufagotu egin bear dira, goikoak pizka bat jatsiaz eta bekoak beste pizka bat igonaz. Ofetarako afokeri gitxiago ta efuki geyago bear dabe aberatsak, eta iñartzi gitxiago ta egoañ geyago langileak be.

Galztakeri guztien iturburu diran griña dongak iñausi ta kistar oitura-onak gizartean nagusituko ba' ltra, malen uferatze ori laster lortuko litzake. Aldi baten be baziran ugazaba ta langileak; baño orduko nagusiak euren langile, otsein eta mofoyak, sendiaren luzapena izan bai'liran, etxekotzat artu ta euki eroyezan, ezbear eta gexoaldietan efuki ta maitasuna erakutsiaz eta bear eben sorospena emonaz.

Gaur, ostera, ugazaba ta langileak—safi beintzat—alkar ezagutu be eztabe egiten: ugazaba askok langileen ardura apufik be eztauke ta langileak be olako ugazabak maite baño safiago gofoto dabez.

Au dala-ta, gizartea gexorik daukan gaitz au osatzeko, zuzenbide utsa, zeatzena ba'litz be, ezta nai-ko: ofezaz gañera, gizasemien biotzetan alkarganako maitasafe edo *karidadea* biztu ta ixiotu bear da. *Karidadea* altatu ezkeru, eskekoai zerbait emotea baño besterik eztalakoan, sasi jakitun batzuk maltzurkeriz ifi ta bafe egin daroe; baño *karidadea* ofeik uste daben baño gauza bikain eta ederagoa da. Ura itufitik lez Jaungoiko maitasunetik datofen alkargazko maitasun zindoa, *karidadea* orixe da-ta, gaurko gizarte onek osakai ofen beañizan andi-andia daukala ezin ukatu. Origaitik ziñoan XIII Leon Doipuruak: «Gizarteko maletan, nai goren nai beren dagozan gizaseme oroen biotzetan alkargazko

maltasafea, onoimen guztien andra eregiña dan *karidadea* biztu bear da, gizartearen osasuna batez be ofexek ekafi dagilke ta». Eta XI Pi Aita Santuak be argiro diño: «Baña azaldu doguzan artezkunde ta obariok gizartean sendotu ta tinkatzeko, zuzenbideari lotzaiki bikaña dan maltasafea ezafi, erantsi ta gaineratu bear yako. Zuzenbide zeatza be ofetarako naiko dala-ta, maitasun-legea ezetsi ta arbuyatzen dabenok, oker dagoz eta oker dabiltz.

Ziñez, zuzenbideak beragaz dakartsan eta bidegabez bete ez tiran eginbeafen ordain eta ordekotzat, *karidadea* bein be ezta etsi ta euki bear; baña gizon bakotxak, bereak dituan eskubide guztiak lortuko ba'leuz be, oraindik *karidadea* rentzat egiñenik asko geldituko litzate. Zuzenbide utsak be gizarteko lazka ta bufuka onen efo ta sustraya ayenatu dagilkez; baña zeatzen bete afen be ezin daikez blotzak batu ta gogoak alkartu.

Gogoen lokafi ta lotzaiki alkargazko maitasafea da. Gizartera bakea ta lankidegoa ekarte, xede ta elburutzat dauken araudi guztlak, ondoen asmaurikoak dirudienak be, bazkideak batzen eta alkartzen dituan lotzalki ofetatik batez be artu daroetz euren indar eta sendotasuna: lotzalki ofek uts emon ezkerro, araudirik oso ta bikañenak be ondoren onik ez takafe». Onelan ba, gaurko gizartearen gaxoa zearo osatu al izateko, zuzenbidea ta *karidadea* osoro beafak dira; zuzenbidea lenen eta beste oroen onafi; *karidadea*, bafiz, aren nai ta naiezko geigafi. Gauza biok gizartean saferazo ezik, onen gatxak eztauko osabiderik.

Orain arte lez auferantzean be gizonak Jaungoikoa guzurtau nairik, lufaz zerua egin nairik badabiltz; gure Jauna'ren irakaspenak gizartean nagusitu ezpa-dadiz, txapel oker eta efizañak geitu afen, gizasemeak basapiztien antzera, eten bako bufukan ibiliko dira. Agintari ta menpekoak, zuzentzale ta zuzenduak kistar bizikerara jo ezpa-dagle, ori barik gizartera bakea ekarteko asmuz lanean dabiltzanak itzafik amesetan diardue. Edo gizarteko oiturak kistartu edo bufukan jafaitu; beste biderik eztago.

Amaya

Langile - Batzak. * * *

Langileak orain arte lortu dabezan obari guztiak, indafaren porasuz eskuratu dabez. Auferantzean be, ezer egitekotan, indar ori beaferzkoa izango dala uste dogu. Indafa batasun eta alkargoak dakartsela bada-kie-ta, langileak ofetarako inok zirikatu bearik ez-tauke. Gaur egunean mota askotako langile batzak dagoz eta guztiak langileen onak darabiltzala diñoe. Auferago adierazo dogunez, sozialista, komunista ta sindikalisten asmuak, gizartearen gexoa osatu ta osasuna ekarteko baño, gizartea orain dagoan baño be gexoago ta txafago ipinteko, asmu obak dira.

Gizasemerik geyenentzat asearen orde z gosea, azkatasunaren orde z joputzea, zorionaren orde z zorritzar garbia lekarkie, batetik; bestetik, gizona abereen malara eratsiaz, kistar siñeskurtzea be zearo ukatzen dabe ta, olakoen bazkunetan kistar langilerik ezin sartu daiteke. Langile Batz Orokaña, erderaz «Unión General de Trabajadores» deritxona be, izenez eztan afen, izanez eta mamiz sozialista da. Bere buru ta zuzentzale sozialista ezagunak ditu, oneik darabile ta, azkenengo batzafaldian erabagi ebanez, sozialistak lez Langile-Batz Orokar onek be, ogasun ekarkor guztien jabe gizartea ala estadua

egin nai leuke. Ori dala-ta, Bazkun ofetako bazkide kistar langilerik bere guraz ezin izan daiteke, Alta Santuak irakatsi dauskunez, kistar zintzo ta benetako sozialista, biak batera, inor be ezin izan daiteke-ta.

Kal bakotzeko afantzaleak aspaldian be euren anaidea dauke. Anaidiok gaur be antxiñako erara dabiltz-ta, bafiztau ta obetu beafean dagoz.

Lugin edo nekazariak berarizko ogasun eta eskubideak daukez-ta, berarizko bazkunak bear dabez, nire ustez. Maizter edo efentadoreak, euren eskubideak eusteko, maiztefen bazkuna, (1) ugazabak be euren, eta guztien eskubideak batera jagoteko, bitzuon bazpatza, beti eurerarikoak buru ta zuzentzale dirala, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta.

Lantegi ta oletako langileak bazkunen baten sartuta egotea, gaur egunean nai ta naiezkoa dabe, os-terantzean alkartuta dagozanak lana eragozten dau-tse-ta. Ziñez, badago non bazkidetu; bear ba-da, lafegi. Or dagoz langile katolikuen bazkuna, langile azke edo libreena ta eusko-langileena. Lenengo biak Euskalefian indar gitxi dauke eta emendik ataz be lafegirik ez. Gurartean indartsuena «Eusko-Langile-Batza» da, bazkiderik geyen, beste biak baño askoz geyago, onexek daukaz-ta.

Langile-batz katolikuok, sozialista ta *ugetistakin* bufuka ibili bear dabe-ta, dagozan lez bananduta baño lrurok asmu ta txede batez alkartuta obeto lego-

(1) Etxagunak be, etxaldea eurak ba-darabile, maister-bazkun onetan sartu daitekez.

kez; baña alkartze ori egiteko eragozpenak dagozan bitartean, erkin eta makalok indartu eziñik ibili baño, gaur indartsuena dan Eusko-Langile-Batza, beronen bazkideak geituaz, dan baño be sendoago egitea, gauzarik egoki ta zufena orixe dala nik uste. Gizarte-auziari buruz, Eleizea'ren irakaspenak ontzat artu ta oñean ipiñi nai ditu; bazkideai uzkurtz eta efi-keta edo polttikeatzazko eztabaidak zearo galeraz-ten dautsez, (34 ar.); ikufitzat langile alkartasuna ta eusko-analtasuna daukaz; ori dala-ta, gure beargi-ñentzat Euzko-Langile-Batzau berebizikoa da.

AURKIBIDEA

Oafoa.....	5
I. Benetako sozialista ta katoliku zintzo, biak batera ziñor izan ete-daiteke? Gizartekeri ta baltsakeri çzeri derioxogu?.....	7
II. Baltsakeria çasmaketa bafiren bat ete-da? Beñolako Kreta ta Esparta	10
III. Gizartekeria ta Ebangelioa. Antxiñako kistafak çbaltsan bizi ete-ziran?.....	12
IV. Gaur zabal dabilizan gizartekeri ta baltsakeria çnoizlikoak ete-dira?.....	16
V. Gizartekeria, baltsakeria ta abar çzek ekafi ete-ditu batez be? Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondore-nak	18
VI. Aspaldion indar andia artu dabe çofen efua berariz norena ete-da?.....	26
VII. Gizartekeria zer eztan	30
VIII. Gizartekeria zer dan	37
IX. Gizartekeria çzenbat eratakoa da?	42
X. Ofen irakasle nagusi çnor?	46
XI. Marx'en asmaketa bitxiak	50
XII. Marx'en eretxi ta irakaspen okefak	56
XIII. Marx'en iragarpen utsalak	61
XIV. Marx eta Lasalle'k çalkafen antzik? Edefitarteko bazpatzak	66
XV. Gizartekeri gazea. R. Macdonald eta F. de los Rios'en aburu ta eretxiak	72
XVI. Gizartekeri gazago au kistar-sineskuntzeaz çal-kartu ete-leike?	82
XVII. Alkargokeria (sindikalismoa) çzer eta noizkoa ete-da?.....	85

XVIII. Gizartekeri, ballsakeri ta alkargokeriaren oker eta kalteak. Asmaketa ofeik eta bakoixaren jabetzea.	90
XIX. Gizartekeria... ta gizonaren eskubideak	96
XX. Gizartekeria... ta gizonaren aukerarena	102
XXI. Gizartekeria... ta ugazaba bafiak	107
XXII. Gizona gizartearen otsein eta jopu	111
XXIII. Gizartekeria ta basefitafak	120
XXIV. Gure basefitafak be sarietan sartu nai. <i>Langile</i> <i>-Batz - Orokaña</i>	125
XXV. Gizartekeria ta Efusi'ko basefitafak	129
XXVI. Boltxebikiak eta Dumping'a	135
XXVII. Alogera ta alogerekoak	139
XXVIII. Gizartekeria ta alogerekoak	144
XXIX. Lana bear dan lez ordaintzeko, alogeraz gañera, beste biderik be ba dago	149
XXX. Gizarte-auzia ta ugazabak	156
XXXI. Gizarte-auzia ta agintariak	163
XXXII. Gizarte-auzia ta Eleizearen irakaspenak	168
XXXIII. Sendi-alogera ¿zein ete da?	173
XXXIV. Sendi-alogera ¿zer dala-ta zor ete-da?	179
XXXV. Gizartera bakea ekarteko, ekanduen obakun- tzea ¿nai ta ezkoa ete-da?	186
Amaya	192

IRARUTS ANDITXUENAK

Urrengo ingoski ta lerroetan		datozanok	onelan zuzendu bediz
40	14	deritxeena	deritxoena
48	10	alkarketak	aldaketak
75	13	erantziaz	erantsiaz
89	14	Estaduaaren jopu izango dira	zearo kendu bedi
104	4	ogi-latuak	ogi-tatuak
122	26	Onelan be	Onelan ba
142	13	ibili	erabili

Idazti onen egilearen beste idazti batzuk

Garbitokiko arimaen ila.

Azila'n naiz edonoz garbitokiko arimai asko lagundu gura ba-dautsezu ta zeuretzako asko ikasi ta zeure burua obatu gura ba-dozu, Eguzkitza J. U.'ak egin eban idazti (liburu) au erosi egixu. Ila gustiko egun baktotxerako gogarte sakon, egoki, mamintsu, guna askodunak dakaz. Arima aldez bederatzuifena egin gura ba-dozu, bertan iru autu zinaikez ta irurok aututa gero, iru-ufen bat geratzen yatzu.

Izki edefa, euzkera efeza, garbia, gogua gozo-gozo egin da izten dauna. (B.'tar P.).

Merkez merkiagorik ezina. Azal ederduna baktotxa 1'50 lauerleko. Azal meduna 0'75.

Andra Maria'ren loretako ila.

«Izen onekin atera du Eguzkitza'tar Jon apaiz jaunak Mariaren ilabeterako liburu edo idazti eder edefa ta oso merkea. Euskera efaz, gozo, efitafaz egiña dago ta ezta noski euskeraz beste ofelakorik atara egundaño. Ganera azkenean Loreil-abesti edo kantuak ere bost badakartza». (Irugafen Prantzizkotafa). Saneufija lauerleko bi.

Afasate'ko Euskal-egunetan 1927'gn. egin eban itzaldia. 0'50 lauerleko.

Andoain'go Euskal jayetan 1929'gn. egin ebana. 0'50 lauerleko.

Mexiko'tar katolikoan alde 1928'gn. Loyola'n batu ziran Luistafai egindakoa. 0'50 lauerleko.